

วารสาร สหวิทยาการ

ปีที่ 15
ฉบับที่ 1

วิทยาลัยสหวิทยาการ
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Journal of Integrated Sciences
College of Interdisciplinary studies
Thammasat University
Volume 15, Issue 1 (Oct. 2017 - Mar. 2018)

Journal
of Integrated Sciences

วารสารสหวิทยาการ

Journal of Integrated Sciences

ปีที่ 15 ฉบับที่ 1 (ตุลาคม 2560-มีนาคม 2561)

Volume 15, Issue 1 (Oct. 2017 - Mar. 2018)

ISBN: 1685-2494

เจ้าของ **วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์**

บรรณาธิการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รุ่งนภา เทพภาพ

กองบรรณาธิการ

ศาสตราจารย์สายันต์ ไพเราะภูจิตร

อาจารย์ ดร.ฐิติวุฒิ บุญวงศ์วัชร

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รุ่งนภา เทพภาพ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สิทธิพล เครือรัฐติกาล

ผู้ช่วยกองบรรณาธิการ

นางสาววลิตพร จิโนทา

นางสาวหฤทัยรัตน์ ศรีจันทร์ขำ

คณะกรรมการกลั่นกรองและประกันคุณภาพ

ศาสตราจารย์ ดร.พิมลวัลย์ บุญมงคล

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทันตแพทย์ ทรงวุฒิ ดวงรัตนพันธ์

รองศาสตราจารย์ ดร.อรนุช ภาชีน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภูมิินทร์ บุตรอินทร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ทพญ.ดร.ณัฐริรา สุขสุเดช

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วสันต์ ปัญญาแก้ว

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วีระจักร์ สุเอียนทรเมธี

อาจารย์ ดร.วัชระ เนติวานิชย์

อาจารย์ ดร.วาสนา ละอองปลิว

อาจารย์ ดร.อรนุตถ์ สุธาคำ

ออกแบบปก อาจารย์บุษกร ฮวบเข้ม

คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

คณะทันตแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

คณะทันตแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะชั้นต้นในศาลจังหวัดเชียงราย

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

คณะศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์

คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ข้อมูลทางบรรณานุกรม

สหวิทยาการ : รุ่งนภา เทพภาพ,(บรรณาธิการ)

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,2561

จำนวน 400 เล่ม

พิมพ์ที่ : นิตยกรรมการพิมพ์

76/251-3 หมู่ 15 ต.บางม่วง อ.บางใหญ่ จ.นนทบุรี 11140

โทร. 0 2403 4567, 0 2449 2525, 08 1309 5215

E-mail : niti2512@hotmail.com, niti2512@gmail.com

ติดต่อกองบรรณาธิการ

นางสาววลิตพร จิโนทา นางสาวหฤทัยรัตน์ ศรีจันทร์ขำ

กองบรรณาธิการวารสารสหวิทยาการ

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เลขที่ 2 ถนนพระจันทร์ แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร จังหวัดกรุงเทพฯ 10200

E-mail : Ci.journal@tu.ac.th

โทรศัพท์ 02-623-5251 ต่อ 2841 (ท่าพระจันทร์)

โทรศัพท์ 054-237-999 ต่อ 5338 (ศูนย์ลำปาง)

บทความทัศนะ ข้อคิดเห็น ภาพที่ปรากฏ ในวารสารเล่มนี้เป็นความคิดเห็นส่วนตัวของผู้เขียน

บรรณาธิการและกองบรรณาธิการไม่จำเป็นต้องเห็นพ้องด้วยและไม่ถือเป็นความรับผิดชอบ

ลิขสิทธิ์เป็นของผู้เขียนและวิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

การตีพิมพ์ชื่อต้องได้รับอนุญาตจากผู้เขียนและวิทยาลัยสหวิทยาการโดยตรง

และเป็นลายลักษณ์อักษร

วารสารสหวิทยาการ (Journal of Integrated Sciences) ฉบับนี้ ได้ย่างเข้าสู่ปีที่ 15 แล้ว หากเปรียบเทียบกับช่วงชีวิตของมนุษย์เรา ขวบปีที่ 15 ถือเป็น การเปลี่ยนผ่านที่สำคัญจากเด็กหญิงเด็กชาย ไปสู่สัญญาแห่งความเป็นผู้ใหญ่ ผ่านการเปลี่ยนคำนำหน้าชื่อเป็น นางสาว/นาย ตลอดระยะเวลาจนถึง 15 ขวบปีของวารสารสหวิทยาการ เราได้เปิด “พื้นที่” ให้นักวิชาการทั้งรุ่นใหญ่ รุ่นกลาง และรุ่นเล็ก ได้นำเสนอองค์ความรู้ ความคิด และจุดยืนทางวิชาการของตนเองต่อสาธารณชนผ่านวารสารทางวิชาการฉบับนี้มาอย่างหลากหลาย

ความพิเศษของวารสารฉบับนี้ คือ การเป็นอีกหนึ่งหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญของการเติบโต ก้าวหน้าของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์ลำปาง เนื่องจากการรวบรวมบทความที่น่าสนใจ ได้มาตรฐานจากการประชุมวิชาการระดับชาติ หัวข้อ “ปัญญาวิสววรรษ ธรรมศาสตร์ลำปาง นำทางประชาชน พัฒนาสู่สากล” ซึ่งจัดขึ้นในวันวันเสาร์ที่ 4 พฤศจิกายน 2560 ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์ลำปาง จำนวนทั้งสิ้น 5 บทความ ซึ่งสะท้อนอัตลักษณ์ทางวิชาการของวารสารสหวิทยาการในเรื่องของความเป็น “สหวิทยาการ” ได้เป็นอย่างดี

บทความทั้ง 5 ให้กลิ่นอายขององค์ความรู้ทั้งจากสายสังคมศาสตร์ ได้แก่ ผลงานของ **ภิญญพันธ์ พจนะลาวัณย์** เรื่อง “จากไทยแลนด์คัพ สู่อเมริกาเหนือ: พลวัตของ “จังหวัดนิยม” และพลังของระบบอุปถัมภ์ในกีฬาฟุตบอลไทย” งานศึกษาที่นำไปสู่การ “อ่าน” กีฬาฟุตบอลไทยที่มากไปกว่า กีฬาและการออกกำลังกาย แต่ได้เผยให้เห็นอำนาจ และอุดมการณ์ครอบงำบางประการที่ใช้ฟุตบอลเป็นกลไกขับเคลื่อนส่วนงานศึกษาของ **ชินพงศ์ มณีรัตน์** ในเรื่อง “กฎหมายเกี่ยวกับหลักประกันทางธุรกิจสำหรับวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม: กรณีศึกษาเครื่องหมายการค้า” ได้เผยให้เห็นข้อบกพร่องบางประการของพระราชบัญญัติหลักประกันทางธุรกิจ พ.ศ.2558 โดยเน้นไปที่เรื่องของหลักเกณฑ์การดำเนินการประเมินมูลค่าและการดำเนินการบังคับชำระหนี้จากทรัพย์สินทางปัญญาโดยอาศัยวิธีการศึกษาเชิงเปรียบเทียบกับ

ประสบการณ์ของต่างประเทศอย่างสาธารณรัฐเกาหลีและประเทศสหรัฐอเมริกา ในขณะที่ผลงานของ **กิตติพงษ์ เกียรติวิภาค** เรื่อง “ออกแบบหลักสูตรสหกรรม (กวม)” ได้นำพาเราไปสู่ประเด็นการเรียนรู้ทางมนุษยศาสตร์ประยุกต์ในสายการออกแบบผลิตภัณฑ์ งานศึกษานี้เสนอการวิเคราะห์ความ “กำกวม” ของงานออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ถูกเลือกมาเป็นตัวอย่างในการศึกษาโดยเน้นการวิเคราะห์ใน 2 ประเด็นหลัก คือ ระเบียบวิธีวิจัย และวัฒนธรรมที่ส่งผ่านวัตถุสิ่งของ

ยิ่งไปกว่านั้น อีกหนึ่งประเด็นที่ตอกย้ำความพิเศษของวารสารสหวิทยาการฉบับนี้ คือ การก้าวข้ามพรมแดนของความรู้ของความเป็นสหวิทยาการจากเดิมที่เน้นไปที่สหวิทยาการทางสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ ไปสู่ประเด็นศึกษาที่มีมิติทางวิทยาศาสตร์สุขภาพ แต่ได้เติมประเด็นทางสังคมเข้าไปได้อย่างน่าสนใจ ได้แก่ ผลงานของ **บุษยภัค สักพานิช และคณะ** ในเรื่อง “ความสุขในบริบทประสบการณ์ผู้หญิงวัยหมดประจำเดือน” ที่นำเสนอถึงนิยามของ “ความสุข” บนพื้นฐานของประสบการณ์ชีวิตของผู้หญิงวัยหมดประจำเดือน รวมถึงผลงานของ **พูนผล โควิบูลย์ชัย และคณะ** เรื่อง “การก่อกำเนิดและการใช้ข้อบังคับจรรยาบรรณทันตแพทย์” งานศึกษานี้พิจารณากระบวนการก่อกำเนิดและบังคับใช้จรรยาบรรณดังกล่าวภายใต้กรอบของการวิเคราะห์วาทกรรม ซึ่งชี้ให้เห็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ซับซ้อนในการประกอบสร้างจรรยาบรรณดังกล่าวขึ้นมา

ในนามของบรรณาธิการวารสารฉบับนี้ ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณนักวิชาการผู้เป็นเจ้าของผลงานศึกษาทั้ง 5 บทความ ที่ได้ผลิตสร้าง “ความพิเศษ” ให้เกิดขึ้นกับวารสารสหวิทยาการฉบับที่ 1 ปีที่ 15 นี้ ด้วยการนำเสนอองค์ความรู้ข้ามศาสตร์ แต่ก็ยังคงมีกลิ่นอายหลักของประเด็นเชิงสังคมให้เราได้ขบคิดต่ออย่างสนุกสนานสืบไป

รุ่งนภา เทพภาพ
บรรณาธิการ

สารบัญ

P8

01 จากไทยแลนด์คัพ สู่โปรวินเชียลลีก พลวัตของ “จังหวัดนิยม” และพลังของระบบอุปถัมภ์ในกีฬาฟุตบอลไทย

From Thailand Cup to Provincial League : The Dynamic of “Provincialism” and the Power of Patronage System in Thai Football Society

ภิญญพันธ์ พจนะลาวัฒน์

P42

02 กฎหมายเกี่ยวกับหลักประกันทางธุรกิจสำหรับวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม: กรณีศึกษาเครื่องหมายการค้า

Law related to Business Security of Small and Medium Enterprise: A Case Study Trademark.

ชินพงศ์ มณีรัตน์

P70

03 ออกแบบทัศนคติอุตสาหกรรม (กวม)

Confusion and unclearness of Industrial Craft Design

กิตติพงษ์ เกียรติวิภาค

P104

04 ความสุขในบริบทประสบการณ์ผู้หญิงวัยหมดประจำเดือน

Happiness in the context of menopause women’s experiences

บุษยภักดิ์ สักพานิช, วโรทัย มังคลาภรณ์, อรพินท์ บุญเยี่ยม และอัมพรพรรณ ศรีวิไล

P126

05 การก่อตัวและการใช้ข้อบังคับจรรยาบรรณทันตแพทย์

THE FORMATION AND PRACTICE OF THE CODE OF DENTAL ETHICS

พูนผล โควิบูลย์ชัย, เสาวภา พรสิริพงษ์, ขวัญจิต ศศิวงศาโรจน์, ณรงค์ อางจลมิติ

01

จากไทยแลนด์คัพ สู่ โปรวินเชียลลีก พลวัตของ “จังหวัดนิยม” และพลังของระบบอุปถัมภ์ ในกีฬาฟุตบอลไทย

From Thailand Cup to Provincial League :
The Dynamic of “Provincialism”
and the Power of Patronage System
in Thai Football Society

ภิญญพันธ์ พจนะลาวัณย์¹
Pinyapan Potjanalawan

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

บทคัดย่อ

บทความนี้ต้องการจะศึกษาประวัติศาสตร์ฟุตบอลในสังคมไทย โดยให้ความสำคัญกับความเปลี่ยนแปลงในระดับภูมิภาคที่ทำให้จังหวัดต่างๆ มีความหมายขึ้นมาในการแข่งขันกีฬาที่เชื่อมโยงกันทั่วประเทศ ปรากฏการณ์นี้แตกต่างจากก่อนหน้านั้นที่กีฬาอดนียมอย่างฟุตบอลจะทำการแข่งขันกันในเมืองหลวง และให้ความหมายที่จรรโลงอยู่กับชาติ หรือสถาบันของชนชั้นนำ บริบททางสังคมการเมืองไทย ตั้งแต่ทศวรรษ 2520 ต่างจังหวัดเปลี่ยนไปจากเดิมด้วยเงื่อนไขเศรษฐกิจ สังคม การเมือง พร้อมไปกับนโยบายรัฐและการปกครองส่วนกลาง-ส่วนภูมิภาคที่เข้มแข็งได้สร้างสิ่งที่เรียกว่า “จังหวัดนิยม” ขึ้นโดยการรวมศูนย์อำนาจการเมืองและทรัพยากรมาอยู่ที่ตัวจังหวัดในเขตเมือง การสร้างทีมฟุตบอลในต่างจังหวัดจึงเกิดขึ้นภายใต้โครงสร้างเครือข่ายอุปถัมภ์ภายในเขตจังหวัด ไม่ว่าจะป็นนักการเมืองหรือนายทุนระดับจังหวัดผ่านองค์กรอย่างสมาคมกีฬาจังหวัด เห็นได้ชัดว่าการประสบความสำเร็จของทีมเกิดขึ้นจากควมมีประสิทธิภาพของเครือข่ายดังกล่าว ไปด้วย จังหวัดนิยมจึงไม่ได้เป็นท้องถิ่นนิยมแบบที่มีจะอ้างถึงกัน แต่กลับเป็นการจรรโลงอุดมการณ์การเมืองของรัฐมากกว่า

คำ
สำคัญ

ฟุตบอลในสังคมไทย, ประวัติศาสตร์การเมือง, จังหวัดนิยม, ไทยแลนด์คัพ, ไทยแลนด์โปรวินเชียลลีก

Abstracts

This article aims to study the history of Football in Thai society which focuses on the change in the region. The football competition has constructed the new meaning of each province in nationwide. This phenomenon was different from the former football competitions those included especially teams in Bangkok, the capital of Thailand and stick with the ideology of Nationalism or the Elite's institution. The provinces in Thailand have changed rapidly since the 1980s along the state policy that emphasized the role of central and provincial administration that created the term of "Provincialism" by centralized political power and public resources for the city where provincial offices located. The football teams in provinces were built under the patronage structure in province areas by politicians, provincial capitalists through the organization such as sports association of provinces. It was clear that the success of teams came from the efficiency of these networks. So, the provincialism is distinct from the term of localism which someone claims. It rather reinforced the state ideology.

Key words

Football in Thai society, Political history, Provincialism, Thailand Cup, Thailand Provincial League

● บทนำ

ประวัติศาสตร์ในช่วงเวลา 30-40 ปี ถือว่าเป็นอดีตอันแสนใกล้ แต่เป็นช่วงที่มีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างมหาศาลโดยเฉพาะความเปลี่ยนแปลงในต่างจังหวัดที่เริ่มแยกตัวออกจากความเป็นสังคมชาวนามาสู่สังคมบริโกล์ ชนบทเปลี่ยนไป จินตนาการร่วมกันของชุมชนเริ่มเปลี่ยนไป ความมั่นใจของรัฐบาลและระบบราชการมากขึ้นหลังจากชนะสงครามอุดมการณ์ต่อพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ฟุตบอล นับเป็นกีฬาอดนิยมในสังคมไทยที่ผู้เขียนเห็นว่าจะจะเป็นประเด็นที่นำไปสู่การเขียนประวัติศาสตร์สังคมไทยชุดหนึ่งได้ ฟุตบอลในสังคมไทยมีการอภิปรายกันอย่างมากในช่วงที่กระแสนิยมฟุตบอลอาชีพเกิดขึ้นอย่างมาก *ฟุตบอลไทย ประวัติศาสตร์ อำนาจ การเมืองและความเป็นชาย* (วสันต์ ปัญญาแก้ว, 2557) ได้แสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงเชิงประวัติศาสตร์และความสัมพันธ์ทางสังคมและการเมืองตั้งแต่ครั้งที่สยามรับฟุตบอลเข้ามาในฐานะกีฬาสมัยใหม่เมื่อเกือบศตวรรษก่อน และการอธิบายถึงปรากฏการณ์ฟุตบอลในช่วงเกือบสิบปีที่ผ่านมา ในบทความนี้เป็นส่วนที่มุ่งเน้นทำความเข้าใจรอยต่อของฟุตบอลในทศวรรษ 2520 จนถึง 2550 อันเป็นช่วงก่อนที่ฟุตบอลอาชีพจะกลายเป็นกระแสนิยมอย่างสูง

สิ่งหนึ่งที่ต้องตระหนักคือ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในวงการฟุตบอลนั้นเชื่อมโยงไม่พ้นกับโครงสร้างทางการเมืองที่ครอบงำอยู่ นั่นคือ ระบบการเมืองที่รวมศูนย์และเป็นระบบราชการนิยมในทศวรรษ 2520 แม้จะมีการพยายามให้ความสำคัญกับความเป็นเมืองหลวงและกรุงเทพฯ น้อยลง แต่ก็ด้วยเหตุผลเพื่อลดความแออัดของกรุงเทพฯ และมีได้มีเป้าหมายกระจายอำนาจทางการเมืองและการเงินไปสู่ท้องถิ่น รอยต่อระหว่างช่วงสงครามเย็นกับระบบประชาธิปไตยครึ่งใบได้สร้างสิ่งที่เรียกว่า "จังหวัดนิยม" (provincialism) ขึ้น โดยอาศัยโครงสร้างราชการ

ส่วนภูมิภาค ซึ่งเป็นแนวทางที่ต่างไปจากการกระจายอำนาจสู่การบริหารส่วนท้องถิ่นที่จะมีบทบาทต่อมาในทศวรรษ 2540 ผู้เขียนจึงเห็นว่า “จังหวัดนิยม” ต่างจาก “ท้องถิ่นนิยม” ที่มีลักษณะเป็นอิสระเชิงสัมพัทธ์มากกว่า และมีความกว้างขวางกว่า จังหวัดนิยมเช่นนี้ผนวกกับแนวคิดแบบราชาชาตินิยมที่ให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ส่วนกลาง ประวัติศาสตร์จังหวัด ก็คือ ส่วนขยายของประวัติศาสตร์แห่งชาติ ไม่เพียงเท่านั้นจังหวัดนิยมยังสร้างชุมชนจินตกรรม (แอนเดอร์สัน, 2552) ในเขตการปกครองระดับจังหวัดที่ทำให้พื้นที่ต่างจังหวัดกลายเป็นส่วนหนึ่งของชาติ จังหวัดเป็นพื้นที่ทางการเมืองแบบกำกับที่มีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นพ่อเมือง ขณะเดียวกันก็มีตัวแทนอย่างสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นอีกหนึ่งอิทธิพลที่มีบทบาทในการดึงงบประมาณจากส่วนกลางมาพัฒนาจังหวัด จุดสุดยอดของการเมืองแบบจังหวัดนิยมเห็นได้จากจังหวัดสุพรรณบุรีภายใต้การนำของบรรหาร ศิลปอาชาที่เขามิมีบทบาทก้าวไปถึงนายกรัฐมนตรีในปี 2538-2539 ได้สร้างคุณูปการให้กับจังหวัดสุพรรณบุรีผ่านเส้นสายและระบบอุปถัมภ์ทั้งในระดับจังหวัดและระดับชาติ จากเมืองสุพรรณที่เคยมีอดีตอันล้าหลัง (Nishizaki, 2011) ความลึกลับของอำนาจนี้จะปรากฏต่อมาอีกยาวนานที่ความคาดหวังในการพัฒนาเมืองหรือจังหวัดรวมศูนย์อยู่กับกลุ่มคนเหล่านี้ ระบบอุปถัมภ์เหล่านี้ยังเชื่อมโยงมาสู่วงการกีฬาในจังหวัดในรูปแบบของสมาคมกีฬาจังหวัดต่างๆ แวดวงฟุตบอลต่างจังหวัดก็เกี่ยวข้องกับเงื่อนไขเหล่านี้

● **ฟุตบอลไทยแลนด์คัพ เมื่อชาตินิยมกับจังหวัดนิยม มาบรรจบกัน ทศวรรษ 2520**

ที่ผ่านมากีฬาฟุตบอลล้วนกระจุกตัวอยู่กับส่วนกลาง หรืออาจกล่าวได้ว่าโลกของฟุตบอล นั้นอยู่ที่กรุงเทพฯ และสนามศุภชลาศัย ความสำคัญของฟุตบอลอยู่กับทีมชาติ ทัวร์นาเมนต์ของสโมสรในกรุงเทพฯ และปริณทล ฟุตบอลประเพณี ธรรมศาสตร์-จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หากจะมีอยู่บ้างก็คือ ฟุตบอลในรายการ

แข่งขันกีฬาแห่งประเทศไทย กลางทศวรรษ 2520 การขยายตัวของเส้นทางคมนาคมขนส่ง และเทคโนโลยีการสื่อสาร หนังสือพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์เป็นสื่อที่เริ่มเข้าถึงได้ง่ายกว่าเดิมทำให้ชาวกีฬาโดยเฉพาะชาวฟุตบอลทั้งในและต่างประเทศ ก็ทำให้ฟุตบอลกลายเป็นกีฬาแห่งมวลชนขึ้นไปด้วย ไม่ว่าจะในฐานะผู้เล่นกีฬา หรือผู้ชมเพื่อความบันเทิงในต่างจังหวัดที่เพิ่มจำนวนอย่างคาดไม่ถึง สำนักเกี่ยวกับท้องถิ่น ภูมิลำเนาของตนถูกต่อกย้ำผ่านนโยบายต่างๆ ของรัฐทั้งเชิงเศรษฐกิจ การท่องเที่ยวและศิลปวัฒนธรรม กระนั้นมันมิได้เป็นสำนักแบบท้องถิ่นนิยมเท่ากับการเป็นอุดมการณ์ของจังหวัดนิยมที่มีรากฐานมาจากชาตินิยมที่ต่อเนื่องมาจากการต่อสู้กับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย การเรียกร้องให้มีการพัฒนาหน่วยการเมืองระดับจังหวัดนั้นปรากฏไปพร้อมๆ กับการเกิดขึ้นขององค์กรอย่างหอการค้าจังหวัด สภาอุตสาหกรรมจังหวัด ฯลฯ อันเป็นองค์กรภาคเอกชน รวมไปถึงโครงสร้างทางการเมืองที่เชื่อมกับระดับประเทศตั้งแต่การบริหารราชการระดับภูมิภาคที่มีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน หรือการบริหารราชการระดับประเทศที่มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นตัวละครสำคัญที่ถูกคาดหวังว่าจะเป็นผู้นำการพัฒนาของจังหวัดในฐานะผู้มากบารมี การมุ่งพัฒนาจังหวัดยังเป็นผลมาจากการเปรียบเทียบ “ความเจริญ” ของกรุงเทพฯ และการแข่งขันกับจังหวัดในระดับภูมิภาค ด้วยกัน ทีมฟุตบอลของจังหวัดก็ถือกำเนิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขนี้ ความเป็นเลิศของกีฬายังอาจสะท้อนถึงศักยภาพของจังหวัดของตนไปด้วย

รายการที่บุกเบิกสร้างความศึกคักให้กับวงการฟุตบอล และแฟนบอลชาวไทยจนเป็นที่จดจำกันมาถึงทุกวันนี้ก็คือ ทัวร์นาเมนต์ฟุตบอลไทยแลนด์คัพ ที่เริ่มต้นในปี 2527 สมาคมฟุตบอลแห่งประเทศไทยฯ เป็นผู้ริเริ่มโดยร่วมมือกับชมรมฟุตบอลของจังหวัดต่างๆ จัดการแข่งขันรายการดังกล่าวขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ฟุตบอลได้กระจายสู่ต่างจังหวัดทั่วประเทศ, พัฒนาส่งเสริมทีมฟุตบอลไทยให้ก้าวหน้า และพัฒนานักฟุตบอลให้มีมาตรฐานทั้งเชิงกีฬา ระเบียบวินัยและมีสุขภาพอนามัยที่ดี การจัดการแข่งขันใช้งบประมาณมหาศาล ในครั้งแรกใช้เงิน

มากถึง 2-3 ล้านบาท (สิทธิ รัตนราชิ, 2540 : 52) นอกจากจะเป็นการสร้างพื้นที่ระดับชาติร่วมกันแล้ว ยังเป็นการสร้างความรู้สึกเชื่อมโยงไปถึงพื้นที่ระดับภูมิภาคอีกด้วย เนื่องจากการแบ่งการแข่งขันเป็น 5 ภาค นั่นคือ ภาคเหนือ, กลาง, ตะวันออกเฉียงเหนือ, ตะวันออก และใต้ แชมป์ของภาคต่างๆ จะได้รับการคัดเลือกให้เข้ามาแข่งขันในรอบสุดท้าย ในปีแรก ลพบุรีเป็นทีมชนะเลิศ (สิทธิ : 52)

การแข่งขันเว้นช่วงปี 2528 ออกไป เนื่องจากการแข่งขันกีฬาซีเกมส์ การจัดการแข่งขัน มีที่ท่าว่าจะเป็นไปได้ด้วยดี เมื่อมีผู้สนับสนุนรายใหญ่ออกค่าใช้จ่ายในการจัดและดำเนินการแข่งขันทั้งหมดคือ บริษัท ยามาฮ่า จำกัด ในการแข่งขันครั้งที่ 4 ปี 2530 ทำให้รายการเปลี่ยนไปใช้ว่า ชื่อการแข่งขันว่า ยามาฮ่า ไทยแลนด์คัพ รายการที่กล่าวมานี้ทำให้นักฟุตบอลต่างจังหวัด ที่มีความสามารถสูงได้แสดงออกเช่น วิฑูรย์ กิจมงคลศักดิ์, ธนิศร์ อารีสง่ากุล จนได้เป็นตัวแทนทีมชาติสร้างชื่อเสียง (สิทธิ : 53)

ตารางที่ 1 ทีมที่ชนะเลิศฟุตบอลไทยแลนด์คัพ ปี 2527-2539 (สิทธิ : 53)

ครั้งที่	วันที่ทำการแข่งขัน	ทีมที่ชนะเลิศ
1	10-25 กุมภาพันธ์ 27	ลพบุรี
2	12-15 ธันวาคม 27	นครสวรรค์
3	14-16 มีนาคม 29	นครราชสีมา
4	12-27 มีนาคม 31	เชียงใหม่
5	1-14 มีนาคม 32	นครสวรรค์
6	13-28 มีนาคม 33	สตูล
7	1-15 มีนาคม 34	กาญจนบุรี
8	3-18 มิถุนายน 35	สตูล
9	23 เมษายน-7 พฤษภาคม 36	ปทุมธานี

ครั้งที่	วันที่ทำการแข่งขัน	ทีมที่ชนะเลิศ
10	30 มีนาคม-20 เมษายน 37	ตราด
11	1-20 มีนาคม 38	อยุธยา
12	21 กุมภาพันธ์-7 มีนาคม 39	นครราชสีมา

จากตารางที่ 1 จะเห็นได้ว่าทีมที่ชนะเลิศระหว่างปี 2527-2539 ล้วนมาจากทุกภูมิภาค นครสวรรค์ นครราชสีมา และ สตูล เป็นจังหวัดที่ครองแชมป์มากที่สุดคือ 2 ครั้ง รายชื่อเหล่านี้ ไม่มีจังหวัดกรุงเทพฯรายการดังกล่าวจึงเป็นตัวแทนของเสียงของคนต่างจังหวัดอย่างแท้จริง ความสำเร็จของแต่ละจังหวัดอาจนับเป็นการประกาศตำแหน่งแห่งที่ของจังหวัดต่างๆ ที่สามารถ ยึดหมุดหมายในระดับประเทศได้ อย่างสมภาคภูมิ จากที่ผ่านมากฟุตบอล และกิจกรรมทางกีฬาพวกเขาไม่เคยได้รับการเหลียวแลเท่าใดนัก

อาจเพราะความสำเร็จของไทยแลนด์คัพ จึงได้ริเริ่มการจัดการแข่งขันฟุตบอลกึ่งอาชีพ ขึ้นในนามการแข่งขันฟุตบอลไทยซอคเกอร์ลีก โดยความร่วมมือระหว่างสมาคมฟุตบอลแห่งประเทศไทยฯ กับ บริษัทสยามสปอร์ตพับลิชชิง จำกัด ในปี 2527 (สิทธิ : 51) สื่อสายกีฬายักษ์ใหญ่ ผู้มีประสบการณ์คร่ำหวอดกับวงการฟุตบอลทั้งในประเทศและฟุตบอลต่างประเทศ โดยเฉพาะ การรายงานข่าวฟุตบอลลีกประเทศอังกฤษ จุดประสงค์ก็คือ มุ่งสร้างการแข่งขันในระบบเดียวกับการแข่งขันฟุตบอลลีกประเทศอังกฤษ โดยจัดให้มีการแข่งขันนัดเหย้า-เยือน เมื่อแข่งขันจบทีมที่ได้คะแนนสะสมสูงสุดคือผู้ชนะ กรณีนี้จะนำทีมที่ได้คะแนนสูงสุดอันดับ 1-4 มาแข่งขันในรอบ รองชนะเลิศเพื่อหาคู่เข้าชิงชนะเลิศ (สิทธิ : 51-52) แต่ด้วยความเพื่อของรายการแข่งขันที่เกิดขึ้นจำนวนมาก นอกจากจะทำให้หนักเตะล้ำแล้ว ยังทำให้เกิดพื้นที่แยกย่อยมากมาย ไม่สามารถ จะรวบรวมพลังที่เป็นกลุ่มก้อนได้ และที่สำคัญทีมทั้งหลายล้วนเป็นทีมองค์กรที่ไม่ได้มีรากฐานที่ผูกอยู่กับผู้คนต่างจังหวัด รายการแข่งขันฟุตบอลทัวร์นาเม้นท์นี้จึงแผ่วปลายลงที่สุดในที่สุด

การผูกฟุตบอลเข้ากับภูมิภาคและจังหวัด นับได้ว่าช่วยสร้างกระแสจังหวัดนิยมขึ้นในภูมิภาคต่างๆ คู่ขนานไปกับกระแสความตื่นตัวในวงการวิชาการต่างจังหวัดที่มีความคึกคัก ไม่ว่าจะเป็นประวัติศาสตร์ โบราณคดี คติชนศึกษา ศิลปวัฒนธรรม อันเนื่องมาจากการสนับสนุนของภาครัฐ การเปลี่ยนขนานใหญ่ที่เกิดขึ้นในช่วงที่ปัญหาคอมมิวนิสต์ และภัยคุกคามความมั่นคงของรัฐเริ่มคลี่คลายลง ความนิยมของการแข่งขันจะเป็นไปไม่ได้เลยหากไม่มีการไหลเวียนของข้อมูล ข่าวสาร และการสร้างการรับรู้ระหว่างคนในสังคมร่วมกัน มีสื่ออยู่ 2 ประเภทที่ทำหน้าที่สร้างชุมชนจินตกรรมของสังคมคนรักฟุตบอลระดับภูมิภาคที่ทำให้พวกเขารับรู้ข่าวสารในเวลาใกล้เคียงกัน และสร้างจินตนาการร่วมกันของชุมชนฟุตบอล สื่อแรกคือ นิตยสาร *ฟุตบอลสยาม* สื่อนี้กำเนิดขึ้นเมื่อปี 2523 (*ฟุตบอลสยาม*, 2523) ข่าวแวดวงฟุตบอลไทย ความเคลื่อนไหวของสโมสร ข้อมูลนักเตะจนถึงการวิพากษ์วิจารณ์วงการฟุตบอลไทยที่ไม่สามารถไปฟุตบอลโลกได้ เป็นเนื้อหาที่สร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวงการฟุตบอลที่ไม่ได้เป็นแค่การแข่งขันแล้วก็จบไป แต่มีบันทึก มีหลักฐานที่เป็นทั้งภาพและตัวอักษรที่สามารถใช้ในการสร้างความทรงจำ ทั้งยังใช้กลับไปอ้างอิงได้ความนิยมของสื่อนี้เห็นได้ชัดจากการปรับจากรายเดือนเป็นรายปักษ์ในปี 2526 และรายสัปดาห์หลังจากนั้นไม่นาน ที่น่าแปลกใจ ก็คือ ได้ปรับเป็นรายสัปดาห์อย่างรวดเร็วในปี 2527 (*ฟุตบอลสยาม*, 2532 : 4) นั่นหมายถึงว่า ชาวนครสวรรค์ที่ได้แชมป์ในปี 2527 ก็สามารถซื้อ นิตยสารดังกล่าวเพื่อตามข้อมูลหรือเก็บภาพประทับใจ ในยุคที่โทรทัศน์เริ่มมีอิทธิพลในสังคมไทย การถ่ายทอดสดทางโทรทัศน์ถือเป็นจุดสุดยอดของการประกาศถึงความสำคัญของฟุตบอลรายการนี้ การได้แชมป์หรือการเข้าถึงรอบลีกๆ จึงกระตุ้นให้จังหวัดต่างๆ พยายามสร้างทีมให้แข็งแกร่งขึ้นมา ศักยภาพของทีมจึงมิได้มีแค่ฝีมือเท้านักเตะแต่ยังสัมพันธ์กับการสนับสนุนและระบบอุปถัมภ์ในจังหวัดที่เอื้อให้ทีมแข็งแกร่งมากพอที่จะเข้าสู่รอบลีกๆ เห็นได้จากทีมที่คว้าแชมป์มักจะเป็นจังหวัดใหญ่และมีศักยภาพภายในจังหวัดพอตัว ไม่เพียงเท่านั้นตำแหน่ง

แห่งหนึ่งของจังหวัดไม่ได้เป็นหน่วยการเมืองที่ลอยอยู่บนสภานิติบัญญัติ การแข่งขันของจังหวัดต่างๆ ย่อมเป็นภาพสะท้อนของหน่วยที่ใหญ่กว่านั้นคือ ชุมชนชาติ (แอนเดอร์สัน, 2552)

● ความเฟื่องฟูของธุรกิจฟองฟุตบอล และฟองสบู่

ความนิยมของกีฬาฟุตบอลพร้อมกับโอกาสทางเศรษฐกิจ ทำให้เกิดรายการแข่งขันฟุตบอลขึ้นมาอีกมากมาย และเปิดพื้นที่ให้จังหวัดต่างๆ มีตัวตนมากขึ้นไปอีกจนในที่สุดกลายเป็นการแข่งขันที่เฟื่องเกินจนการแข่งขันรายการเดิมเริ่มหมดความหมาย มีคำถามและข้อวิตกกังวลที่ผู้ชมในสนามน้อยลงทุกที แต่การแข่งขันก็ยังมียู่มากโดยเฉพาะการให้ความสำคัญกับทีมระดับองค์กรที่ส่วนใหญ่อยู่ในเขตกรุงเทพฯ อำนาจทางเศรษฐกิจของทีมเหล่านี้ที่ได้านิสงส์จากความเติบโตทางเศรษฐกิจของไทยกลับสวนทางกับจำนวนผู้ชมในสนาม ขณะที่ทศวรรษ 2530 ในต่างจังหวัดมีความเปลี่ยนแปลงอย่างมหาศาล เกิดการสูญเสียที่ดิน และการเก็งกำไรการซื้อขายที่ดิน คนในชนบทไม่น้อยเดินทางไปหางานทำในเขตอุตสาหกรรม เข้าสู่เมืองใหญ่ หรือกระทั่งเดินทางไปแสวงโชคในต่างแดน ขณะที่คนในเขตเมืองก็มุ่งมั่นที่จะแสวงหาความมั่งคั่งจากโอกาสทางเศรษฐกิจผ่านการลงทุน (ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเกอร์, 2546 : 96-105) ประเภทต่างๆ สภาพที่แท้จริงของวงการฟุตบอลปรากฏขึ้นหลังจากฟองสบู่เศรษฐกิจแตกนั่นคือ แม้ทีมที่ประสบความสำเร็จสูงสุดอย่างกสิกรไทยที่คว้าแชมป์ระดับทวีปและนานาชาติ ก็ยังต้องยุบสโมสร

สมาคมฟุตบอลแห่งประเทศไทยฯ ร่วมกับโทรทัศน์สีกองทัพบกช่อง 7 กับบริษัทเคนซิแห่งประเทศไทย และบริษัทโตโยต้ามอเตอร์ ประเทศไทยจัดการแข่งขันฟุตบอลโตโยต้าคัพ ครั้งที่ 1 ปี 2530 อันเป็นการแข่งขันที่ต่อเนื่องจากไทยแลนด์คัพ โดยจะนำเอาทีมฟุตบอลต่างจังหวัดได้แข่งขันกับสโมสรชั้นนำระดับถ้วย ก. ครั้งแรกประกอบด้วย 12 ทีมได้แก่ สโมสรธนาคารกรุงเทพ (แชมป์ถ้วย ก.),

ราชประชา (รองแชมป์), การทำเรือแห่งประเทศไทย, ทหารอากาศ, ทหารบก, ธนาครกรูไทย และอีก 6 ทีมได้แก่ แชมป์แต่ละภาคของไทยแลนด์คัพครั้งที่ 3 ได้แก่ ลพบุรี, พัทลุง, เชียงราย, จันทบุรี, สุรินทร์ บวกกับนครราชสีมาที่เป็นแชมป์ไทยแลนด์คัพรอบสุดท้าย การแข่งขันครั้งที่ 3 ได้ปรับระเบียบให้ผู้เช่นชาวต่างชาติร่วมแข่งขันได้แต่ต้องไม่เกิน 2 คน การแข่งขันมีอยู่ถึงปี 2536 (สิทธิ : 54-55) ตั้งแต่ปี 2530-2536 สโมสรตำรวจคว้าแชมป์มากที่สุดคือ 3 ครั้ง และมีทีมตัวแทนจังหวัดสอดแทรกมาได้ เพียงกรุงเทพมหานครและระยองเท่านั้น (สิทธิ : 53)

นอกจากถ้วยที่อิงกับสถาบันกษัตริย์อย่าง คิงส์คัพ, ควีนส์คัพ, ปริ๊นเซสคัพ แล้ว ยังมีการแข่งขันที่เรียกว่า มวก.คัพ หรือชื่ออย่างเป็นทางการคือ การแข่งขันฟุตบอลชิงถ้วยพระราชทานพลตรี สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมารในปี 2531 โดย มูลนิธิมหาวชิราลงกรณ์ จัดขึ้น เพื่อเทิดพระเกียรติในวาระที่เจริญพระชนมายุครบ 3 รอบ รายการนี้จะเชิญทีมแชมป์รายการสำคัญอย่างฟุตบอลชิงถ้วยพระราชทานประเภท ก, ฟุตบอลควีนส์คัพ, โตโยต้าคัพ, ไทยแลนด์คัพ และแชมป์ฟุตบอลกีฬามหาวิทยาลัยแห่งประเทศไทย รวม 10 ทีม นับเป็นรายการที่นำเอาทีมแชมป์รายการสำคัญทั้งหมดที่มีในประเทศไทยมาแข่งขันกัน รายการดังกล่าวจัดการแข่งขันถึงปี 2537 เท่านั้น เนื่องจากไม่สามารถจัดต่อไปได้ เนื่องจากแต่ละทีมต้องเข้าร่วมการแข่งขันอีกหลายรายการ (สิทธิ : 56) ทีมแทบทั้งหมดคือ ทีมระดับองค์กรที่มีความเข้มแข็ง ไม่พบว่าทีมระดับจังหวัดจะสามารถคว้าแชมป์ ม.ว.ก.คัพได้เลย จะมีก็แต่ทหารอากาศ, ทหารบก, องค์กรโทรศัพท์ (สิทธิ : 53)

ยุคทองสปูที่เศรษฐกิจเฟื่องฟูยังทำให้ทีมองค์กรจำนวนมากส่งสโมสรฟุตบอลเพื่อเข้า แข่งในรายการนี้ ธนาครกสิกรไทย เป็นตัวอย่างขั้นดีที่แสดงให้เห็นถึงเพณียายในวงการฟุตบอล ที่ถึงจุดสูงสุดด้วยการคว้าแชมป์หลายรายการ แต่ในที่สุดเมื่อเจอวิกฤตเศรษฐกิจ สโมสรก็ได้ปิดตัวลง สโมสรธนาครกสิกรไทย เกิดขึ้นจากวิสัยทัศน์ของผู้บริหารธนาคารอย่างบัณฑิต ล้ำชาที่ตั้งเป้าหมายไว้ว่า

จะต้องขึ้นขึ้นไปเล่นฟุตบอลพระราชทานถ้วย ก. ให้ได้ภายใน 4-5 ปี ตั้งแต่ปี 2530 (Four Four Two, 2560ก) ซึ่งทีมน้องใหม่ที่ทีมนี้ก็จะทะลุเป้าหมายนั่นคือ คว้าแชมป์ถ้วยพระราชทาน ก. ตั้งแต่ปี 2534-2536 ความสำเร็จยังไม่หยุดเพียงเท่านั้น เนื่องจากการก้าวไปถึงการคว้าแชมป์ระดับเอเชียอย่างแชมป์เอเชียนคัพ ปี 2537 และปี 2538 รวมไปถึงถ้วยใหม่อย่างเอเอฟเอฟ-เอเชียนคลับแชมเปียนชิพ (2537) ที่เป็นตัวแทนของแชมป์สองทวีปนั่นคือ แอฟริกาและเอเชียมาชิงชัยกัน สิ่งเหล่านี้ถือเป็นเรื่องที่ไม่เคยมีสโมสรใดทำได้มาก่อน นับเป็นอีกหนึ่งความสำเร็จของทีมหน้าใหม่ ที่เติบโตมากับระบบมีอาชีพและการทุ่มงบประมาณของนายทุน ด้วยคุณภาพของนักฟุตบอล ทำให้ทีมชาติไทยมาจากสโมสรกสิกรไทยไม่น้อยในยุคอัลเบอร์ตโต้ คัลลัวญู ความน่าสนใจ อีกประการก็คือ ความพยายามสร้างระบบอาชีพในสโมสร จ่ายเงินเดือนให้นักฟุตบอล มีโบนัสให้ กรณีโบนัสพบว่าได้ใช้ครึ่งหนึ่งของโบนัสเพื่อไปทัวร์เยอรมนีซึ่งมีโอกาสได้แสดงฝีเท้า (Four Four Two, 2560ข)

ฉากหน้าของความสำเร็จระดับสโมสรในระดับนานาชาติ กลับสวนทางกับแวดวงฟุตบอลโดยรวม เนื่องจากว่า แม้วงการฟุตบอลไทยจะสามารถเปิดพื้นที่ใหม่ๆ ให้คนในท้องถิ่นในจังหวัดต่างๆ ได้มีพื้นที่แสดงออกทางวัฒนธรรมมวลชน แต่มีอาจกล่าวได้ว่าวงการฟุตบอลได้สร้างระบบ ที่แข็งแกร่งไว้ กลายเป็นว่าคนดูฟุตบอลไทยกลับหดตัวลง เจียบเหงา ทั้งที่ธนาครกสิกรไทยได้สร้างชื่อเสียงและเกียรติประวัติเป็นอย่างมาก แต่กลับไม่ได้มีศักยภาพพอที่จะเป็นเป็นทีมขวัญใจของคนไทยทั้งประเทศ หรือเป็นทีมที่จะเรียกคนดูให้เต็มสนามได้ดั้งเดิมอีกต่อไปแล้ว เรียกได้ว่าฝีเท้าของนักเตะ และสโมสรของไทยนั้นล้าหน้าเกินไปกว่าระบบการสร้างวัฒนธรรมการดูฟุตบอลไปหลายช่วงตัว สิ่งที่ขาดหายไปนั่นก็คือระบบฟุตบอลอาชีพ และการขยายฐานผู้สนับสนุน และแฟนคลับนั่นเอง ช่วงวิกฤติเศรษฐกิจ 2540 ที่ทำให้ภาคธุรกิจการเงินประสบหายนะเป็นเหตุผลให้สโมสรกสิกรไทยยุบทีม (Four Four Two, 2560ค)

การจัดการแข่งขันฟุตบอลลีกเกิดขึ้นอีกครั้งในนามไทยแลนด์เอมิโปรลีก เมื่อปี 2534 โดยสมาคมฟุตบอลแห่งประเทศไทยฯ ร่วมกับ บริษัทเอส เอส โปรเฟสชั่นแนล 88 จำกัด ในเครือฐานเศรษฐกิจ ได้คัดเลือกสโมสรทั้ง 6 (สิทธิ : 57-58) แต่ก็มีล้มเหลวอีกครั้ง ฆะตกรรมของฟุตบอลลีกยังไม่สิ้นสุดลง ปี 2539 อันเป็นช่วงท้ายของยุคฟองสบู่ ก็มีความพยายามปั้นฟุตบอลลีกอีกรอบ ในนาม การแข่งขันฟุตบอลไทยแลนด์ลีก หรือที่เรียกกันว่า จอห์นนี่วอลเกอร์ไทยแลนด์ ลีก ในครั้งนี้ประกอบด้วยสโมสรมากถึง 18 สโมสร ล้วนเป็นที่ในระดับถ้วย ก. โดยแข่งขันแบบเหย้า-เยือน โดยใช้สนามที่สมาคมฟุตบอลแห่งประเทศไทยจัดให้ นั่นคือ สนามรูปเตมีย์, สนามสุพรรณบุรี, สนามสิรินธร (โรงเรียนอัสสัมชัญ), สนามอยุธยา และสนามเทพหัสดิน ต่อมาเหลือเพียง 3 สนาม นั่นคือ สนามรูปเตมีย์, สนามสุพรรณบุรี และสนามสิรินธร เมื่อแข่งเก็บคะแนนครบ จะนำลำดับที่ 1-4 มาแข่งในรอบรองชนะเลิศเพื่อชิงชนะเลิศอีกครั้ง (สิทธิ : 61) แม้จะใช้สนามในต่างจังหวัด แต่สโมสรที่เข้าแข่งขันกลับเป็นสโมสรที่ไม่มีฐานผู้ชม-แฟนบอล ในต่างจังหวัด มิติของจังหวัดนิยมแบบการแข่งขันไทยแลนด์คัพในทศวรรษ 2520 ต่อต้นทศวรรษ 2530 จึงขาดหายไป การเข้าเป็นส่วนหนึ่งของฟุตบอลไทยจากคนต่างจังหวัดนั้นจึงมีช่องทางที่จำกัด เหลือเพียงการชมฟุตบอลผ่านโทรทัศน์หรือติดตามข่าวจากโทรทัศน์หรือหน้าหนังสือพิมพ์เท่านั้น ตลาดฟุตบอลในช่วงดังกล่าวไม่ใช่ตลาดของคนต่างจังหวัดอีกต่อไป

● กำเนิดฟุตบอลปรวินเชียลลีก ลีกต่างจังหวัด คู่ขนานกับ ไทยแลนด์ลีก

หลังความพังทลายของเศรษฐกิจฟองสบู่ ทำให้กระแส “กลับต่างจังหวัด” เกิดขึ้น กระแสที่ว่านี้หมายถึง การที่ผู้คนที่เดินทางเข้ามาแสวงหาโอกาสทางเศรษฐกิจในเมืองใหญ่อย่างกรุงเทพฯ ได้รับผลจากเศรษฐกิจที่ย่ำแย่ไม่ว่าจะเป็น การถูกให้ออกจากงาน การถูกลดเงินเดือน หรือการลงทุนที่ผิดพลาด

(ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเกอร์ : 516-517) ทำให้พวกเขาจำนวนหนึ่งมีสำนึกบางประการที่โหยหาบ้านและภูมิลำเนาของตน การกลับต่างจังหวัดที่ว่ามีใช่เป็นเพียงการกลับในทางกายภาพเท่านั้น แต่ยังเป็นการสร้างความทรงจำเพื่อผูกพันภูมิลำเนาของตน และโดยสำนึกแบบชุมชนชาติ ภูมิลำเนาที่พวกเขาถูกสร้างให้รับรู้มักจะขึ้นกับหน่วยที่แข็งแรงแบบจังหวัดนั่นเอง สถานที่และชุมชนต่างๆ ที่ได้รับการโปรโมทในฐานะการท่องเที่ยวก็ล้วนอยู่ภายใต้กรอบจังหวัดนิยมไปด้วย

แม้ว่าในกรุงเทพฯ รายการแข่งขันฟุตบอลจะเกิดขึ้นอย่างท่วมท้น แต่ผู้ชมกลับบางตา ขณะที่การแข่งขันฟุตบอลต่างจังหวัดที่ผู้คนให้ความสนใจอย่างล้นหลาม เห็นได้จากการที่สุพรรณบุรีรับเป็นเจ้าภาพการแข่งขันฟุตบอลพรีเมียร์ลีกในปี 2538 ที่ทีมชาติไทยยุคดรีมทีมเป็นที่คาดหวังว่าจะเป็นทีมชุดประวัติศาสตร์เข้ารอบไปแข่งขันในโอลิมปิกได้ ในเวลาต่อมา เอเชียเกมส์ปี 2541 ที่ไทยเป็นเจ้าภาพ ยังเลือกสนามต่างจังหวัดให้เป็นสนามแข่งขันในรอบแรกด้วย ได้แก่ สาย A นครสวรรค์, สาย B สุราษฎร์ธานี, สาย C ตรัง, สาย D สุพรรณบุรี, สาย E สงขลา (ฟุตบอลสยาม, 2541 : 38) ความสำเร็จอย่างงดงามของนักฟุตบอลทีมชาติที่สามารถคว้าอันดับที่ 4 เอเชียเกมส์ ได้ ทำให้รัฐบาลชวน หลีกภัยเดินทางโครงการด้านฟุตบอลอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรม เพิ่มเติมจากไทยแลนด์ลีกที่มีอยู่แล้ว นั่นคือการสร้างลีกที่เปิดโอกาสให้ทีมระดับจังหวัดมีพื้นที่อีกครั้ง แต่เดิมตั้งใจจะสร้างลีกแห่งชาติให้มีทั้งหมด 8 ทีม โดยมีตัวแทนจาก “ไทยแลนด์ลีก” แต่เดิม (และจะเปลี่ยนชื่อเป็น “กรุงเทพฯลีก”) 3 ทีม เพื่อมาร่วมแข่งกับตัวแทน 5 ภาคที่คัดเลือกมาด้วยวิธีแบบการแข่งขันไทยแลนด์คัพ (ฟุตบอลสยาม, 2542ก : 38, 48) สัดส่วนยังมีปรับเปลี่ยนอีกครั้งเป็นไทยลีก 5 ทีม และภูมิภาค 5 ทีมรวมเป็น 10 ทีม (ฟุตบอลสยาม, 2542ข : 13) ระหว่างนั้นทีมในกรุงเทพฯ ก็เตรียมขยับขยายสร้างสโมสรไว้กับฐานต่างจังหวัดด้วยเช่น บีอีซีเทโรศาสนฯ หวังจะสร้างฐานที่ฉะเชิงเทรา, การท่าเรือแห่งประเทศไทยจะไปสร้างสนามที่กบินทร์บุรี ปราจีนบุรี (ฟุตบอลสยาม, 2542ค : 28) กระนั้นถึงที่สุดแล้ว ก็ยังไม่สามารถสร้างลีกแห่งชาติได้

แม้ลีกแห่งชาติจะเพิ่งไปเสียก่อน แต่ความพยายามดังกล่าวมิได้เสียเปล่า เกิดการแข่งขันฟุตบอลรายการใหม่ขึ้นมาในปี 2542 นั่นคือ “ไทยแลนด์โปรวินเชียลลีก” (Thailand Provincial League) รายการนี้ไม่ได้เกิดจากการรวมลีก แต่เกิดขึ้นโดยการกีฬาแห่งประเทศไทย (กกท.) ที่มีฐานะเป็นองค์กรของรัฐเป็นผู้รับสมัครทีมระดับจังหวัด ต่างจากไทยแลนด์พรีเมียร์ลีกที่เน้นทีมองค์กรแข่งขันในเขตกรุงเทพฯ สังกัดสมาคมฟุตบอลแห่งประเทศไทยฯ ทำให้เกิดระบบลีกคู่ขนานเกิดขึ้น และนี่คือจุดเริ่มต้นของความขัดแย้งระหว่างองค์กรกีฬาทั้งสองอย่างเป็นทางการที่จะใช้เวลากว่าทศวรรษถึงจะสร้างระบบลีกที่เป็นเอกภาพได้ ตามระเบียบแล้วการจัดส่งทีมเข้าร่วมการแข่งขันนั้นจะต้องเสนอในนามสมาคมกีฬาจังหวัด (กิตติพงษ์ เอื้อพิพัฒน์กุล และจุฑา ดิงศภัทย์, 2555 : 65, รักพงษ์ แก้วแท้, 2551 : 23) อันถูกกำกับและควบคุมโดยคณะกรรมการกีฬาจังหวัดที่มีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธานกรรมการผ่าน *พระราชบัญญัติการกีฬาแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2528 (ราชกิจจานุเบกษา, 2528 : 11-20)* ทำให้ทีมทั้งหลายอยู่ภายใต้การควบคุมของหน่วยการปกครองระดับจังหวัด อาจกล่าวได้ว่าสมาคมกีฬาจังหวัดเป็นองค์กรที่แสดงให้เห็นถึงเครือข่ายอุปถัมภ์กีฬาสมัครเล่นในจังหวัดต่างๆ การส่งนักกีฬาไปแข่งขันในนามจังหวัดล้วนต้องผ่านองค์กรนี้ สมาคมกีฬาจังหวัดเริ่มมีการจดทะเบียนอย่างจริงจังจรัสราวทศวรรษ 2530 เห็นได้จาก สมาคมกีฬาจังหวัดนครสวรรค์ จดทะเบียนเมื่อปี 2536 (สมาคมกีฬาแห่งจังหวัดนครสวรรค์, 2560) สมาคมกีฬาจังหวัดสิงห์บุรี (2536) (สมาคมกีฬาแห่งจังหวัดสิงห์บุรี, 2560), สมาคมกีฬาจังหวัดยโสธร (2537) (สมาคมกีฬาแห่งจังหวัดยโสธร, 2560) บางแห่งผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นนายกสมาคมกีฬาเสียเอง หลายแห่ง ก็เป็นนักการเมืองผู้มีอิทธิพลในจังหวัด

หากการแข่งขันกีฬาแห่งประเทศไทย เปรียบเทียบได้กับโอลิมปิกระดับโลก ประเทศที่จังหวัดต่างๆ ส่งทีมเข้าร่วมในฐานะหน่วยการปกครองประเทศ สมาคมกีฬาจังหวัดก็คล้ายกับการกีฬาแห่งประเทศไทยที่รับผิดชอบในหน่วยจังหวัดที่ต้อง

จัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่ให้กระจายไปสู่กีฬาประเภทต่างๆ แต่ทรัพยากรดังกล่าวกลับกระจุกตัวอยู่ที่บางประเภทกีฬา นั่นคือฟุตบอลนั่นเอง ฟุตบอลกลายเป็นกีฬาที่ได้รับการให้ความสำคัญมากที่สุดเมื่อเทียบกับกีฬาสมัครเล่นอื่นๆ

การทำความเข้าใจโปรวินเชียลลีกเฉียงมิได้เลยที่ต้องวิเคราะห์เชิงภูมิศาสตร์การเมืองของความเป็นจังหวัดดังกล่าวด้วย การเดินทางเพื่อแข่งขันข้ามจังหวัดเป็นเรื่องที่จำเป็นต้องคำนึงถึงมาก ทำให้มีความพยายามเปลี่ยนแปลงหลายครั้งไม่ว่าจะเป็นการแบ่งโซนลีก หรือการปรับให้รายการไม่สำคัญแข่งขันแบบทัวร์นาเมนต์ที่ไม่ใช้ลีกวางอยู่บนเหตุผลของความเป็นไปได้ทางการเงินและการบริหารของแต่ละทีม

โปรวินเชียลลีก ฤดูกาลแรกเริ่มเมื่อเดือนพฤศจิกายน 2542 มีทีมเข้าร่วมแข่งขัน 12 ทีมแบ่งเป็น 4 ภูมิภาค ได้แก่ ภาคเหนือ คือ เชียงใหม่, นครสวรรค์, ภาคอีสานคือ ศรีสะเกษ (แชมป์), นครราชสีมา, อุตรธานี, ภาคกลาง คือ สุพรรณบุรี, นครปฐม, กรุงเทพฯ ภาคใต้ คือ สงขลา, สตูล, สุราษฎร์ธานี, ปัตตานี จะเห็นได้ว่าโควตาจากภาคใต้มีถึง 4 ทีมทั้งที่มีจำนวนประชากรและจำนวนจังหวัดน้อยกว่าภาคอีสานเป็นอย่างมาก อาจเป็นเพราะการแข่งขันดังกล่าวเกิดขึ้นจากรัฐบาลประชาธิปไตยที่มีฐานเสียงที่เหนียวแน่นอยู่ในภาคใต้ สะท้อนถึงการอุปถัมภ์ที่เชื่อมกับภูมิภาคใต้ดี อีกทั้งลีกดังกล่าวยังให้สิทธิ์กรุงเทพฯ เข้ามาร่วมแข่งขันในฐานะตัวแทนภาคกลางด้วย (Thaifootball, 2560) จะเห็นว่าทีมใหญ่ๆ ที่เคยได้แชมป์ไทยแลนด์คัพส่วนใหญ่มีโอกาสร่วมการแข่งขันนี้

นอกเหนือจากการจัดตั้งทีมในนามหน่วยการปกครองส่วนภูมิภาคแล้ว เริ่มมีการสร้างสำนักจังหวัดนิยมผ่านวัฒนธรรมการเชียร์เข้ามาด้วย เข้าใจว่าวัฒนธรรมเชียร์รูปแบบใหม่ก็เริ่มเกิดขึ้นจากการรวมตัวกันของกลุ่มเชียร์ไทยที่มีความมุ่งมั่นที่จะเป็นส่วนหนึ่งในสร้างมาตรฐานให้ฟุตบอลไทย การเชียร์รูปแบบใหม่ต่างจากการเชียร์ทีมชาติแบบเดิมๆ ที่ เน้นการแสดงออกที่การแต่งตัว และร้องเพลงเชียร์ “แบบสามซ่า” ให้มีลักษณะ “เป็นสากล” ตามแบบการเชียร์ใน

ต่างประเทศมากขึ้นโดยกลุ่มที่เรียกว่า “เชียร์ไทย” ที่ตั้งขึ้นในปี 2544 เข้าใจว่าสมาชิกกลุ่มนี้เองที่จะขยายวิถีคิดและปฏิบัติการเชียร์ไปสู่ทีมต่างๆ ในโปรวินเซียลลีกต่อไป (อาจินต์ ทองอยู่คง, 2557 : 68-70)

● โปรวินเซียลลีกที่ปรับตัว

กลางทศวรรษ 2540 สังคมไทยเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่อีกระลอก หลังจากเศรษฐกิจซบเซา การเข้ามาของพรรคไทยรักไทยทำให้เมืองและชนบทเกิดความเปลี่ยนแปลงจากนโยบายคู่ขนาน (ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเกอร์ : 224-229) สำหรับวงการฟุตบอลรัฐบาลได้จุดประเด็นสิ่งที่คนไทยคิดไม่ถึงมาก่อน นั่นคือ การไปแข่งขันฟุตบอลโลกรอบสุดท้าย ฟุตบอลจึงกลายเป็นประเด็นทางการเมืองระดับประเทศขึ้นมาอย่างเลี่ยงไม่ได้ สำหรับโปรวินเซียลลีกความเปลี่ยนแปลงรูปแบบการแข่งขันอย่างทรงพลังเกิดขึ้น ในฤดูกาลที่ 3 ปี 2545 อันเป็นช่วงผลัดเปลี่ยนมาสู่รัฐบาลไทยรักไทย “โปรลีก” กลายเป็นชื่อลีกที่ถูกใช้ในสื่อ ด้วยชื่อที่สั้นและกระชับทำให้จดจำได้ง่ายมากขึ้น ยังพบว่ามีกระแสเสนอให้ยกเครื่องการแข่งขันใหม่ทั้งระบบ ไม่ว่าจะเป็นการแข่งขันและการจัดการการตลาด โลโก้ชุดแข่ง ของที่ระลึกและอุปกรณ์เชียร์ (ไทยรัฐ, 2545ก : 17, 39) ด้วยการสั่งการดังกล่าวทำให้การปรับเปลี่ยนมีลักษณะรวมศูนย์อยู่ไม่น้อย การกำหนดโลโก้และชื่อทีมที่ออกมาจากการกีฬาแห่งประเทศไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อนำไปใช้ในด้านสิทธิประโยชน์และสร้างความรับรู้ในวงกว้าง (มติชน, 2545 : 23) ชื่อทีมที่เสนอในตอนแรก ได้แก่ นครสวรรค์ โลอัน, เชียงใหม่ คาลิเบอร์, ศรีสะเกษ สติลร็อก, อุตรธานี บอมเบอร์, ชลบุรี ชาร์ค, นครราชสีมา สติงเรย์, สุพรรณบุรี เซเบอร์, สงขลา เลเกอร์, สตูล ดีแทค, นครปฐม ฮันเตอร์ และบางกอก บราว (ไทยรัฐ, 2545ข : 21, 38) การแข่งขันฤดูกาลนี้ได้แบ่งออกเป็น 2 โซน คือ เหนือ-ใต้ เพื่อความสะดวกในการเดินทางและการประหยัดงบประมาณ โซนเหนือคือทีมจากภาคเหนือและอีสาน ส่วนโซนใต้คือ ภาคกลางและภาคใต้ และนำอันดับที่ 1-3

ของทั้งสองโซนมาแข่งกันเพื่อหาทีมแชมป์ ทั้งยังเสนอให้ช่อง 11 ทำการถ่ายทอดสดจำนวน 13 นัดด้วย (มติชน, 2545 : 23) ปัญหาที่พบเจอในฤดูกาลนี้ก็คือโปรแกรมการแข่งขันที่มีความถี่มากเกินไป บางครั้ง 3 นัดในรอบ 7 วัน (กรุงเทพธุรกิจ, 2545 : 11-12) อันเนื่องมาจากเป็นเวลาที่ใกล้เคียงกับการแข่งขันฟุตบอลโลกที่ญี่ปุ่นและเกาหลีใต้ในเดือนมิถุนายน-กรกฎาคม นอกจากนั้นเริ่มมีข่าวความพยายามรวมลีกอีกครั้งในสมัยที่สนธยา คุณปลื้ม เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงท่องเที่ยวและกีฬาอันเกิดมาจากการชงเรื่องของกรมการกีฬา เนื่องจากเห็นว่าไทยลีกกับโปรลีกมีความซ้ำซ้อนกัน (ข่าวสด, 2545 : 15)

แต่ในฤดูกาลต่อมา ปี 2546 กลับมาใช้ระบบโซนเดียวทำให้เกิดความได้เปรียบเสียเปรียบกันระหว่างทีมที่อยู่ในภาคกลางหรือตอนกลางของประเทศที่กับทีมเหนือ หรือทีมใต้บางจังหวัดต้องเดินทางในระยะทางกว่าพันกิโลเมตร หลังจบฤดูกาลมีข่าวมาว่ารัฐบาลสนับสนุนให้แต่ละจังหวัดมีทีมฟุตบอลหนึ่งทีมเพื่อกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น โดยจะส่งเสริมให้หอการค้าจังหวัดเป็นผู้สนับสนุนโดยรัฐจะเป็นผู้จ่ายเงินสนับสนุนให้ (ไทยรัฐ, 2546 : 21, 26) กรณีของหอการค้าจังหวัดยังสะท้อนถึงแนวคิดการจัดการฟุตบอลแบบจังหวัดนิยมที่รัฐบาลพยายามยึดโยงกับทุนต่างจังหวัดอย่างเห็นได้ชัด ไม่เพียงเท่านั้นในฤดูกาลต่อไปยังได้จัดให้มีโปรลีก 2 ที่มีลักษณะเป็นการแข่งขันในระดับดิวิชั่น 2 ที่รวมทีมตกชั้นจากโปรลีก ได้แก่ ทีมสงขลา และสตูล รวมกับ 8 ทีม จาก 4 ภาค (ภาคละ 2 ทีม) โดยแต่ละภาคจะมีการแข่งขันคัดเลือกตัวแทนต่อไป (คมชัดลึก, 2546 : 22) อาจกล่าวได้ว่า ฟุตบอลลีกจากมีผลมาจากกระแสต้นตัวที่เริ่มจากนโยบาย “สานฝันฟุตบอลไทยไปบอลโลก” ของรัฐบาลในปีเดียวกัน (ข่าวสด, 2546 : 15) เนื่องจากเชื่อว่า หากมีระบบฟุตบอลอาชีพที่เหมาะสมจะส่งผลต่อการสร้างนักฟุตบอลได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ปี 2547 ถือเป็นปีสุดท้ายของ ฟุตบอลอาชีพนำร่อง 5 ปี นำไปสู่แนวความคิดของการจัดครั้งต่อไปว่าจะให้ 76 จังหวัดส่งทีมเข้าร่วมโดยรัฐจะให้เงินอุดหนุน

ไปทำทีม (ไทยรัฐ, 2547ก : 21, 27) ฤดูกาลนี้เหลือเพียง 10 ทีม เนื่องจากสงขลา และสตูล ตกชั้นไปเล่นในโปรลีก 2 หลังจากที่ได้ที่ 11 และ 12 ในฤดูกาลที่ผ่านมา ขณะที่โปรลีก 2 จะเป็นการแข่งขันเป็น 2 สายๆ ละ 5 ทีมแข่งแบบพบกันหมด ทีมอันดับที่ 1 และ 2 ของสายจะมาพบกันในรอบรองชนะเลิศ (มติชน, 2546 : 23) ไม่ใช่การแข่งขันแบบเหย้าและเยือน

เมื่อถึงปี 2548 โปรลีก 1 ได้เพิ่มทีมมาเป็น 12 ทีมอีกครั้ง แต่แรกผู้จัดเสนอว่า อุดรธานีและเชียงใหม่ที่รั้งอันดับที่ 9 และ 10 อันเป็นสองอันดับสุดท้ายไม่ต้องตกชั้น ทั้งยังจะรับทีมจากโปรลีก 2 เพิ่มมาอีก 2 ทีม นั่นคือ สตูลและพังงาจากโปรลีก 2 (ไทยรัฐ, 2547ข : 21, 38) แต่ในเวลาต่อมา ได้มีการปรับเปลี่ยนกฎโดยให้เชียงใหม่ และอุดรธานี ต้องเล่นเพลย์ออฟกับทีมจันทบุรี และพัทลุง ทีมอันดับสามและสี่จากโปรลีก 2 การปรับเปลี่ยนกฎดังกล่าวทำให้ทีมอุดรธานีไม่พอใจ และขอลอนทีมออกไป เนื่องจากเห็นว่ามีความไม่เป็นธรรม (ยักษ์แสด Match Day นิตยสารออนไลน์ เพื่อแฟนฟุตบอลชาวอุดรพันธุ์แท้, 2560) เชียงใหม่เองก็ไม่สามารถรักษาตำแหน่งของตนในโปรลีก 1 ได้ ทำให้ทั้งสองทีมหลุดออกจากโปรลีก 1 ต่อมาอุดรธานีและเชียงใหม่ได้สมัครเข้าร่วมแข่งขันโปรลีก 2 ในภาค 3 และภาค 5 ตามลำดับ เนื่องจากทีมใหม่ที่ได้สิทธิ์แข่งขันในโปรลีก 1 ฤดูกาล 2548 คือ สตูล พังงา พัทลุงและจันทบุรี นั่นทำให้สัดส่วนของทีมจากภาคใต้เข้ามาเล่นในโปรลีก 1 มากที่สุดคือ 4 ทีม ส่วนภาคเหนือเหลือเพียงทีมเดียว นั่นคือ นครสวรรค์ ยังทำให้ภาคเหนือตอนบนถูกตัดขาดออกจากความสำคัญจากฟุตบอลรายการนี้ไปอีก เมื่อโปรลีก 1 ได้ 12 ทีมแล้ว อีก 64 ทีมที่เหลือจะให้ไปอยู่ในโปรลีก 2 พบว่ามี 61 จังหวัดทำการสมัครเข้าร่วมการแข่งขัน ได้แบ่งออกเป็น 5 ภาค นั่นคือ ภาค 1 บริเวณภาคกลางโซนที่หนึ่ง นครบุรีกับสมุทรสาครดงส่งทีม, ภาค 2 บริเวณภาคกลางโซนที่สอง, ภาค 3 คือ บริเวณภาคอีสาน อำนวยาเจริญ ดงส่งทีม, ภาค 4 คือ บริเวณภาคใต้ ส่วนภาคที่ 5 คือ บริเวณภาคเหนือ (ทั้งตอนบนและตอนล่าง) (คมชัดลึก, 2548ก : 28, 32)

ในปีนี้ยังเกิดเหตุการณ์บานปลายเรื่องการเปลี่ยนรายชื่อนักเตะในทีมพัทลุง และพังงาซึ่งขัดกับระเบียบจัดการแข่งขันที่ห้ามเปลี่ยนตลอดการแข่งขัน โดย อรรถณพ สิงห์โตทอง ผู้จัดการทีมชลบุรีชู้ฟอง เนื่องจากแพ้ให้กับพัทลุง 1 นัด และในช่วงเวลาสั้นแชมป์ตามสุพรรณบุรีอยู่ 1 แต้ม ดังนั้นหากการเปลี่ยนตัวดังกล่าวเกิดขึ้นจริง กรรมการการแข่งขันจะปรับให้พัทลุงแพ้และชลบุรีชนะ ได้แต้มเพิ่มอีก 3 แต้ม ซึ่งมีผลต่อการลุ้นแชมป์ทันที (คมชัดลึก, 2548ข : 19, 23) ในเวลาต่อมาก็ได้มีการปรับแพ้ตามที่ชลบุรีร้องเรียนไป ทำให้สุพรรณบุรีที่นำโดยก้านน เกரியง หรือ เกரியง นักพากษ์ไม่พอใจเนื่องจากเห็นว่า หากชลบุรีจะประท้วงก็ควรจะทำภายใน 48 ชั่วโมง แสดงให้เห็นถึงการจัดการแข่งขันที่ไม่ได้มาตรฐาน (ไทยรัฐ, 2548ก : 21, 22) และชี้ว่าหากฤดูกาล 2549 ยังไม่รวมลีก สุพรรณบุรีจะไม่ส่งทีมร่วมโปรลีก (คมชัดลึก, 2548ค : 21, 25) เมื่อสุพรรณบุรีชู้ฟองศาลปกครอง จนมีข่าวว่าการกีฬาแห่งประเทศไทยพยายามเจรจาเพื่อเสนอเพิ่มเงินรางวัลและให้ครองแชมป์ร่วมกับชลบุรี (คมชัดลึก, 2548ง : 19, 23) อนึ่งด้วยปัญหาดังกล่าว รวมถึงนโยบายที่หวังจะรวมลีกทั้งระบบเข้าด้วยกันทำให้มี นำทีมชลบุรีและสุพรรณบุรีเข้าไปเล่นในไทยแลนด์พรีเมียร์ลีกในฤดูกาลต่อไป (คมชัดลึก, 2548จ : 19, 23)

กกท. ได้ว่าจ้างสำนักวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ให้ประเมินผลการแข่งขันฟุตบอลไปสู่อาชีพในโครงการนำร่องระยะ 5 ปี พ.ศ. 2542-2547 พบว่า ประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง มีข้อมูลที่น่าสนใจก็คือ นักฟุตบอลจากโปรลีกได้รับคัดเลือกให้เป็นนักฟุตบอลทีมชาติ 21 คน และรับเลือกให้ไปเล่นกับสโมสร 31 คนใน 7 จังหวัด มีรายได้จากภาคเอกชน, ค่าบัตรเข้าชม, ของที่ระลึกและการบริจาคไม่น้อยกว่า 40 ล้านบาท นักกีฬามีรายได้ต่อเดือน 3,000-10,000 บาทตามศักยภาพ บางทีมให้เฉพาะเบี้ยเลี้ยงต่อวัน ประมาณ 100-500 บาท รายได้ผู้ฝึกสอน 4,500-20,000 บาท เจ้าหน้าที่ทีม 1,500-10,000 บาท บางจังหวัดจ่ายเป็นเบี้ยเลี้ยงรายวัน 100-300 บาท ยกเว้นเชียงใหม่ที่มาก

ถึง 500 บาท (มติชน, 2548ก : 31) นอกจากนั้นยังมีการเสนอแนวทางพัฒนา โปริสลีกด้วย 14 แนวทาง ประเด็นสำคัญก็คือ การสร้างกระแสให้ประชาชน ทั่วประเทศมาชม-เชียร์ให้มาก, พัฒนานักกีฬาตั้งแต่เยาวชน, เรียกร้องความเป็น มีอาชีพ, การจัดการแข่งขันต้องมีมาตรฐานสากล ต้องจัดรายการหลักทั่วทุกภูมิภาค, กำหนดรายได้ขั้นต่ำของนักฟุตบอลรวมถึงระบบประกันสังคม (มติชน, 2548ข : 31)

ฤดูกาล 2549 โปริสลีก 1 จะตัดเหลือเพียง 10 ทีม (คมชัดลึก, 2548จ : 19, 23) มีทีมเลื่อนชั้นจากดิวิชั่น 2 มาสองทีมคือ พิชญ์โลก และสกลนคร ส่วน 2 ทีม ที่ตกชั้นไปในฤดูกาล 2548 ก็คือ พังงาและพัทลุง (คมชัดลึก, 2548ค : 21, 25) แต่เดิมนั้นการกีฬาแห่งประเทศไทย ได้ให้สิทธิ์บริษัทเอกชน “สปอร์ต อินเตอร์ มีเดีย” มาจัดการแข่งขันโปริสลีกแทน (คมชัดลึก, 2548จ : 19, 23) แต่การ แทรกแซงจากรัฐบาลไทยรักไทยทำให้เกิดความขัดแย้งกับสมาคมฟุตบอลแห่ง ประเทศไทยฯ อย่างใหญ่โต อริสมันต์ พงษ์เรืองรอง เลขาธิการกระทรวงท่องเที่ยว และกีฬา ที่ปรึกษา มาลินันท์เป็นรัฐมนตรีว่าการอยู่ เสนอจัดโครงสร้างใหม่โปริสลีก 1 นั่นคือ นำทีมจากไทยแลนด์พรีเมียร์ลีก 2 ทีม มาแข่งกับ โปริสลีก 1 8 ทีม และ โปริสลีก 2 6 ทีม รวมเป็น 16 ทีม (มติชน, 2548ค : 23) และเปลี่ยนชื่อเป็น โปริสลีก 2 6 ทีม จากดิวิชั่น 2 คือ พิชญ์โลก, สกลนคร, ขอนแก่น, ฉะเชิงเทรา, นราธิวาสและเชียงใหม่ ส่วนจากไทยแลนด์พรีเมียร์ลีกคือ ทีมทีโอที เอฟซี หรือองค์การโทรศัพท์ กับ การท่าเรือแห่งประเทศไทย (ไทยรัฐ, 2548ข : 21, 39) ให้สิทธิ์อันดับที่ 1 และ 2 ของโปริสลีกชั้นแอสลีกขึ้นไปเล่นในไทยพรีเมียร์ลีก เช่นเดียวกับ ชลบุรีและสุพรรณบุรี ขณะที่อันดับที่ 15-16 จะต้องตกชั้นไปเล่น โปริสลีก 2 อันดับที่ 14 จะต้องไปแข่งเพลย์ออฟ กับอันดับที่ 3 ในโปริสลีก 2 เพื่อสิทธิ์ในการเล่นโปริสลีก 1 ต่อไป

ปัญหาจะไม่รุนแรงนัก หากไม่ไปแตะกับเขตอำนาจของสมาคมฟุตบอลแห่งประเทศไทยฯ นั่นคือ แนวคิดการจัดตั้งสมาคมฟุตบอลอาชีพ อันเป็นโครงสร้างที่ ขัดแย้งกับสมาคมฟุตบอลแห่งประเทศไทยฯ โดยตรง (เดลินิวส์, 2548 : 21, 23)

กรณีนี้ถือว่าเป็นความขัดแย้งระดับสูงระหว่างรัฐบาลในนามกระทรวงท่องเที่ยว และกีฬา-การกีฬาแห่งประเทศไทย กับ สมาคมฟุตบอลแห่งประเทศไทยฯ ที่เกิดขึ้นผ่านการจัดแข่งขันฟุตบอลลีก สมาคมฟุตบอลแห่งประเทศไทยฯ ขยับตัวแสดง ความไม่เห็นด้วย ตั้งแต่เรื่องชื่อการแข่งขัน เนื่องจากเกรงว่า ชื่อ โปริสลีกชั้นแอส ลีก จะทำให้เกิดความสับสน ควรเปลี่ยนกลับไปเป็น โปริสลีกชั้นแอส ลีก (มติชน, 2549ก : 23)

กระแสการแข่งขันระหว่างสองลีก ส่งผลให้มีความพยายามประเมิน หลายรูปแบบ เช่นการที่ชาญวิทย์ ผลชีวินประเมินว่า นักเตะอาจจะยังมีคุณภาพ ไม่ดีพอที่จะติดทีมชาติเพื่อนำไปแข่งขันเอเชียนเกมส์ ปลายปี (มติชน, 2549ข : 23) หรือการที่ กทท.ตั้งเกณฑ์ประเมินความสำเร็จ 20 ตัวชี้วัด (มติชน, 2549ค : 23) เมื่อแข่งขันไปก็พบว่าประสบปัญหามากมายมีข่าวว่าจะยุติการแข่งขัน เนื่องจากประเมินแล้วไม่เป็นตามที่คาดหวัง และการใช้งบประมาณยังอาจถูกตรวจสอบโดยสำนักงานตรวจเงินแผ่นดินว่าคุ้มค่าหรือไม่ (กรุงเทพธุรกิจ, 2549 : 16) ขณะที่ทีมที่สายป่านสั้นก็ประสบปัญหาเรื่องการเงิน ทีมเชียงใหม่เป็นตัวอย่างที่ดี เนื่องจากได้รับเพียงเงินจากกทท. จำนวน 5 แสนบาท ทำให้ไม่พอกับค่าใช้จ่ายทั้ง ค่าเดินทางและค่าเบี้ยเลี้ยงนักฟุตบอล จนกลุ่มกองเชียร์ต้องระดมทุนตั้งโต๊ะ บริจาค ขณะที่สปอนเซอร์อย่าง ปตท. แม้จะเป็นสิทธิประโยชน์ที่คาดหวังออกสื่อ แข่ง แท้จริงแล้วก็เงินสนับสนุนโดยรวมที่ปตท.ให้กับสมาคมกีฬาจังหวัด เชียงใหม่ ซึ่งต้องนำไปใช้ในการสนับสนุนกีฬาประเภทอื่นๆ ด้วย (คมชัดลึก, 2549ก : 23) ภาระการเดินทางกว่าพันกิโลเมตรเป็นประเด็นสำคัญ สำหรับ นราธิวาสการเดินทางแต่ละครั้งเป็นเงินกว่า 2 หมื่นบาท (ข่าวสด, 2549 : 12)

ท่ามกลางเสียงวิพากษ์วิจารณ์ และความขัดแย้งในระดับองค์กรควบคุม แต่ ในทางกลับกันปรากฏว่า มีการตอบรับจากผู้คนในหลายจังหวัดค่อนข้างดี จำนวน ผู้ชมในนราธิวาสมีอย่างล้นหลาม ถึงกับประมาณกันว่า 12,000-23,000 คน (มติชน, 2549ง : 23) ภายหลังพยายามเฉลี่ยอยู่ที่ 17,909.09 คนต่อนัด (ข่าวสด,

2549ก : 12) ขณะที่สุราษฎร์ธานีเฉลี่ย 25,000 คน (มติชน, 2549จ : 12) ยกเว้นแต่ 4 ทีมอย่างเช่น กรุงเทพมหานคร, เชียงใหม่, ทีโอทีเอฟซี และการทำเรือแห่งประเทศไทยที่ผู้ชมบางตา (คมชัดลึก, 2549ข : 23) แสดงให้เห็นถึงการมีอยู่ของตลาดผู้ชมในต่างจังหวัด กระนั้นปัญหาสำคัญที่ยังแก้ไม่ตกก็คือ การพัฒนาสโมสรให้มีลักษณะเป็นองค์กรธุรกิจที่สามารถหากำไรเลี้ยงตัวเองได้ จังหวัดที่ประสบความสำเร็จได้นั้น ยังมีได้เกิดจากการเป็นบริษัทธุรกิจเต็มรูปแบบ แต่เกิดจากคุณสมบัติของผู้มีบารมีในสโมสรที่จะดึงดูตเงินลงทุนและทรัพยากรมาสนับสนุนให้กับสโมสรอันสะท้อนว่าความสำเร็จของทีมต้องได้รับการอุมชูด้วยระบบอุปถัมภ์

● การรวมลีกและการกลายเป็นลีกระดับโลก

จุดสิ้นสุดของโปรวินเชียลลีกในระบบคู่ขนานสิ้นสุดลง หลังจากกระบวนการรวมลีกหลังรัฐประหาร 2549 ที่มีผู้เสนอว่าหลังเหตุการณ์ดังกล่าวเป็นผลทำให้นักการเมืองที่มีฐานอยู่ในจังหวัดต่างๆ เริ่มกลับไปสร้างทีมฟุตบอลของจังหวัดตัวเอง ด้วยทักษะการเจรจาและต่อรองของพวกเขาทำให้เครือข่ายทางการเมืองและเศรษฐกิจส่งผลกระทบต่อความสำเร็จในการทำทีมระดับจังหวัด (ฉัฐกร วิทิตานนท์, 2557 : 103-131) แต่การจัดการลีกในประเทศไทยได้ขึ้นอยู่กับนักการเมืองและผู้มีบารมีในประเทศทั้งหมด องค์กรระดับโลกยังมีอำนาจเหนือกว่าและให้คุณให้โทษกับวงการฟุตบอลได้ ความเปลี่ยนแปลงในยุคนี้จึงซับซ้อนมากขึ้นไปกว่าเดิม

ก่อนรัฐประหารเพียง 1 เดือน สมาคมฟุตบอลแห่งประเทศไทยฯ เห็นด้วยในการที่จะรวมลีก (มติชน , 2549ฉ : 31) หลังจากจบฤดูกาลก็มีข้อเสนอรวมลีกใน 2-4 ปี และควรมีการทำบันทึกช่วยจำร่วมกัน (มติชน, 2549ซ : 23) ก่อนเปิดฤดูกาล 2550 เกิดจากการชิงไหวชิงพริบกันอย่างหนัก อันที่จริงมีความเคลื่อนไหวตั้งแต่ก่อนรัฐประหาร 2549 แล้ว นั่นคือ ความพยายามปรับเปลี่ยนโครงสร้างครั้งใหญ่อีกครั้ง ตั้งแต่การเปลี่ยนชื่อจาก “โปรเฟสชั่นแนลลีก” กลับมาเป็น

“โปรวินเชียลลีก” เช่นเดิม และเสนอให้เริ่มเก็บค่าเข้าชมรวมถึงตัดทีมองค์กรอย่างทีโอทีและการทำเรือแห่งประเทศไทยออกไป (ไทยรัฐ, 2549ก : 21, 35) เนื่องจากไม่สามารถทำตามเงื่อนไขของการกีฬาแห่งประเทศไทยได้นั้นคือ การปรับปรุงสนามและการสร้างชุมชน หากการรวมลีกจะเกิดขึ้น ก็ไม่จำเป็นต้องให้สิทธิ์ทีมลำดับที่ 1 และ 2 ที่เป็นทีมองค์กรอย่างทีโอทีและการทำเรือฯ แต่ควรเป็นทีมที่มีศักยภาพในการจัดการบริหารและมีแฟนบอลจำนวนมากมากกว่า ทีมนครราชสีมา นับเป็นหนึ่งในทีมที่มีความพร้อมที่อาจผลักดันให้ไปเล่นในไทยแลนด์พรีเมียร์ลีกเช่นเดียวกับนครปฐม สุราษฎร์ธานี และนครสวรรค์ (คมชัดลึก, 2549ค : 17, 21) ยังมีการเสนอโครงสร้างของการรวมลีกที่ให้อำนาจสมาคมฟุตบอลแห่งประเทศไทยฯ จัดการทั้งหมด โดยไทยแลนด์พรีเมียร์ลีกจะมีทั้งหมด 16 ทีม จะให้สิทธิ์ทีมจากไทยลีก 12 ทีม ไทยลีก 1 2 ทีม และโปรลีก 2 ทีม นั่นคือ นครสวรรค์และนครปฐม ส่วนไทยลีก 1 ใหม่ก็ให้มี 12 ทีมเดิมรวมกับ 12 ทีมจากโปรลีก 2 รวมเป็น 24 ทีม ในฤดูกาล 2551 จะให้สิทธิ์ทีมแชมป์และรองแชมป์กีฬาแห่งชาติเข้าร่วมแข่งขันไทยลีกระดับดิวิชัน 2 เดิมจะให้ยกเลิกโปรลีก 2 ไป แต่การกีฬาแห่งประเทศไทยยังขอสิทธิ์จัดการแข่งขันอยู่ (ข่าวสด, 2549ข : 13) การรัฐประหารทำให้การดำเนินการสะดุดในช่วงแรก และส่งผลกระทบต่อวางแผนการแข่งขันที่จะเริ่มในเดือนมกราคม 2550 (ไทยรัฐ, 2549ข : 21, 38) ด้วยความไม่พร้อมเนื่องจากว่า ระยะเวลากระชั้นชิดเกินไป ทำให้ทีมทั้ง 16 ที่ได้รับสิทธิ์ลงมติดูร่วมกันว่าในปี 2550 ยังไม่พร้อมจะแข่งในลีกที่รวมขึ้นใหม่ (คมชัดลึก, 2549ง : 17, 20) แต่ในระดับองค์กรผู้ที่มีอำนาจได้จัดประชุมและทำบันทึกความตกลงร่วมกัน (MOU) ครั้งประวัติศาสตร์ เมื่อวันที่ 5 มกราคม 2550 ระหว่างกกท. และสมาคมฟุตบอลแห่งประเทศไทยฯ ด้วยข้อตกลง 5 ประการนั้นคือ ลีกอาชีพของประเทศต้องมีลีกเดียว, สมาคมฟุตบอลฯ จะเป็นเจ้าภาพและรับผิดชอบนัดการแข่งขัน, ต้องมีการกระจายงบประมาณอย่างทั่วถึง, ต้องเป็นไปตามมาตรฐานสากล และต้องมีคณะกรรมการกำกับและติดตามประเมินผล (มติชน, 2550 : 31)

ส่วนการแข่งขันโปรวินเชียลลีกในฤดูกาล 2550 ที่จัดโดย กทท. พบสิ่งที่น่าสนใจก็คือ การขอเข้าร่วมทีมของเมืองพัทยา ที่ไม่อยู่ในโครงสร้างสมาคมกีฬาจังหวัดที่ยังกับหน่วยการปกครองแบบภูมิภาค เนื่องจากมีฐานะเป็นเพียงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (ข่าวสด, 2550 : 13) อาจนับเป็นครั้งแรกที่ทีมระดับลีกที่ไม่ใช่ทีมจังหวัดพยายามเข้าถึงลีกระดับนี้ แสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงอย่างช้าของทีมนักฟุตบอลต่างจังหวัดเริ่มไม่ได้อยู่ในแนวคิดแบบจังหวัดนิยม โปรวินเชียลลีกครั้งนี้ลดความเข้มข้นลงจากเดิมที่เป็นระบบทีมเหย้า-เยือน กลายเป็นการแข่งขันแบบทัวร์นาเมนต์ นัดชิงชนะเลิศแข่งที่สงขลาโดยทีมลพบุรีสามารถคว้าแชมป์ได้ (ผู้จัดการออนไลน์, 2560) โปรวินเชียลลีก ฤดูกาล 2551 ปรากฏข่าวอบจ.พิจิตรทุ่มทุน 50 ล้านบาทปรับปรุง 3 สนามเพื่อใช้เป็นเวทีแข่งขันโปรวินเชียลลีกรอบชิงชนะเลิศ โดย 8 ทีมสุดท้ายที่เข้ารอบมาได้แก่ สมุทรปราการ, อ่างทอง, พิจิตร, ตาก, ชัยภูมิ, นครพนม, กระบี่ และประจวบคีรีขันธ์ (คมชัดลึก, 2551ก : 31) การแข่งขันยังคงเป็นแบบทัวร์นาเมนต์ และเป็นฤดูกาลสุดท้ายที่กทท. จัดการแข่งขันอำนาจในระดับองค์กรโลกบาลกลายเป็นตัวชี้ขาดฟุตบอลอาชีพไปในที่สุด เมื่อสมาพันธ์ฟุตบอลแห่งเอเชีย (เอเอฟซี) เข้ามาแทรกแซงผ่านการกำหนดมาตรฐานสากล โดยเฉพาะการรับรองสิทธิ์สโมสรไปแข่งขันในศึกชิงแชมป์สโมสรเอเชีย เอเอฟซีแชมป์เปี้ยนลีกส์ 2009 ทำให้สมาคมฟุตบอลแห่งประเทศไทยฯ นำรายการฟุตบอลไทยแลนด์พรีเมียร์ลีกไปจัดการเองในปี 2552 เนื่องจากสมาคมฯ ได้ลงทะเบียนผูกไว้กับเอเอฟซีมาอย่างยาวนาน (ข่าวสด, 2551 : 21, 26) ไม่เพียงเท่านั้น การที่เอเอฟซีได้จัดมาตรฐานให้ฟุตบอลไทยอยู่ในอันดับที่ 13 ของเอเชีย และให้คะแนนหัวข้อ “ขนาดของธุรกิจ (ฟุตบอลอาชีพ)” 3.2 คะแนน จากคะแนนเต็ม 100 (มติชนสุดสัปดาห์, 2551 : 45-46) นับเป็นตัวชี้วัดได้ดีถึงมาตรฐานของฟุตบอลอาชีพของไทยที่มีปัญหาอย่างชัดเจน ทำให้ในเวลาต่อมาสมาคมฟุตบอลฯ จัดทะเบียนตั้งบริษัทนิติบุคคลขึ้นมาเพื่อบริหารจัดการลีกตามที่เอเอฟซีกำหนด (คมชัดลึก, 2551ข : 17, 21) นำไปสู่ข้อเสนอโครงสร้างลีกอาชีพใหม่อีกครั้ง

โดยแบ่งเป็น 3 ระดับ คือ ไทยพรีเมียร์ลีก, ดิวิชัน 1 และดิวิชัน 2 ลีกภูมิภาคในระดับลีกภูมิภาคจะแบ่งย่อยเป็น 5 ลีก ได้แก่ กลุ่มกรุงเทพฯและปริมณฑล, เหนือ, ตะวันออกเฉียงเหนือ, กลางและภาคใต้ แล้วนำเอาตัวแทนไปแข่งกันแบบทัวร์นาเมนต์ที่ทำให้ภาพรวมของลีกทั้งหมดอยู่ในโครงเดียวกัน (ไทยรัฐ, 2551 : 30) 4 ภูมิภาค อันได้แก่ ภาคเหนือ, ตะวันออกเฉียงเหนือ, กลาง และภาคใต้คือ การบริหารเดิม ในนามของโปรลีกเดิม ส่วนกรุงเทพฯและปริมณฑลจะมาจากไทยลีกดิวิชัน 2 (ไทยรัฐ, 2552 : 21, 32)

● จากโปรวินเชียลลีกสู่ลีกภูมิภาค กับการอุปถัมภ์เพื่อประกันความสำเร็จ

จากตารางที่ 2 ผลการแข่งขันและการจัดการแข่งขันโปรวินเชียลลีกในรอบ 10 ปี สะท้อนได้ดีถึงความเปลี่ยนแปลงของวงการฟุตบอลในภูมิภาคในการพัฒนาเข้าสู่ระบบอาชีพ จะเห็นได้ว่าทีมที่ประสบความสำเร็จที่เห็นได้ชัดในช่วงแรก คือ สุพรรณบุรีและนครสวรรค์ ที่มีสมาชิกผู้แทนราษฎรอย่างบรรหาร ศิลปอาชาและพรรคชาติไทย ขณะที่ทีมหลังคือภิญโญ นิโรจน์ ส.ส.พรรคประชาธิปัตย์สนับสนุนอยู่ สองทีมนัดกล่าวถือว่าทำผลงานได้เป็นอย่างดีในช่วงครึ่งทางแรกของโปรวินเชียลลีก ตัวภิญโญเองก็เคยแสดงความชื่นชมต่อบรรหารในฐานะที่เป็นผู้พัฒนาสร้างความก้าวหน้าให้กับจังหวัด (มติชน, 2543 : 5) เมื่อทีมอย่างชลบุรีที่เข้ามาสอดแทรกและในเวลาต่อมา ได้กลายเป็นทีมจากต่างจังหวัดทีมแรกที่ประสบความสำเร็จในฟุตบอลระดับไทยแลนด์ลีกถึงขั้นคว้าแชมป์ เบื้องหลังของชลบุรีก็คือ กลุ่มอุปถัมภ์ของเหล่านักการเมืองตระกูลคุณปลื้มนั่นเอง ขณะที่กลุ่มแฟนบอลชลบุรีก็รวมตัวกันเหนียวแน่นและแสดงออกอย่างโดดเด่นในฤดูกาลที่เข้าร่วมแข่งขันไทยแลนด์พรีเมียร์ลีกในปี 2549 (อาจินต์ : 85) กลายเป็นต้นแบบของสโมสรฟุตบอลจากต่างจังหวัดทั้งในด้านสนามเหย้า ผลงานทีม และบรรยากาศการเชียร์บอลแฟนบอล

ตารางที่ 2 แชมป์และรองแชมป์ รายการโปรวินเชียลลีก ฤดูกาล 2542-2552

ปี/ฤดูกาล	แชมป์	รองแชมป์	หมายเหตุ
1/2442-2543	ศรีสะเกษ	สุพรรณบุรี	แข่งระบบลีก นัดเหย้า-เยือน 12 ทีม
2/2543-2544	นครสวรรค์	สุพรรณบุรี	
3/2545	สุพรรณบุรี	ชลบุรี	ปรากฏเป็นข่าวตามหนังสือ เรียกกันว่า โปรลีก แบ่งเป็นโซนเหนือ-ใต้ โซนละ 6 ทีม เริ่มใช้ชื่อทีมพร้อมฉายา
4/2546	นครสวรรค์	สุพรรณบุรี	กลับมาใช้ระบบลีกโซนเดียว
5/2547	สุพรรณบุรี	นครสวรรค์	ปรับให้เหลือ 10 ทีม (เริ่มมีโปรลีก ดิวิชั่น 2)
6/2548	ชลบุรี	สุพรรณบุรี	ปรับเพิ่มเป็น 12 ทีม จบฤดูกาลชลบุรี และสุพรรณบุรีได้สิทธิ์ไปเล่นในไทยแลนด์พรีเมียร์ลีก ปี 2549 เริ่มต้นการรวมลีก
7/2549	ทีโอที เอฟซี	การทำเรือ แห่งประเทศไทย	ปรับเพิ่มเป็น 16 ทีม อันดับที่ 1-3 ได้สิทธิ์ไปแข่งขันในไทยแลนด์พรีเมียร์ลีก เปลี่ยนชื่อเป็น โปรเฟสชั่นแนลลีก
8/2550	ลพบุรี	สงขลา	โปรลีก 1 ไปรวมกับไทยลีก ส่วนโปรลีก 2 กลับมาเป็นโปรวินเชียลลีก กลายเป็นแข่งแบบทัวร์นาเมนต์แข่งรอบคัดเลือกใน 5 ภาค เพื่อนำเอาอันดับที่ 1 และ 2 ไปแข่งไทยลีก ดิวิชั่น 2
9/2551	สมุทรปราการ	ชัยภูมิ	คัดเลือกมาจาก 4 ภูมิภาคๆ ละ 2 ทีม
10/2552	ราชประชา	เชียงใหม่ ยูไนเต็ด	อยู่ใต้กำกับสมาคมฟุตบอลแห่งประเทศไทย ในนาม ลีกภูมิภาค ดิวิชั่น 2 ถือว่าเป็นการรวมลีกทั้งระบบได้อย่างเป็นรูปธรรม

สรุปข้อมูลจาก

(Thaifootball, 2560, Score Today, 2560ก, Score Today, 2560ข, ไทยรัฐ, 2546 : 21, 26, มติชน, 2547 : 22, มติชน, 2549ช : 23, ไทยรัฐ, 2550 : 21, 38, สโมสรมาแฮร์ ชัยภูมิ เอฟซี, 2560, ไทยรัฐออนไลน์, 2560)

พอมาถึงฤดูกาล 2552 ระบบลีกทั้งหมดจึงอยู่ภายใต้การกำกับของสมาคมฟุตบอลแห่งประเทศไทยฯ ในระดับดิวิชั่น 2 เรียกว่า “ลีกภูมิภาค” กระแสการแข่งขันดังกล่าวถือว่าได้รับการตอบรับเป็นอย่างดี มีการเล่นข่าวว่าในฤดูกาลต่อไปจะมอบเงินให้ทำทีมจังหวัดละ 1 ล้านบาท (เดลินิวส์, 2552ก : 20) การเข้าชมอย่างหนาตาในแต่ละจังหวัดทำให้ผู้จัดหวังว่าจะกลายเป็น “ลีกมหาชน” ในไม่ช้า (ไทยรัฐ, 2552ก : 17, 23) หรือขนาดมองไปข้างหน้าว่า ภายใน 5 ปี จะไม่พึ่งพิงรัฐด้านงบประมาณอีกต่อไป (เดลินิวส์, 2552ข : 17, 19) นับเป็นจุดเริ่มต้นของระบบโครงสร้างลีกที่เป็นเอกภาพอย่างแท้จริงครั้งแรก กระนั้นมิใช่จะไม่ประสบปัญหา มีข่าวว่าเหล่าองค์กรบริหารส่วนจังหวัด ชูเงื่อนทีมออกไปสร้างลีกกันเอง เนื่องจากมีความขัดแย้งกับสมาคมฟุตบอลแห่งประเทศไทยฯ ที่มีจะจับผิดด้วยกฎ ระเบียบ และไม่ยอมให้ความช่วยเหลือ (ไทยรัฐ, 2552ข : 27, 28) จนมีตัวอย่างการถอนทีมอย่างเช่นอุบล ยูไนเต็ด (คมชัดลึก, 2552 : 23, 24) ขณะที่ผู้ว่าราชการจังหวัดหลายแห่งก็ให้ความสำคัญกับฟุตบอล เช่น การที่ผู้ว่าฯ สตูล เผยว่าจะปิดเมืองฉลองหากเอาชนะทีมนราธิวาส (สยามกีฬา, 2552 : 13, 18) ทำให้ฐานความคิดเกี่ยวกับสโมสรฟุตบอลหนีไม่พ้นขอบเขตของจังหวัด

การดำรงอยู่และความสำเร็จของสโมสรฟุตบอลอาชีพต้องพึ่งพิงการอุปถัมภ์ของนักการเมือง หรือผู้มีอิทธิพลในเขตจังหวัดในสองประการ ประการแรกคือ งบประมาณการสนับสนุนที่ต้องใช้เม็ดเงิน และทรัพยากรมหาศาล ประการที่สองคือ สิทธิจากการกีฬาแห่งประเทศไทยผ่านสมาคมกีฬาจังหวัดที่คนกลุ่มนี้มีบทบาทอยู่ ดังนั้นหากจังหวัดใดมีปัญหาการเมืองภายในสมาคมกีฬา

จังหวัดก็มักจะประสบความสำเร็จในการจัดตั้งและบริหารสโมสร เนื่องจากว่าลัทธิภูมิภาคไม่ได้รองรับการส่งทีมที่อยู่นอกเหนืออำนาจของจังหวัด ดังนั้นการส่งทีมที่นอกเหนือจากนิยามดังกล่าวจึงถือว่าเป็นไปได้ยาก ไม่ว่าจะเป็นในนามของเทศบาลอันเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่นเดียวกับการส่งในนามทีมเอกชนที่ประจำอยู่ในท้องถิ่น หรือย่านต่างๆ อาจกล่าวได้ว่า ลัทธิภูมิภาคในนามโปรวินเซียลลิกได้กลายเป็นระบบการแข่งขันกีฬาที่สร้างชุมชนจิตกรรมของชาติไทยที่ประกอบด้วยทีมจังหวัดที่เป็นตัวแทนจากภูมิภาคต่างๆ หลังจากวิกฤตเศรษฐกิจ 2540 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน

• บทสรุป

การเกิดขึ้นของทีมฟุตบอลอาชีพระดับจังหวัดมีลักษณะเป็นจังหวัดนิยมที่เชื่อมกับระบบอุปถัมภ์ และรอยคอการอุปถัมภ์จากภาครัฐ และความเป็นจังหวัดนิยมนี้แตกต่างจากท้องถิ่นนิยม ในฐานะที่มันเชื่อมกับโครงสร้างการบริหารภาครัฐในระดับภูมิภาค จินตนาการของความเป็นพวกเดียวกัน ถูกขีดขึ้นภายใต้หน่วยการปกครองระดับจังหวัดที่สอดคล้องมากกับการขยายอำนาจของกระทรวงมหาดไทยในทศวรรษ 2500 เป็นต้นมา และมีความเป็นรูปธรรมอย่างสูงในทศวรรษ 2520 ความสำเร็จของทีมต่างๆ ขึ้นอยู่กับการจัดการบริหารทรัพยากรในจังหวัดและความมุ่งมั่นของผู้นำที่ส่วนใหญ่จะเป็นนักการเมืองที่มีอิทธิพลในจังหวัดหรือสามารถสร้างสายสัมพันธ์กับกลุ่มทุนในพื้นที่หรือทุนระดับชาติได้ผ่านรายการแข่งขันฟุตบอลไทยแลนด์คัพที่เริ่มในทศวรรษ 2520 การขาดหายไปของกระแสจังหวัดนิยมในฟุตบอลเมื่อทศวรรษ 2530 ถูกแทนที่ด้วยฟองสบู่ของการแข่งขันฟุตบอลระดับประเทศที่ส่วนใหญ่โคจรอยู่รอบกรุงเทพฯ กระนั้นการเกิดขึ้นของโปรวินเซียลลิกหลังวิกฤตเศรษฐกิจต้นทศวรรษ 2540 ได้สร้างสีสันและความคึกคักในต่างจังหวัดเป็นเวลากว่าทศวรรษ ต่อมาการกำกับขององค์กร

นานาชาติ และสถานการณ์การเมืองหลังรัฐประหารได้มีผลต่อการเปลี่ยนโครงสร้างและรูปแบบของวงการฟุตบอลอาชีพเมื่อต้นทศวรรษ 2550 ที่ยังแสดงให้เห็นว่าอำนาจการอุปถัมภ์ของนักการเมืองและผู้มีบารมีในท้องถิ่นนั้นยังจำเป็นและมีความสำคัญอยู่

เอกสารอ้างอิง

- กิตติพงษ์ เอื้อพิพัฒน์กุล และจุฑา ดิงศภัฑิย์. (2555). “การศึกษาการดำเนินการจัดการแข่งขัน ฟุตบอลสโปนเซอร์ไทยพรีเมียร์ลีก 2010”, **วารสารวิทยาศาสตร์ การกีฬาและสุขภาพ**, 13: 1 (มกราคม-เมษายน)
- แอนเดอร์สัน, เบน. (2552). **ชุมชนจินตกรรม: บทสะท้อนว่าด้วยกำเนิดและการแพร่ขยายของ ชาตินิยม**, กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2552.
- ประสาร มฤคพิทักษ์. (2543) “ความคิดท้องถิ่นนิยม”, **มติชน**, (7 ตุลาคม)
- ผาสุก พงษ์ไพจิตรและคริส เบเกอร์. (2546). **เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ**, พิมพ์ครั้งที่ 3, เชียงใหม่ : ซิลค์เวอร์ม.
- รักพงษ์ แก้วแท้. (2551). **ความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่ทีม และนักกีฬาที่มีต่อการจัดการแข่งขัน ฟุตบอล “ไทยแลนด์พรีเมียร์ลีก 2008”** วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาพลศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ราชกิจจานุเบกษา**. (2528). เล่ม 102 ตอนที่ 149, 17 ตุลาคม.
- วสันต์ ปัญญาแก้ว, บรรณาธิการ. (2557). **ฟุตบอลไทย ประวัติศาสตร์ อำนาจการเมืองและความเป็นชาย**, กรุงเทพฯ : ศูนย์ศึกษาปัญหาการพนัน คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.
- สิทธิ รัตนราช. (2540). **การศึกษากีฬาฟุตบอลอาชีพในประเทศไทย** วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรมหา บัณฑิต สาขาวิชาพลศึกษา ภาควิชาพลศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.
- อาจันต์ ทองอยู่คง. (2557). “**แฟนบอล**”: **ปฏิบัติการทางวัฒนธรรมของแฟนสโมสรฟุตบอลไทย** วิทยานิพนธ์ สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหา บัณฑิต สาขาวิชามานุษยวิทยา คณะสังคม วิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2557.
- Nishizaki, Yoshinori. (2011). **Political Authority and Provincial Identity in Thailand : The Making of Banharn-buri**, New York : Cornell Southeast Asia Program Publications.

หนังสือพิมพ์ และนิตยสาร

- กรุงเทพธุรกิจ. (2545). 10 พฤศจิกายน **ไทยรัฐ**. (2548ก). 23 มิถุนายน
- กรุงเทพธุรกิจ. (2549). 3 เมษายน **ไทยรัฐ**. (2548ข). 15 ธันวาคม
- ข่าวสด. (2545). 7 พฤศจิกายน **ไทยรัฐ**. (2549ก). 8 กรกฎาคม
- ข่าวสด. (2546). 19 มิถุนายน **ไทยรัฐ**. (2549ข). 29 กันยายน
- ข่าวสด. (2549ก). 20 กรกฎาคม **ไทยรัฐ**. (2550). 14 กันยายน
- ข่าวสด. (2549ข). 15 กันยายน **ไทยรัฐ**. (2551). 16 ตุลาคม
- ข่าวสด. (2550). พฤษภาคม **ไทยรัฐ**. (2552ก). 3 เมษายน
- ข่าวสด. (2551). เมษายน **ไทยรัฐ**. (2552ข). 20 มิถุนายน
- คมชัดลึก. (2546). 10 กรกฎาคม **ไทยรัฐ**. (2552ค). 18 กรกฎาคม
- คมชัดลึก. (2548ก). 16 มกราคม **เดลินิวส์**. (2548). 15 ธันวาคม
- คมชัดลึก. (2548ข). 21 มิถุนายน **เดลินิวส์**. (2552ก). 16 มกราคม
- คมชัดลึก. (2548ค). 27 มิถุนายน **เดลินิวส์**. (2552ข). 21 กรกฎาคม
- คมชัดลึก. (2548ง). 3 สิงหาคม **ฟุตบอลสยาม**. (2523). 1 : 1
- คมชัดลึก. (2549ก). 7 มิถุนายน **ฟุตบอลสยาม**. (2532). 322, 31 ธันวาคม
- คมชัดลึก. (2549ข). 22 มิถุนายน **ฟุตบอลสยาม**. (2532). 322, 31 ธันวาคม
- คมชัดลึก. (2549ค). 11 สิงหาคม **ฟุตบอลสยาม**. (2541). 839, 28 พฤศจิกายน- 4 ธันวาคม
- คมชัดลึก. (2549ง). 6 ตุลาคม **ฟุตบอลสยาม**. (2542ก). 850, 13-19 กุมภาพันธ์
- คมชัดลึก. (2551ก). 28 มิถุนายน **ฟุตบอลสยาม**. (2542ข). 855, 20-26 มีนาคม
- คมชัดลึก. (2551ข). 23 กรกฎาคม **ฟุตบอลสยาม**. (2542ค). 858, 10-16 เมษายน
- ไทยรัฐ**. (2545ก). 2 มกราคม **มติชน**. (2545). 5 มกราคม
- ไทยรัฐ**. (2545ข). 15 มกราคม **มติชน**. (2546). 27 ธันวาคม
- ไทยรัฐ**. (2546). 28 มิถุนายน
- ไทยรัฐ**. (2547ก). 29 เมษายน
- ไทยรัฐ**. (2547ข). 23 พฤษภาคม

- มติชน. (2547). 18 พฤษภาคม
 มติชน. (2548ก). 7 สิงหาคม
 มติชน. (2548ข). 17 สิงหาคม
 มติชน. (2549ก). 12 มกราคม
 มติชน. (2549ข). 25 มกราคม
 มติชน. (2549ค). 26 มกราคม
 มติชน. (2549ง). 4 พฤษภาคม
- มติชน. (2549จ). 20 กรกฎาคม
 มติชน. (2549ฉ). 6 สิงหาคม
 มติชน. (2549ช). 21 สิงหาคม
 มติชน. (2549ซ). 24 สิงหาคม
 มติชน. (2550). 6 มกราคม
 มติชนสุดสัปดาห์. (2551). 23 พฤษภาคม
 สยามกีฬา. (2552). 30 กรกฎาคม

การอ้างอิงจากเว็บไซต์

- ไทยรัฐออนไลน์. (2560). “ราชประชาฯ ผงาดคว้าแชมป์ลีกภูมิภาค”. สืบค้นเมื่อ 20 สิงหาคม จาก <https://www.thairath.co.th/content/49984> (3 พฤศจิกายน 2552)
- ผู้จัดการออนไลน์. (2560). ““ลพบุรี”ดับสงขลาคว้าแชมป์โปรลีก” สืบค้นเมื่อ 19 สิงหาคม จาก <http://www.manager.co.th/Sport/ViewNews.aspx?NewsID=9500000108505> (13 กันยายน 2550)
- สโมสร มาแซร์ ชัยภูมิ เอฟซี. (2560). “ประวัติสโมสร”. สืบค้นเมื่อ 20 สิงหาคม จาก <http://www.masharechaiyaphumfc.com/home/หน้าตัวอย่าง/ประวัติสโมสร/>
- ยักษ์แสด Match Day นิตยสารออนไลน์ เพื่อแฟนฟุตบอลชาวอุดรพันธุ์แท้. (2560). “2 เปิดตำนาน ยักษ์ ตอนที่ 1 ตอน โปรลีก” . สืบค้นเมื่อ 16 สิงหาคม จาก <http://giantmatchday.blogspot.com/2013/05/match-day-2-1.html> (10 พฤษภาคม 2556)
- สมาคมกีฬาแห่งจังหวัดนครสวรรค์. (2560). “ประวัติสมาคม”. สืบค้นเมื่อ 20 สิงหาคม จาก <http://www.nakhonsawansports.com/content.php?mcid=20141018151715exJ1xxq>

- สมาคมกีฬาแห่งจังหวัดยโสธร. (2560). “ประวัติความเป็นมา”. สืบค้นเมื่อ 20 สิงหาคม จาก <http://www.sportyaso.com/about-us/history>
- สมาคมกีฬาแห่งจังหวัดสิงห์บุรี. (2560). “ประวัติของสมาคม”. สืบค้นเมื่อ 20 สิงหาคม จาก <http://www.singburisports.com/15765683/>
- Four Four Two. (2560ก). “เรื่องเล่าของสโมสรที่หายไป : Thai Farmer เหนือ... คุณเอาชานามา เล่นหรืออย่างไร? (นี่ คือ เรื่องราวของอดีตสโมสรที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในประเทศไทย...)”. สืบค้น เมื่อ 21 กรกฎาคม จาก <https://goo.gl/nt99PN> (16 ตุลาคม 2559)
- Four Four Two. (2560ข). “เรื่องเล่าของสโมสรที่หายไป : Thai Farmer เหนือ... คุณเอาชานามา เล่นหรืออย่างไร? (องค์ที่ 3 : เกรียงไกรในน่านน้ำระดับเอเชีย)”. สืบค้นเมื่อ 21 กรกฎาคม จาก <https://goo.gl/tFgUB2> (16 ตุลาคม 2559)
- Four Four Two. (2560ค). “เรื่องเล่าของสโมสรที่หายไป : Thai Farmer เหนือ... คุณเอาชานามา เล่นหรืออย่างไร? (องค์ที่ 4 : วิถีดิ้นดำยำกุ้ง = จุดจบสโมสรไทย)”. สืบค้นเมื่อ 21 กรกฎาคม จาก <https://goo.gl/UPaL4> (16 ตุลาคม 2559)
- Thaifootball. (2560). “Thailand Provincial League 1999-2000”. สืบค้นเมื่อ 13 สิงหาคม จาก <http://web.archive.org/web/20010718155034/http://www.thaifootball.com:80/provincial-1999.html>
- Score Today. (2560ก). “ตารางคะแนนฟุตบอลโปรวินเชียล ลีก ถึงวันเสาร์ที่ 28 เมษายน 2544”. สืบค้นเมื่อ 20 สิงหาคม จาก http://web.archive.org/web/20010803122547/http://scoretoday.com:80/league/Pro_Table.html
- Score Today. (2560ข). “ตารางคะแนนฟุตบอลไทยแลนด์โปรวินเชียล ลีก 2002 รอบสอง”. สืบค้น เมื่อ 20 สิงหาคม จาก http://web.archive.org/web/20020617160641/http://www.scoretoday.com:80/league/Pro_Table2rd.html

02

กฎหมายเกี่ยวกับหลักประกัน ทางธุรกิจสำหรับวิสาหกิจ ขนาดกลางและขนาดย่อม: กรณีศึกษาเครื่องหมายการค้า

Law related to Business Security
of Small and Medium Enterprise:
A Case Study Trademark.

นายชินพงศ์ มณีรัตน์¹
Chinnapong Maneerat

บทคัดย่อ

ภายใต้พระราชบัญญัติหลักประกันทางธุรกิจ พ.ศ.2558 กำหนดให้ผู้ประกอบการสามารถนำทรัพย์สินทางปัญญามาเป็นหลักประกันการชำระหนี้ อย่างไรก็ตามพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวยังมีข้อบกพร่องเกี่ยวกับหลักเกณฑ์การดำเนินการประเมินมูลค่าและการดำเนินการบังคับชำระหนี้จากทรัพย์สินทางปัญญา บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการประเมินมูลค่าทรัพย์สินทางปัญญารวมถึงการบังคับชำระหนี้จากทรัพย์สินทางปัญญาโดยเฉพาะเครื่องหมายการค้า และสร้างหลักเกณฑ์การประเมินมูลค่าและการบังคับชำระหนี้จากเครื่องหมายการค้า

จากการศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายหลักประกันการชำระหนี้และหลักเกณฑ์การประเมินมูลค่าทรัพย์สินทางปัญญาของสาธารณรัฐเกาหลีพบว่า จำต้องใช้วิธีการประยุกต์เพื่อให้ได้มาซึ่งมูลค่าที่แท้จริงของเครื่องหมายการค้าและกฎหมายหลักประกันการชำระหนี้และการดำเนินการบังคับชำระหนี้จากทรัพย์สินทางปัญญาตาม UCC ข้อ 9 ของประเทศสหรัฐอเมริกา พบว่ามีการเปิดกว้างของบทบัญญัติในการให้คู่สัญญาเลือกวิธีการบังคับชำระหนี้ได้ โดยเฉพาะส่วนทรัพย์สินทางปัญญา

¹ นักศึกษาหลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

จากการศึกษาพบว่า การประเมินมูลค่าเครื่องหมายการค้าควรใช้การประเมินมูลค่าจากกระบวนการเปรียบเทียบจากราคาตลาดประกอบกับวิธีการประเมินด้วยวิธีการพิเศษ เพื่อที่จะสะท้อนให้เห็นมูลค่าที่แท้จริงตามท้องตลาดของเครื่องหมายการค้า ในส่วนการบังคับชำระหนี้เครื่องหมายการค้าใช้รูปแบบที่คู่สัญญาในหลักประกันสามารถเลือกรับชำระหนี้ได้ โดยการประมูลการขายทอดตลาดทั้งหมดหรือบางส่วนของผลิตภัณฑ์ในเครื่องหมายการค้าก็ได้

คำ สำคัญ

หลักประกันการชำระหนี้ด้วยทรัพย์สินทางปัญญา, วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม, การประเมินมูลค่าทรัพย์สินทางปัญญา, การบังคับชำระหนี้

Abstracts

Below the Business Security Act BE 2558, entrepreneurs can apply intellectual property as collateral for debt repayment. However, the Act also contains shortcomings regarding the criteria for conducting IP valuation, as well as the enforce of intellectual property as business security. This research paper is aimed at studying the intellectual property evaluation guidelines, including the enforce of intellectual property as business security, especially trademarks. And establish criteria for valuation and enforcement repayment of trademark intellectual property.

The studying be comparable to the debt settlement law and the IP valuation rules of the Republic of Korea. found that, the application method is used to obtain the true value of the trademark. And the Law on Collateral and Debt Settlement of Intellectual Property pursuant to Uniform Commercial Code Article 9 of the United States. found that, the openness of the provisions of the parties to choose preferred methods to enforce business security the rule of law. Especially the trademark intellectual property.

For this research, the valuation of intellectual property in the trademark category should be based on a market approach comparison process and combined with a special method of valuation. In order to reflect the true value of the trademark in the market. For the enforce of intellectual property as business security, the trademark type has allowed the security provider and the security receiver to be able to choose preferred methods to enforce business security the rule of law. By allowing the use of trademarks, auctions, auctione vendere of trademarks, or all or part of the trademarked product.

Key words

Enforce of Intellectual Property as Business Security, IP valuation, Small and Medium Enterprises, Performance Enforcement

• บทนำ

ปัจจุบันประเทศไทยมีผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) ที่จดทะเบียนกว่า 3 ล้านบริษัทหรือร้อยละ 99.7 เมื่อเทียบกับวิสาหกิจทั้งหมดของประเทศ ส่งผลให้เกิดการจ้างงานถึง 10,501,166 คน คิดเป็นร้อยละ 80.3 ของการจ้างงานทั้งหมด และสร้างมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (GDP) ถึง 5.21 ล้านล้านบาท หรือคิดเป็นร้อยละ 39.6 ของ ผลิตภัณฑ์มวลรวมทั้งหมดในประเทศ (สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม, พ.ศ. 2560-2564) เมื่อเทียบกับประเทศที่พัฒนาแล้วพบว่าธุรกิจ SMEs สามารถสร้าง GDP ในสัดส่วนที่สูงโดยเฉลี่ยร้อยละ 54.3 ซึ่งสูงกว่าประเทศที่กำลังพัฒนาอย่างเช่นประเทศไทย แม้ว่าในภาคธุรกิจ SMEs ของประเทศไทยจะมีการจ้างงานสูง แต่สัดส่วน GDP กลับน้อยเมื่อเทียบกับประเทศที่พัฒนาแล้ว ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะประเทศไทยยังคงมีปัญหาเรื่องการสร้างคุณค่า การเพิ่มมูลค่า และประสิทธิภาพในการผลิต ซึ่งเกิดจากการขาดโอกาสในการเข้าถึงแหล่งเงินทุนซึ่งเป็นจุดอ่อนสำคัญที่อาจทำให้ไม่สามารถบรรลุเป้าหมายในการพัฒนาการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ

จากผลสำรวจของ Global Entrepreneurship Monitor: GEM ประจำปี 2558 พบว่าแหล่งเงินทุนของผู้ประกอบการ SMEs ส่วนใหญ่ คือ เงินออมส่วนตัวคิดเป็นร้อยละ 59.3 ยืมจากครอบครัวหรือเพื่อนคิดเป็นร้อยละ 38.2 การขอสินเชื่อธนาคารหรือสถาบันการเงินคิดเป็นร้อยละ 2.5 ซึ่งมีจำนวนน้อยที่สุดเมื่อเทียบกับแหล่งเงินทุนอื่น ทั้งนี้มาจากปัจจัยหลัก 3 ประการที่เป็นอุปสรรคต่อการขอสินเชื่อธนาคาร ได้แก่ 1).ผู้ประกอบการขาดหลักทรัพย์ค้ำประกัน มีหลักประกันไม่เพียงพอ ระบบบัญชีไม่เป็นมาตรฐาน ไม่มีประวัติกับสถาบันการเงินมาก่อน

2) ปัญหาของสถาบันการเงิน เช่น ข้อจำกัดด้านเงินทุน กฎระเบียบที่ขาดความยืดหยุ่น 3) ปัญหาด้านโครงสร้างพื้นฐาน อาทิ ที่ปรึกษาด้านการเงินที่มีอยู่จำกัด ไม่เพียงพอต่อความต้องการ

อย่างไรก็ตาม เพื่อสนับสนุนการเจริญเติบโตในการดำเนินธุรกิจของประเทศ ไทยโดยเฉพาะการเข้าถึงแหล่งเงินทุนของธุรกิจ SMEs ภายใต้พระราชบัญญัติหลักประกันทางธุรกิจ พ.ศ.2558 มีวัตถุประสงค์เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ประกอบการ SMEs สามารถนำทรัพย์สินที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจมาเป็นหลักประกันการกู้ยืมเงิน ซึ่งทรัพย์สินที่สามารถนำมาเป็นหลักประกันทางธุรกิจได้ ได้แก่ กิจการ สิทธิเรียกร้อง สิ่งหามิทรัพย์สิน อสังหาริมทรัพย์ ทรัพย์สินอื่นตามที่กำหนดในกฎกระทรวง รวมทั้งทรัพย์สินทางปัญญา เช่น ลิขสิทธิ์ สิทธิบัตร เครื่องหมายการค้า ความลับทางการค้า และสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ อาจส่งผลดีต่อผู้ประกอบการ SMEs ให้สามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนและขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศให้เติบโตได้ในระยะยาวอย่างเข้มแข็งและยั่งยืนได้ในอนาคต แต่หลักทรัพย์ในการค้ำประกันที่เป็นทรัพย์สินทางปัญญานั้น ยังคงมีปัญหาในเรื่องการประเมินมูลค่าที่ยังไม่มีรูปแบบหรือมาตรฐานที่ชัดเจน อีกทั้งหนังสือรับรองหรือหนังสือค้ำประกันการประเมินมูลค่า บทความวิจัยนี้มุ่งศึกษาการสร้างหลักประกันทางธุรกิจสำหรับวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมศึกษากรณีเครื่องหมายการค้าเป็นสำคัญ

● ความสำคัญของปัญหา

2.1 ปัญญาการใช้เครื่องหมายการค้าเป็นหลักประกันทางธุรกิจ

เมื่อวิเคราะห์ถึงหลักประกันทางธุรกิจที่เป็นทรัพย์สินทางปัญญาที่มีความสัมพันธ์กับธุรกิจ SMEs ในประเทศไทย อาจกล่าวได้ว่ามีปัญหาและอุปสรรคที่เกี่ยวข้องกับการประเมินมูลค่าทรัพย์สินทางปัญญา เพื่อวัตถุประสงค์ในการเป็นหลักประกันการขอสินเชื่อกับสถาบันการเงิน และการดำเนินการบังคับหลักประกันที่

เป็นทรัพย์สินทางปัญญาประเภทเครื่องหมายการค้า ตามพระราชบัญญัติหลักประกันทางธุรกิจ พ.ศ.2558 บทความชิ้นนี้มีมุ่งศึกษาสองประเด็นหลักสำคัญได้แก่

2.1.1 การประเมินมูลค่าเครื่องหมายการค้า

การประเมินมูลค่าทรัพย์สินทางปัญญาและการสร้างความเชื่อมั่นในราคาของทรัพย์สินทางปัญญาที่นำมาเป็นหลักประกัน ประเทศไทยยังขาดหลักเกณฑ์ในการพิจารณาการประเมินมูลค่าทรัพย์สินทางปัญญา เมื่อมีการนำเครื่องหมายการค้ามาเป็นหลักประกันเพื่อขอสินเชื่อกับสถาบันการเงิน การที่ไม่มีหลักเกณฑ์ในการประเมินมูลค่าทรัพย์สินทางปัญญาที่แน่ชัดและขาดความน่าเชื่อถือให้กับสถาบันการเงิน อาจเป็นปัญหากับผู้ให้หลักประกันที่จะได้รับเงินในการประเมินมูลค่าต่ำกว่ามูลค่าจริงของทรัพย์สินทางปัญญานั้น

ในปัจจุบันหลักเกณฑ์ในการประเมินมูลค่าทรัพย์สินทางปัญญาใช้วิธีการคิดรายได้จากกระแสเงินสดและทอนเป็นมูลค่าปัจจุบันด้วยอัตราคิดลด (Income Approach) โดยแบ่งออกเป็น 2 วิธีหลักคือ 1.วิธีคิดจากอัตราทุน (Direct Capitalization Approach) โดยการประเมินมูลค่าทรัพย์สินเชิงเปรียบเทียบวิธีพิจารณาจากรายได้และค่าใช้จ่ายของทรัพย์สินที่ประเมินมูลค่า และประเมินมูลค่าโดยหารรายได้สุทธิ (Net Operating Income) ด้วยอัตราผลตอบแทนเป็นร้อยละที่คาดว่าจะได้รับจากทรัพย์สิน (Capitalization Rate) 2.วิธีคิดลดกระแสเงินสด (Discounted Cash Flow Approach) เป็นวิธีการคำนวณกระแสรายได้สุทธิ (Net Operating Income) ในอนาคตแล้วทอนเป็นมูลค่าปัจจุบันด้วยอัตราคิดลดที่เหมาะสม โดยปกติระยะเวลาอัตราคิดลดจะสั้นกว่าระยะเวลาที่ก่อให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจหรือระยะเวลาที่กฎหมายคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญานั้น โดยขนาดของทรัพย์สินทางปัญญาที่ใช้แนวทางและหลักเกณฑ์การประเมินมูลค่านี้นั้นเป็นทรัพย์สินทางปัญญาที่อยู่ในวงเงินไม่เกิน 3 ล้านบาท หากมีขอบเขตเกิน 3 ล้านบาท จะใช้วิธีการและกำหนดรูปแบบรายงานที่ละเอียดกว่าเกณฑ์ที่ได้

กล่าวมานี้ โดยมีสมาคมผู้ประเมินทรัพย์สินแห่งประเทศไทยร่วมกับสมาคม
นักประเมินราคาอิสระไทยที่ปฏิบัติงานประเมินมูลค่าทรัพย์สินตามที่กำหนดไว้ใน
พระราชบัญญัติหลักประกันทางธุรกิจ พ.ศ.2558 ซึ่งการพิจารณามูลค่าไม่มี
มาตรฐาน ที่แน่นอนและอาจก่อให้เกิดความล่าช้าในการเข้าถึงแหล่งเงินทุน ทั้งนี้
โดยหลักทั่วไปในการประเมินมูลค่าทรัพย์สินทางปัญญาที่ใช้ในปัจจุบันมีความ
แตกต่างกันออกไป ซึ่งสามารถแยกออกเป็น 3 กลุ่มด้วยกันคือ การประเมินมูลค่า
พื้นฐาน การประเมินมูลค่าด้วยวิธีอื่น และการประเมินมูลค่าด้วยวิธีเฉพาะ

อนึ่งเครื่องหมายการค้าใช้การประเมินมูลค่าทรัพย์สินทางปัญญาโดยการ
ประเมินมูลค่าพื้นฐาน ด้วยวิธีการจากต้นทุน (Cost Approach) และวิธีการ
พิจารณาจากรายได้ (Income Approach) (ดิษฐปาน, 2555) แต่เมื่อวิเคราะห์
ถึงสาระสำคัญของพระราชบัญญัติหลักประกันทางธุรกิจ พ.ศ.2558 แล้วพบว่าใน
พระราชบัญญัติดังกล่าวมิได้กำหนดหลักเกณฑ์การประเมินมูลค่าทรัพย์สินทาง
ปัญญาไว้โดยเฉพาะ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องหลักเกณฑ์ในการประเมินมูลค่าทรัพย์สิน
ทางปัญญาแต่ละประเภทและหลักเกณฑ์ในการพิจารณา โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลัก
เกณฑ์เพื่อการรับรองและออกหนังสือค้ำประกันมูลค่าของทรัพย์สินทางปัญญา
ภายหลังจากที่ได้มีการประเมินแล้วในลักษณะที่เรียกว่า Letter of Guarantee:
LG เพื่อขอสินเชื่อกับสถาบันการเงิน ซึ่งพระราชบัญญัติหลักประกันทางธุรกิจ
พ.ศ.2558 ไม่ได้บัญญัติหลักเกณฑ์ดังกล่าวไว้แต่อย่างใด ในขณะที่ประเทศใน
เอเชีย เช่น สาธารณรัฐเกาหลีพัฒนาแนวทางหลักประกันทางทรัพย์สินทางปัญญา
เพื่อส่งเสริมวิสาหกิจขนาดเล็กลงและขนาดกลางได้อย่างมีประสิทธิภาพ ภายใต้
หน้าที่และความรับผิดชอบของสำนักงานทรัพย์สินทางปัญญาเกาหลี (Korean
Intellectual Property Office) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างเชื่อมั่นในมูลค่า
ของทรัพย์สินทางปัญญาและมีสถาบันค้ำประกันสินเชื่อสาธารณรัฐเกาหลี Korea
Technology Finance Corporation (KOTEC) (Lim & Suk, 2016) ที่มุ่งเน้น
การพัฒนาาระบบประเมินด้านมาตรฐานเทคโนโลยีที่ช่วยในการประเมินมูลค่า

ทรัพย์สินทางปัญญา และนวัตกรรมที่คิดค้นขึ้น ภายใต้มาตรฐานระดับสูงเพียง
พอที่สถาบันการเงินสามารถให้สินเชื่อกับผู้ประกอบการได้โดยไม่ต้องรับความ
เสี่ยงในการไม่ได้รับเงินคืน (ธนบุญสมบัติ, 2559)

สำหรับการประเมินมูลค่าทรัพย์สินทางปัญญาของประเทศสหรัฐอเมริกา
อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของกรมสรรพากร (Internal Revenue Service: IRS)
ทำหน้าที่ในการประเมินทรัพย์สินทางปัญญาและมีกฎเกณฑ์ที่บัญญัติการประเมิน
มูลค่าทรัพย์สินทางปัญญาที่นำมาเป็นหลักประกันไว้อย่างชัดเจน โดยมีแนวทาง
การจัดการการประเมินมูลค่าทรัพย์สินไม่มีรูปร่าง (Intangible Property
Valuation Guidelines: Manual 4.48.5) (ดิษฐปาน, 2555) มีวิธีการในการ
ประเมินมูลค่าทรัพย์สินทางปัญญา โดยวิธีการคิดจากต้นทุน (Cost Approach)
วิธีการเปรียบเทียบราคาตลาด (Market Approach) และวิธีการพิจารณาจาก
รายได้ (Income Approach) ส่วนการประเมินมูลค่าเครื่องหมายการค้าเป็นการ
ประเมินมูลค่าจากวิธีการคิดจากต้นทุน (Cost Approach) และวิธีการพิจารณา
จากรายได้ (Income Approach) ประกอบกับวิธีการพิเศษไม่ว่าจะเป็นการ
ประเมินมูลค่ารูปแบบใดก็ตามหลักสำคัญคือต้องสะท้อนให้เห็นถึงมูลค่าที่เป็น
ธรรมแก่ผู้ที่ถูกประเมินและผู้ประเมินต้องเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญโดยเฉพาะ
และมีความสุจริตในการปฏิบัติหน้าที่ (ดิษฐปาน, 2555)

2.1.2 การบังคับชำระหนี้เครื่องหมายการค้า

เนื่องจากทรัพย์สินทางปัญญามีความละเอียดอ่อนและมีความแตกต่างจาก
ทรัพย์สินประเภทอื่น (จำปาทอง, 2554) แม้ว่าพระราชบัญญัติหลักประกันทาง
ธุรกิจ พ.ศ.2558 ได้กำหนดให้สามารถนำทรัพย์สินทางปัญญามาเป็นหลักประกัน
ได้ แต่ปัจจุบันไม่มีการบัญญัติหลักเกณฑ์ในการบังคับชำระหนี้แก่ทรัพย์สิน
ทางปัญญาที่เป็นหลักประกันทางธุรกิจเมื่อมีเหตุให้บังคับชำระหนี้ตามสัญญา
หลักประกันไว้แต่อย่างใด มาตรา 36 แห่งพระราชบัญญัติหลักประกันทางธุรกิจ

พ.ศ.2558 กำหนดเพียงวิธีการบังคับให้หลุดเป็นสิทธิแก่ผู้รับหลักประกัน การประมูลโดยเปิดเผยและจำหน่ายทรัพย์สินดังกล่าวเพื่อนำมาชำระหนี้ ซึ่งเป็นการบังคับชำระหนี้แก่กิจการและสิทธิเรียกร้องที่มีการกำหนดแนวทางการบังคับชำระหนี้ไว้อย่างชัดเจน วิธีการดังกล่าวนี้ต้องใช้ระยะเวลาอันยาวนาน ความล่าช้าก่อให้เกิดค่าใช้จ่ายสูงตามมาและก่อให้เกิดภาระในการเก็บรักษาดูแลเกิดความเสียหายแก่ผู้รับหลักประกันได้

กรณีเครื่องหมายการค้า มีลักษณะเป็นทรัพย์สินทางปัญญาและเป็นส่วนหนึ่งในกิจการของภาคธุรกิจ จึงทำให้เครื่องหมายการค้ามักถูกจัดอยู่ในกลุ่มทรัพย์สินที่เป็นรูปแบบของกิจการ การบังคับชำระหนี้จึงใช้วิธีการการบังคับชำระหนี้รูปแบบของกิจการ กล่าวคือการบังคับชำระหนี้ให้หลุดเป็นสิทธิแก่ผู้รับหลักประกันหรือขายทอดตลาดเพื่อนำมาชำระหนี้ แต่การบังคับชำระหนี้ให้หลุดเป็นสิทธิแก่ผู้รับหลักประกันนั้นไม่เป็นที่นิยมในทางปฏิบัติ ซึ่งเป็นการเพิ่มภาระในการเก็บรักษาและการดำเนินธุรกิจของเครื่องหมายการค้าแก่นักสถาบันการเงิน การบังคับชำระหนี้เครื่องหมายการค้าจึงเป็นไปได้เพียงการขายทอดตลาด ซึ่งการบังคับชำระหนี้รูปแบบการขายทอดตลาดเป็นการจำหน่ายทรัพย์สินทั้งหมดที่จะบังคับชำระหนี้ กล่าวคือการบังคับชำระหนี้เครื่องหมายการค้าต้องบังคับชำระหนี้ทั้งหมดของผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับเครื่องหมายการค้านั้น และการขายทอดตลาดใช้ระยะเวลาในการดำเนินการนานพอสมควรและมีค่าใช้จ่ายในการเก็บรักษาที่สูงและไม่คุ้มค่ากับมูลค่าของหนี้ที่ต้องชำระของผู้ให้หลักประกัน วิธีการบังคับชำระหนี้ดังกล่าวจึงเป็นการจำกัดวิธีการบังคับชำระหนี้มากเกินไป และก่อให้เกิดความเสียหายให้กับผู้ประกอบการเจ้าของเครื่องหมายการค้ามากเกินไปประเด็นดังกล่าวนี้ หากเปรียบเทียบกับแนวทางการบังคับทรัพย์สินทางปัญญาที่นำมาเป็นหลักประกันทางธุรกิจ ตามกฎหมาย Uniform Commercial Code ข้อ 9 ในส่วนการบังคับหลักประกันที่เป็นเครื่องหมายการค้านี้ ผู้รับหลักประกันจะต้องบังคับหลักประกันโดยครอบคลุมไปถึงทรัพย์สินอื่นด้วยที่เกี่ยวข้อง

กันเครื่องหมายการค้าอื่นๆ (Practical Law Intellectual Property & Technology, 2013) โดยที่ผู้รับหลักประกันไม่ต้องรับภาระที่เพิ่มขึ้นและเกิดความเสียหายแก่ผู้รับหลักประกันน้อยลง ซึ่งการบังคับชำระหนี้เจ้าหนี้มีสิทธิที่จะขายให้เช่า ประมูลหรือจำหน่ายจ่ายโอนทรัพย์สินที่เป็นหลักประกัน ซึ่งการจำหน่ายจ่ายโอนนี้ไม่จำเป็นต้องการขายทอดตลาดก็ได้หรือจะขายทอดตลาดทั้งหมดหรือแต่บางส่วนก็ได้หรือวิธีอื่นใดที่ไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หลักสำคัญเจ้าหนี้ต้องชี้แจงลูกหนี้และศาลได้ว่าการจำหน่ายจ่ายโอนโดยวิธีการเช่นนั้นสมเหตุสมผลแล้ว ซึ่งหลักประกันต้องมีการจดทะเบียนเครื่องหมายการค้าต่อสำนักงานสิทธิบัตรและเครื่องหมายการค้า (United States Patent and Trademark Office: USPTO) ตามมาตรา 9-203(b) กำหนดว่าผู้ใดเป็นผู้ให้หลักประกันและผู้รับหลักประกัน ทรัพย์สินที่ใช้เป็นหลักประกันมูลค่าสูงสุดที่ใช้ทรัพย์สินเป็นหลักประกัน และสาระสำคัญที่บ่งบอกถึงวัตถุประสงค์ในการปล่อยสินเชื่อ และในส่วนของเครื่องหมายการค้าที่ไม่ได้มีการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาต่อสำนักงานสิทธิบัตรและเครื่องหมายการค้าประเทศสหรัฐอเมริกา ถึงแม้จะไม่มีการวางแผนไว้อย่างชัดเจน แต่ก็น่าจะได้ว่าเป็นการเปิดโอกาสให้กับคู่สัญญาตกลงกันได้เอง โดยยึดข้อตกลงในสัญญาเป็นสำคัญและอยู่ในกรอบศีลธรรมและความสมเหตุสมผลของสัญญานั้นๆ

● เปรียบวิธีวิจัย

ผู้ศึกษาใช้วิธีการวิจัยทางเอกสาร (Document Research) โดยได้ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) จากตำราวิชาการ วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ บทความจากวารสารและเอกสารต่างๆ รวมไปถึงข้อมูลสื่ออิเล็กทรอนิกส์ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ วิเคราะห์และเปรียบเทียบตามแนวทางที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สินทางปัญญาประเภทเครื่องหมายการค้าที่เป็นหลักประกัน

ทางธุรกิจ ตามพระราชบัญญัติหลักประกันทางธุรกิจ พ.ศ. 2558 หลักเกณฑ์การประเมินมูลค่าทรัพย์สินทางปัญญาภายใต้กฎหมายเฉพาะ Financial Assistance to New Technology Businesses Act ของประเทศสาธารณรัฐเกาหลี รวมถึงหลักเกณฑ์การดำเนินการบังคับชำระหนี้แก่ทรัพย์สินทางปัญญาที่เป็นหลักประกันการชำระหนี้ตามกฎหมาย Uniform Commercial Code ข้อ 9 ของประเทศสหรัฐอเมริกา โดยค้นคว้าจากบทความและแนวคำพิพากษาของศาล

● ผลการศึกษา

4.1 การประเมินมูลค่าเครื่องหมายการค้า

การประเมินมูลค่าทรัพย์สินทางปัญญาประเภทเครื่องหมายการค้า (Trademarks Valuation) คือ การดำเนินการประเมินมูลค่าเครื่องหมายการค้า โดยกำหนดเป็นจำนวนเงินหรือมูลค่าของเครื่องหมายการค้าต่างๆ โดยอาศัยผู้เชี่ยวชาญด้านการประเมินทรัพย์สินทางปัญญาเฉพาะด้าน ซึ่งการประเมินทรัพย์สินทางปัญญาแต่ละประเภทมีความแตกต่างกันออกไป

เครื่องหมายการค้ามีแนวทางการประเมินมูลค่ามาจากกลุ่มการประเมินมูลค่าทรัพย์สินทางปัญญาพื้นฐาน โดยการพิจารณำการประเมินมูลค่าเครื่องหมายการค้ามาใช้จำเป็นต้องคำนึงถึงความเหมาะสมของการประเมินมูลค่า โดยกระบวนการประเมินมูลค่าจากแนวทางหลัก 2 แนวทาง คือ 1).แนวทางการประเมินมูลค่าด้วยวิธีการคิดจากต้นทุน (Cost Approach) คือ การประเมินมูลค่าที่สะท้อนมูลค่าของทรัพย์สินทางปัญญาจากข้อเท็จจริงด้านต้นทุนที่ผ่านมา โดยคำนวณจากค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นจริงในขั้นตอนของการประดิษฐ์ การวิจัยและพัฒนาทรัพย์สินทางปัญญานั้นหรือด้วยการพิจารณาจากต้นทุนในการแทนที่หรือผลิตขึ้นใหม่อีกครั้ง ซึ่งจะคำนวณมูลค่าโดยการประมาณจากเวลาและทรัพยากรที่ใช้ในการผลิตขึ้นใหม่ แต่วิธีการประเมินมูลค่าดังกล่าวไม่สามารถสะท้อนถึงผลประโยชน์ที่ผู้ประกอบการจะได้รับในอนาคต 2).แนวทางการประเมินมูลค่า

ด้วยวิธีการพิจารณาจากรายได้ (Income Approach) คือ การประเมินมูลค่าโดยให้มูลค่าสะท้อนจากผลของความสามารถในการแสวงหาประโยชน์ในอนาคตของเครื่องหมายการค้า โดยจะต้องสามารถสร้างรายได้หรือประโยชน์สุทธิจำนวนหนึ่งตลอดช่วงระยะเวลาของเครื่องหมายการค้าที่จะประเมินนั้นๆ ทั้งนี้ผลประโยชน์ตอบแทนที่ได้มาจากเครื่องหมายการค้า ตลอดอายุจะต้องมีมูลค่ามากกว่าค่าใช้จ่ายที่เสียไปและผลประโยชน์ตอบแทนนั้นจะต้องมากพอที่จะครอบคลุมความเสี่ยงในการลงทุนอีกด้วย การประเมินมูลค่าด้วยวิธีนี้เป็นที่นิยมในวงการธุรกิจ เนื่องจากข้อมูลพื้นฐานที่ใช้ในการประเมินเป็นข้อมูลสำหรับการวางแผนธุรกิจอยู่แล้ว แต่ผู้ประเมินอาจมีความสับสนกันระหว่างกระแสรายได้ในอนาคตที่มาจากการถือครองเครื่องหมายการค้าที่ถูกประเมินมูลค่ากับกระแสรายได้ในอนาคตขององค์กรธุรกิจที่ถือครองเครื่องหมายการค้าที่ถูกประเมินมูลค่า ตามความเป็นจริงแล้วการใช้งานเครื่องหมายการค้า ผู้ประเมินมูลค่าต้องพิจารณาระยะเวลาในการประเมินมูลค่าเป็นข้อมูลสำคัญในการประเมินมูลค่า ถึงแม้เครื่องหมายการค้าจะมีขอบเขตในการคุ้มครองที่อาจต่อเนื่องได้ไม่จำกัดก็ตาม แนวทางการประเมินมูลค่าดังกล่าวเป็นแนวทางการประเมินมูลค่ารูปแบบเดิม ซึ่งไม่เหมาะสมกับการประเมินมูลค่าเครื่องหมายการค้า อันเนื่องมาจากนวัตกรรมการพัฒนาเครื่องหมายการค้าที่เกิดจากความรู้ การคิดค้น และสร้างสรรค์ที่ทันสมัยนวัตกรรมที่ก้าวหน้า จึงอาจต้องอาศัยการประเมินมูลค่าในรูปแบบใหม่ที่เหมาะสมกับนวัตกรรมใหม่ของเครื่องหมายการค้า

แนวทางการประเมินมูลค่าเครื่องหมายการค้าโดยพิจารณาจากต้นทุนและพิจารณาจากรายได้นั้นยังคงเป็นวิธีที่ใช้ได้ในปัจจุบัน แต่โดยส่วนมากการประเมินมูลค่าทรัพย์สินทางปัญญามักจะเข้าใจผิดและสับสนระหว่างคำว่า (Price) ที่มีความหมายว่าราคา และ (Value) ที่มีความหมายว่ามูลค่า คุณค่า หรือค่านิยม ซึ่งมีความหมายเดียวกันและแตกต่างโดยมีนัยสำคัญ กล่าวคือราคา (Price) เป็นจำนวนที่ต้องจ่ายแลกเปลี่ยนกัน ณ เวลาที่เกิดสัญญา ซึ่งขึ้นอยู่กับความพึงพอใจ

ของคู่กรณีที่ทำการแลกเปลี่ยนสินค้าหรือบริการ ตลอดจนเกิดการกำหนดราคา ในเวลาที่เกิดสัญญาเป็นสำคัญหรือเรียกได้ว่าราคาเป็นผลสะท้อนของมูลค่า ส่วนมูลค่า (Value) นั้นเป็นผลมาจากการพิจารณาถึงผลประโยชน์ของผู้เป็นเจ้าของทรัพย์สินนั้น โดยอาจจะเป็นผลประโยชน์ในอนาคตที่ทรัพย์สินนั้นอาจให้ได้ตลอดอายุของทรัพย์สิน กล่าวคือมูลค่าที่เกิดขึ้นในอนาคตนั้นมาจากการคาดคะเนจากการซื้อสินค้าของผู้บริโภคที่ซื้อสินค้าประเภทหนึ่งในราคาหนึ่งเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ トラบเท่าที่ผู้บริโภคนั้นรู้สึกว่าได้รับอรรถประโยชน์สูงกว่าราคาที่ซื้อ แต่อรรถประโยชน์ของสินค้าใหม่ที่ซื้อนั้นจะมีแนวโน้มที่ลดลงต่อเมื่อผู้บริโภครู้สึกว่ามีมากเกินไปจนจำเป็นและสุดท้ายผู้บริโภคก็จะเลิกซื้อสินค้าดังกล่าวไป ในส่วนของผู้ประกอบการเองก็จะขายสินค้าที่ราคาหนึ่งไปเรื่อยๆ トラบเท่าที่ได้รับอรรถประโยชน์คือจำนวนเงินที่ได้รับมาจากการขายสินค้าสูงกว่าราคาต้นทุนในการผลิต ซึ่งทำให้เกิดผลกำไร และถ้าหากขาดทุนก็จะหยุดการผลิตและหยุดขายลงนั่นเอง ซึ่งเป็นการสะท้อนผลประโยชน์ที่อิงตามการประเมินมูลค่าด้วยวิธีพิจารณาจากรายได้ (Income Approach) หรือประโยชน์ที่อาจไม่ต้องเสียไปกับการจัดหาทรัพย์สินนั้นในอนาคต หากได้ทรัพย์สินนั้นมีในเวลาปัจจุบันซึ่งเป็นผลสะท้อนผลประโยชน์ที่อิงตามการประเมินมูลค่าด้วยวิธีคิดจากต้นทุน (Cost Approach) แต่ในทางการประเมินมูลค่าทรัพย์สินทางปัญญานั้นมีความแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง โดยการประเมินมูลค่าทรัพย์สินทางปัญญาที่อ้างอิงจากมูลค่า (Value) เป็นผลสุดท้ายของการประเมินมูลค่าที่เป็นราคา (Price) โดยการจะถือเอาราคาเป็นมูลค่าที่มาจากผู้สร้างสรรค์ผลงานหรือผู้ประกอบการสร้างสรรค์ผลงานทางทรัพย์สินทางปัญญา โดยที่สามารถตั้งราคาตามแต่ที่ตนกำหนดได้ กรณีดังกล่าวจึงทำให้มูลค่าของการประเมินมูลค่าไม่ใช่มูลค่าที่แท้จริงของทรัพย์สินนั้น จึงทำให้การประเมินมูลค่าที่แท้จริงไม่แตกต่างจากทรัพย์สินประเภทอื่น เช่น อสังหาริมทรัพย์หรือที่ดิน ในทั้งสองเรื่องทั้งราคา (Price) และมูลค่า (Value) จึงสามารถมีความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนได้ ในกรณีการประเมินมูลค่าเครื่องหมายการค้าที่จะสามารถสะท้อนมูลค่า

ที่แท้จริงของเครื่องหมายการค้าต่างๆ ได้อย่างมีเหตุผล โดยที่จะสะท้อนให้เห็นมูลค่าที่แท้จริงตามท้องตลาดจึงต้องกระทำโดยการประเมินมูลค่าจากกระบวนการเปรียบเทียบจากราคาตลาด (Market Approach) คือการประเมินมูลค่าโดยอาศัยการซื้อมูลค่าที่ได้จากการขายทรัพย์สินทางปัญญาที่มีลักษณะเดียวกันและขายในตลาดเดียวกันกับทรัพย์สินทางปัญญาที่ต้องการประเมินมูลค่า เพื่อให้ได้มูลค่าที่ควรจะเป็นของทรัพย์สินทางปัญญานั้นเป็นวิธีการที่ได้รับการยอมรับถึงความน่าเชื่อถือของผลลัพธ์และสามารถประยุกต์ใช้ได้หลากหลายกับทรัพย์สินทางปัญญาทุกประเภทและประกอบกับวิธีการประเมินด้วยวิธีการพิเศษ

เนื่องด้วยแท้ที่จริงแล้วราคาตลาดไม่ใช่มูลค่าที่เป็นผลลัพธ์ของการประเมินมูลค่าด้วยวิธีการเปรียบเทียบราคาตลาดเท่านั้น แต่ราคาตลาดยังเป็นแนวคิดว่าด้วยการประเมินมูลค่าประเภทหนึ่ง ในการประเมินมูลค่าอีกหลายหลายประเภทที่ใช้ในการประเมินมูลค่าทรัพย์สินเท่านั้น โดยการเปรียบเทียบราคาตลาดเป็นเพียงการวางหลักเกณฑ์ว่าด้วยมูลค่าดังกล่าวควรเป็นมูลค่าที่ตั้งอยู่บนเงื่อนไขบางประการที่มีการรับประกันว่าการประเมินมูลค่าจะเป็นธรรมและเหมาะสมกับคู่สัญญาทั้งสองฝ่ายและเป็นที่ยอมรับของระบบตลาดอย่างสมบูรณ์ในปัจจุบัน เมื่อเทียบกับการประเมินมูลค่าเครื่องหมายการค้า อาจใช้การพิจารณาจากวิธีการพิเศษในการประเมินมูลค่าร่วมกับวิธีการเปรียบเทียบราคาตลาด โดยนำวิธีการพิเศษที่เป็นผลมาจากการใช้ตรรกะหรือกระบวนการคิดที่นำเชื่อถือของผู้มีประสบการณ์ในการประเมินมูลค่าจากบริษัทที่ปรึกษา CONSOR ประเทศสหรัฐอเมริกา โดยวิธีการประเมินมูลค่าเฉพาะ Trademark and Service Mark Valuation กล่าวคือ การประเมินมูลค่าด้วยวิธี The Brand Value Equation Method (BVEQTM) โดยวิธีการดังกล่าวจะสะท้อนมูลค่าโดยรวมของมูลค่าเครื่องหมายการค้ารวมถึงตราสินค้า (Logo) กล่าวคือ จะประเมินมูลค่าเครื่องหมายการค้าได้นั้นทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับเครื่องหมายการค้าแต่ละอย่างจะต้องนำมาคำนวณด้วยกับเครื่องหมายการค้าอื่น เพื่อให้ได้ผลรวมของมูลค่า

เครื่องหมายการค้าบวกกับทรัพย์สินอื่นที่เพิ่มเข้ามาจะกลายเป็นมูลค่าของเครื่องหมายการค้าทั้งหมด โดยจะประเมินมูลค่าของเครื่องหมายการค้าที่จดทะเบียนเป็นหลักต่อมาจะพิจารณาประเมินมูลค่าส่วนประกอบอื่นของเครื่องหมายการค้า แล้วจึงให้ผลรวมมาเป็นมูลค่าของเครื่องหมายการค้าขององค์กรธุรกิจ และวิธีประเมินมูลค่าด้วยวิธี VALMATRIX® Analysis Technique เป็นวิธีที่สะท้อนมูลค่าเครื่องหมายการค้าจากระบบการให้คะแนน โดยการสร้างตารางเมตริกของเครื่องหมายการค้าที่อยู่ในกลุ่มเดียวกันมาจำนวนหนึ่งและจัดอันดับโดยการพิจารณาถึงมูลค่าจากการประเมินพื้นฐานและเมื่อได้คะแนนจากการวิเคราะห์แต่ละลำดับของเครื่องหมายการค้าแล้วก็จะสามารถกำหนดลำดับของตารางเมตริกเป็นรูปแบบร้อยละที่มีความสัมพันธ์กันระหว่างเครื่องหมายการค้าในกลุ่มเดียวกัน เมื่อได้ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ดังกล่าวผู้ประเมินสามารถนำไปเปรียบเทียบกับกระแสรายได้ของเครื่องหมายการค้าแต่ละเครื่องหมายในกลุ่มนั้น (CONSOR IP Consulting and Valuation, 2014) โดยวิธีการประเมินมูลค่าด้วยวิธีการพิเศษสามารถนำมาปรับใช้กับการประเมินมูลค่าเครื่องหมายการค้าด้วยวิธีการพิจารณาจากรายได้ (Income Approach) ได้อีกด้วย รวมไปถึงการพิจารณาการรับรองและออกหนังสือค้ำประกัน (Letter of Guarantee: LG) การประเมินมูลค่าตามแบบกฎหมาย Financial Assistance to New Technology Businesses Act ของประเทศเกาหลีใต้ เพื่อนำการผลประเมินมูลค่าดังกล่าวเป็นตัวชี้วัดกับการขอสินเชื่อจากสถาบันการเงินได้ ซึ่งวิธีการดังกล่าวจะเป็นหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่รับประกันได้ว่าเครื่องหมายการค้าดังกล่าวที่เป็นหลักประกันที่มีความเหมาะสมและมีตลาดรองรับสมบูรณ์เพียงพอที่จะมาขอรับสินเชื่อจากสถาบันการเงิน โดยความเชื่อมั่นและการยอมรับในวิธีการประเมินมูลค่าตลอดจนการรับรองเป็นหนังสือค้ำประกันมักขึ้นอยู่กับความน่าเชื่อถือและคุณสมบัติของผู้ประเมินมูลค่าเป็นสำคัญ

สำหรับประเทศไทยได้มีโครงการสัมมนา การเข้าถึงแหล่งเงินทุนของ

ผู้ประกอบการในกลุ่มเทคโนโลยีและซอฟต์แวร์และการประเมินมูลค่าทรัพย์สินทางปัญญา โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อให้หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนได้เข้าใจถึงแนวทางการสนับสนุนผู้ประกอบการ SMEs ตามนโยบายรัฐบาลและกลุ่มเทคโนโลยีและนวัตกรรมของประเทศเกาหลีใต้และสามารถนำแนวทางดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมและพัฒนาผู้ประกอบการ SMEs ในกลุ่มเทคโนโลยีและนวัตกรรมของประเทศไทยให้เติบโตอย่างยั่งยืน และเพื่อให้ผู้ประกอบการ SMEs สามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนโดยมีบริษัทประกันสินเชื่ออุตสาหกรรมขนาดย่อมเป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่ค้ำประกันสินเชื่อ แต่อย่างไรก็ตาม สถาบันการเงินที่เข้าร่วมโครงการดังกล่าวยังมีเพียงสถาบันทางการเงินเดียวเท่านั้นคือ ธนาคารพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมแห่งประเทศไทย ซึ่งยังไม่ครอบคลุมถึงสถาบันการเงินอื่นๆ ยังคงไม่ตอบโจทย์วัตถุประสงค์ที่ตั้งเป้าไว้เท่าที่ควร

4.2 การบังคับชำระหนี้เครื่องหมายการค้า

แนวทางการบังคับชำระหนี้แก่เครื่องหมายการค้า ตามพระราชบัญญัติหลักประกันทางธุรกิจ พ.ศ. 2558 โดยทั่วไปผู้รับหลักประกันทรัพย์สินทางปัญญาสามารถบังคับชำระหนี้ตามสัญญาหลักประกันได้เองโดยที่ไม่ต้องอาศัยคำพิพากษาของศาลและลดภาระของศาลและเจ้าพนักงานบังคับคดีที่จะเข้าไปเกี่ยวข้องกับกระบวนการ การบังคับหลักประกันหากกำหนดให้ศาลมีอำนาจบังคับหลักประกัน อาจทำให้กระบวนการพิจารณาบังคับคดีเป็นไปอย่างล่าช้า ซึ่งจะเกิดผลเสียแก่ผู้ให้หลักประกันและผู้รับหลักประกัน อีกทั้งการให้กระบวนการบังคับหลักประกันเป็นหน้าที่ของผู้บังคับคดีก็จะเกิดปัญหาการบังคับคดีล่าช้า เพราะเจ้าพนักงานบังคับคดีของศาลต้องปฏิบัติตามขั้นตอนและระเบียบแบบแผนของทางราชการ อีกทั้งมีแนวโน้มที่จะทำให้ราคาจากการจำหน่ายทรัพย์สินที่เป็นหลักประกันอยู่ในราคาที่ต่ำกว่าราคาตลาด ซึ่งส่งผลเสียต่อผู้ให้หลักประกันและผู้รับหลักประกัน โดยผู้รับหลักประกันสามารถเลือกวิธีบังคับชำระให้ทรัพย์สินนั้น

หลุดเป็นสิทธิหรือโดยการขายทอดตลาดทรัพย์สินดังกล่าว เพื่อชำระหนี้แก่ผู้รับหลักประกัน

จะเห็นได้ว่า พระราชบัญญัติหลักประกันทางธุรกิจจำกัดวิธีการบังคับชำระหนี้เพียงให้หลุดเป็นสิทธิของผู้รับหลักประกันและการขายทอดตลาด จากการศึกษาพบว่า การให้ผู้รับหลักประกันสามารถบังคับหลักประกันได้เองทำให้เกิดความสะดวกสบาย รวดเร็ว และยังช่วยลดคดีที่จะขึ้นสู่ศาล อย่างไรก็ตาม วิธีการบังคับชำระหนี้ของทรัพย์สินทางปัญญา ตามพระราชบัญญัติหลักประกันทางธุรกิจ พ.ศ. 2558 มิได้มีบทบัญญัติแนวทางในการบังคับชำระหนี้จากทรัพย์สินทางปัญญาที่มีการขึ้นทะเบียนเอกสารสิทธิไว้โดยตรง แต่เครื่องหมายการค้านั้นถือได้ว่าเป็นทรัพย์สินรูปแบบหนึ่งที่สามารถใช้แนวทางการบังคับชำระหนี้ตามรูปแบบของการบังคับชำระหนี้แบบกิจการได้ แต่อาจเกิดผลเสียตามมาเช่นกัน กล่าวคือ การบังคับชำระหนี้เครื่องหมายการค้าในรูปแบบของกิจการนั้น ทำให้ผู้ให้หลักประกันเกิดความเสียหาย ซึ่งการบังคับในรูปแบบของกิจการผู้รับหลักประกันมักนิยมใช้การบังคับชำระหนี้ในรูปแบบของการขายทอดตลาด ซึ่งทำให้เครื่องหมายทางการค้าและกิจการถูกบังคับชำระหนี้ขายทอดตลาดพร้อมกัน เนื่องจากพระราชบัญญัติหลักประกันทางธุรกิจ พ.ศ. 2558 มาตรา 36 ได้กำหนดให้ผู้รับหลักประกันมีสิทธิเลือกวิธีการชำระหนี้แก่กิจการเพียงการหลุดเป็นสิทธิของผู้รับหลักประกันหรือการขายทอดตลาด การบังคับชำระหนี้ดังกล่าวเป็นการจำกัดวิธีการชำระหนี้ที่ก่อให้เกิดประโยชน์ได้น้อยและทำให้มูลค่าที่แท้จริงของเครื่องหมายการค้านั้นด้อยค่าลง กล่าวคือมูลค่าที่น้อยลงมาจากการขายทอดตลาดดังกล่าว โดยผู้รับหลักประกันหรือสถาบันการเงิน ไม่ได้มีความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านทางทรัพย์สินทางปัญญาประเภทเครื่องหมายการค้าเป็นพิเศษ

เมื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบกับแนวทางการบังคับชำระหนี้ทรัพย์สินทางปัญญาเพื่อเป็นหลักประกันในการชำระหนี้ของประเทศสหรัฐอเมริกาที่ใช้หลักเกณฑ์ในการบังคับหลักประกันแบบเดียวกับการบังคับหลักประกันที่เป็น

ทรัพย์สินทั่วไป โดยอยู่ภายใต้กฎหมาย Uniform Commercial Code ข้อ 9 กล่าวคือ เมื่อผู้กู้ซึ่งเป็นผู้มีสิทธิเด็ดขาดในทรัพย์สินทางปัญญาที่เป็นหลักประกันและผู้ให้กู้ยืมตกลงทำสัญญาหลักประกันการชำระหนี้ระหว่างกันขึ้นที่เรียกว่าสัญญาบังคับแก่ทรัพย์สินซึ่งเป็นหลักประกัน (Security Agreement) โดยมีเนื้อหาสาระสำคัญบ่งบอกถึงตัวผู้เป็นเจ้าของนี้ ผู้เป็นลูกหนี้และมูลหนี้ที่มีอยู่ต่อกันทรัพย์สินทางปัญญาที่จะนำมาเป็นหลักประกันในการชำระหนี้ รวมไปถึงสิทธิของเจ้าหนี้ในการบังคับชำระหนี้เอาแก่ทรัพย์สินทางปัญญาที่เป็นหลักประกัน รวมถึงข้อตกลงในเงื่อนไขอื่น ๆ เพิ่มเติม หากเงื่อนไขดังกล่าวไม่ขัดต่อกฎหมาย ไม่เป็นการทำให้สิทธิของเจ้าหนี้รายอื่นให้ลดน้อยถอยลงไปและไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

ในส่วนเครื่องหมายการค้าที่นำมาเป็นหลักประกันการชำระหนี้ตามกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกา กำหนดให้ต้องมีเอกสารสิทธิหรือจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาต่อหน่วยงานของรัฐ (Orzechowski & Bagdasarian, 2013) กล่าวคือต้องมีการจดทะเบียนต่อสำนักงานสิทธิบัตรและเครื่องหมายการค้าของสหรัฐอเมริกา (United States Patent and Trademark Office: USPTO) และสิทธิการเป็นเจ้าของมีประกันจะเกิดขึ้นเมื่อได้มีการบันทึกสัญญาบังคับแก่ทรัพย์สินซึ่งเป็นหลักประกัน (Security Agreement) ต่อสำนักงานสิทธิบัตรและเครื่องหมายการค้าของสหรัฐอเมริกา ตามมาตรา 9-203(b) กำหนดว่าผู้ใดเป็นผู้ให้หลักประกันและผู้รับหลักประกันทรัพย์สินที่ใช้เป็นหลักประกัน มูลค่าสูงสุดที่ใช้ทรัพย์สินเป็นหลักประกัน และสาระสำคัญที่บ่งบอกถึงวัตถุประสงค์ในการปล่อยสินเชื่อในรูปของสัญญาหลักประกันแบบสั้น (Short-Form Security Agreement) (Practical Law Intellectual Property & Technology, 2013) ภายใน 3 เดือนนับแต่วันที่ผู้เป็นเจ้าของที่ได้รับจำนองหรือได้ส่งมอบเงินกู้ให้แก่ผู้เป็นลูกหนี้ พร้อมกับยื่นเอกสารทางการเงิน (Financing Statement) ต่อหน่วยงานของรัฐ (Secretary of State) เมื่อลูกหนี้ผิดนัดชำระหนี้หรือกระทำ

การได้อันเป็นการผิดเงื่อนไขตามสัญญา ผู้เป็นเจ้าของนี้มีสิทธิติดตามนำทรัพย์สินซึ่งเป็นหลักประกันมาชำระหนี้โดยเจ้าหนี้มีสิทธิที่จะเข้าครอบครองทรัพย์สินและนำทรัพย์สินนั้น ออกจำหน่าย ให้เช่า ให้สิทธิ หรืออาจเป็นการขายทอดตลาดก็ได้ โดยจะบังคับชำระหนี้ทั้งหมดหรือแต่บางส่วนก็ย่อมได้ แต่อย่างไรก็ตาม การที่เจ้าหนี้จะใช้วิธีการใดบังคับแก่ทรัพย์สินที่เป็นหลักประกันนั้น ต้องเป็นวิธีการที่สมเหตุสมผลเป็นธรรมต่อผู้เป็นลูกหนี้และสามารถชี้แจงเหตุผลแก่ผู้เป็นลูกหนี้และศาลได้ถึงสาเหตุในการเลือกใช้วิธีการดังกล่าว (MATTER OF ROMAN CLEANSER CO., 1984)

การบังคับชำระหนี้เครื่องหมายการค้า นั้น โดยทั่วไปแล้วผู้เป็นเจ้าของไม่สามารถบังคับชำระหนี้แก่ตัวเครื่องหมายการค้าเพียงตัวเดียวได้ เนื่องจากเครื่องหมายการค้ามักใช้ในกิจการ ดังนั้นเครื่องหมายการค้าย่อมครอบคลุมไปถึงทรัพย์สินทั้งหลายอันเกี่ยวเนื่องกับกิจการ ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ สินค้า บริการรวมถึงความมีชื่อเสียงย่อมถือเป็นทรัพย์สินอันเกี่ยวเนื่องกับเครื่องหมายการค้าด้วย การที่เจ้าหนี้จะบังคับชำระหนี้แก่เครื่องหมายการค้าจึงต้องบังคับชำระหนี้แก่ทรัพย์สินทั้งหลายที่เกี่ยวข้องกับเครื่องหมายการค้าดังกล่าวด้วย เมื่อมีเหตุแห่งการชำระหนี้ตาม Uniform Commercial Code ข้อ 9 มาตรา 9-320(c)(2) ผู้เป็นเจ้าของจะเลือกวิธีการอนุญาตให้ใช้เครื่องหมายการค้า การประมูล การขายทอดตลาดเครื่องหมายการค้าทั้งหมดหรือบางส่วนของผลิตภัณฑ์ในเครื่องหมายการค้าก็ได้เพียงแต่ผู้เป็นเจ้าของต้องสามารถชี้แจงลูกหนี้และศาลได้ถึงเหตุผลในการเลือกวิธีการบังคับชำระหนี้วิธีนั้นได้

● สรุปผลการศึกษา

การประเมินมูลค่าเครื่องหมายการค้าเป็นเพียงวิธีการประเมินมูลค่าก่อนที่จะมาเป็นมูลค่าที่แท้จริง สิ่งที่สำคัญควรคำนึงถึงปัจจัยอื่นๆ ร่วมพิจารณาด้วย

ทั้งนี้การประเมินมูลค่าจึงจำเป็นต้องใช้ศาสตร์ทางด้านเศรษฐศาสตร์ที่ส่งผลกระทบต่อทรัพย์สินทางปัญญาและหลักเกณฑ์การประเมินมูลค่าจากผู้เชี่ยวชาญชั้นนำของโลกที่ได้วางแนวทางการประเมินมูลค่าเครื่องหมายการค้าไว้ เพื่อนำมาเป็นปัจจัยประกอบการพิจารณาการประเมินมูลค่าเครื่องหมายการค้า เพื่อนำไปสู่การประเมินมูลค่าที่สะท้อนมูลค่าที่แท้จริงและอาจเป็นแนวทางการประเมินมูลค่าแบบประยุกต์ เพื่อการประเมินมูลค่าที่เหมาะสมกับเครื่องหมายการค้า โดยในปัจจุบันเครื่องหมายการค้ามีรูปแบบที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย จึงต้องมีแนวทางในการประเมินมูลค่าในเครื่องหมายการค้าใหม่ๆ ให้เกิดความชัดเจนถูกต้อง สะท้อนถึงมูลค่าที่แท้จริงและเป็นที่ยอมรับแก่ผู้ประเมินมูลค่าทรัพย์สินทางปัญญา จะเห็นได้ว่า การประเมินมูลค่าเครื่องหมายการค้าดังที่กล่าวมาข้างต้นมีแนวทางหลักเกณฑ์ 2 แนวทางที่เป็นแนวทางพื้นฐานในการพิจารณาประเมินมูลค่าเครื่องหมายการค้า โดยพื้นฐานแล้วผู้ศึกษาเห็นว่า การประเมินมูลค่าเครื่องหมายการค้า เพื่อนำไปสู่การสะท้อนให้เห็นถึงมูลค่าที่แท้จริงได้นั้นและเป็นประโยชน์ในการขอสินเชื่อจากสถาบันการเงิน เพราะฉะนั้นจึงต้องมีแนวทางในการประเมินมูลค่าเครื่องหมายการค้าที่เป็นมาตรฐานในยุคปัจจุบัน โดยการเพิ่มวิธีการประเมินมูลค่าเครื่องหมายการค้าในแบบพิเศษของประเทศสหรัฐอเมริกาที่สามารถสะท้อนมูลค่าโดยรวมของมูลค่าเครื่องหมายการค้าไม่แค่เพียงมูลค่าของเครื่องหมายการค้าเท่านั้นเพียงอย่างเดียว แต่ยังสะท้อนให้เห็นถึงมูลค่าของทรัพย์สินอื่นที่เกี่ยวข้องกับเครื่องหมายการค้าได้อีกด้วย ประกอบกับรูปแบบการออกหนังสือค้ำประกันของประเทศเกาหลีใต้ ที่มีการออกหนังสือค้ำประกันที่สามารถทำให้สถาบันการเงินทราบได้ว่าเครื่องหมายการค้าที่นำมาเป็นหลักประกันนั้นมีมูลค่าเพียงพอที่จะปล่อยสินเชื่อให้กับผู้ประกอบการหรือไม่และยังรวมถึงการกำหนดระดับของเครื่องหมายการค้าหรือทรัพย์สินทางปัญญาประเภทอื่นที่นำมาเป็นหลักประกัน โดยกำหนดระดับขั้นความสามารถของเครื่องหมายการค้าทำได้ออกเป็นเกรด ตัวอย่างเช่น เครื่องหมายการค้า ABC นำมาประเมินมูลค่า ได้เกรด

A+ สามารถของสินเชื่อได้จากสถาบันการเงินได้ 5 ล้านบาท ถึง 10 ล้านบาท เป็นต้น แต่ทั้งนี้สินเชื่อที่จะได้รับก็ขึ้นอยู่กับสถาบันการเงินว่าจะสามารถให้ได้ ในจำนวนเท่าไรหรืออาจจะมากกว่าที่ได้รับการประเมินมูลค่ามาก็ย่อมได้

ดังนั้นเพื่อเป็นแนวทางการใช้ทรัพย์สินทางปัญญาเป็นหลักประกันทางธุรกิจ การประเมินมูลค่าทรัพย์สินทางปัญญาต้องมีคุณภาพ เหมาะสมกับประเทศไทยในปัจจุบันและมีความน่าเชื่อถือเป็นที่เพียงพอให้สถาบันการเงินเชื่อมั่น ยอมรับและปล่อยสินเชื่อและหากเป็นเครื่องหมายการค้าที่มีอายุการใช้งานหรือมีความยาวนานของธุรกิจที่ใช้เครื่องหมายการค้านั้นก็ยิ่งทำให้เครื่องหมายการค้าดังกล่าวมีมูลค่าเพิ่มมากขึ้นและเป็นที่ยอมรับในการขอสินเชื่อจากสถาบันการเงินด้วย และเพื่อเป็นประโยชน์ประกอบกับการแก้ไขปัญหาการขาดหลักทรัพย์ให้กับผู้ประกอบการ SMEs ซึ่งเป็นการเพิ่มหลักทรัพย์ในการขอสินเชื่อจากสถาบันการเงินและยังเพิ่มความน่าเชื่อถือให้กับหลักทรัพย์ที่นำมาเป็นหลักประกันอีกทางหนึ่งด้วยและเพิ่มโอกาสให้สามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนได้ โดยการใช้เครื่องหมายการค้ามาเป็นหลักประกันทางธุรกิจ

ปัญหาการบังคับชำระหนี้เครื่องหมายการค้า แม้พระราชบัญญัติหลักประกันทางธุรกิจ พ.ศ. 2558 มาตรา 8 จะมีการบัญญัติให้สามารถนำทรัพย์สินทางปัญญาเป็นหลักประกันทางธุรกิจได้ แต่มิได้ระบุถึงแนวทางการบังคับชำระหนี้แก่ทรัพย์สินทางปัญญาที่มีการขึ้นทะเบียนเอกสารสิทธิเอาไว้ จึงทำให้ผู้รับหลักประกันหรือสถาบันการเงินที่ได้ให้สินเชื่อแก่ผู้ให้หลักประกันแล้วเกิดความไม่มั่นใจในการจะได้รับชำระหนี้หากมีเหตุที่ต้องบังคับชำระหนี้ เนื่องมาจากพระราชบัญญัติหลักประกันทางธุรกิจ พ.ศ.2558 ได้มีการกำหนดแนวทางการบังคับชำระหนี้แก่ทรัพย์สินทั่วไป กล่าวคือ กิจการ สหกรณ์ทรัพย์และอสังหาริมทรัพย์ และรวมไปถึงแนวทางการบังคับชำระหนี้แก่สิทธิเรียกร้องไว้เท่านั้น ซึ่งทรัพย์สินทางปัญญายังคงเป็นเรื่องที่ใหม่สำหรับสถาบันการเงินในประเทศไทยที่จะปล่อยสินเชื่อ แม้พระราชบัญญัติหลักประกันทางธุรกิจ พ.ศ.2558 มาตรา 36 ได้กำหนด

ให้ผู้บังคับหลักประกันสามารถบังคับชำระหนี้แก่ทรัพย์สินที่เป็นหลักประกัน โดยจะให้หลุดเป็นสิทธิแก่ผู้รับหลักประกันหรือขายทอดตลาดทรัพย์สินดังกล่าวเพื่อนำมาชำระหนี้คืนก็ได้ ซึ่งบทบัญญัติดังกล่าวนี้เป็นบททั่วไปที่ผู้รับหลักประกันสามารถเลือกเป็นแนวทางในการนำมาปรับใช้แก่ทรัพย์สินทางปัญญาได้ ในการบังคับชำระหนี้เครื่องหมายการค้าที่นำมาเป็นหลักประกันจะบังคับชำระหนี้ได้นั้นต้องนำเครื่องหมายการค้าไปพร้อมกับกิจการและทรัพย์สินอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับเครื่องหมายการค้า นั้น จึงจะสามารถบังคับชำระหนี้โดยวิธีการขายทอดตลาดหรือบังคับให้หลุดเป็นสิทธิแก่ผู้รับหลักประกันได้ ซึ่งอาจเกิดความเสียหายให้แก่ผู้ให้หลักประกันได้ ทั้งนี้การจะทำให้การบังคับชำระหนี้เป็นผลในทางปฏิบัติแล้วนั้น จำเป็นต้องคู่สัญญาสามารถที่จะตกลงเลือกวิธีการบังคับชำระหนี้ได้ โดยการประมูล การขายทอดตลาดเครื่องหมายการค้าทั้งหมดหรือบางส่วนของผลิตภัณฑ์ในเครื่องหมายการค้าก็ได้เพียงแต่ผู้เป็นเจ้าของนี้ต้องสามารถชี้แจงลูกหนี้และศาลได้ถึงเหตุผลในการเลือกวิธีการบังคับชำระหนี้วิธีนั้นได้

ดังนั้นเพื่อสามารถแก้ไขการบังคับชำระหนี้หลักทรัพย์ที่เป็นเครื่องหมายการค้าได้ จำเป็นต้องบัญญัติเปิดกว้างให้คู่สัญญาเลือกวิธีการบังคับได้ เพื่อแก้ปัญหานำเครื่องหมายการค้าเป็นหลักประกัน ซึ่งจะทำให้สถาบันการเงินยอมรับเครื่องหมายการค้าเป็นหลักประกันในทางธุรกิจมากขึ้นอีกทางหนึ่งด้วย

• ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาค้นคว้าปัญหาและวิเคราะห์ปัญหาการนำทรัพย์สินทางปัญญาประเภทเครื่องหมายการค้ามาเป็นหลักประกันทางธุรกิจ ตามพระราชบัญญัติหลักประกันทางธุรกิจ พ.ศ. 2558 ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะถึงแนวทางในการแก้ไขปัญหามาตราฐานการประเมินมูลค่าและการบังคับชำระหนี้เครื่องหมายการค้าซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการประกอบธุรกิจ โดยเฉพาะธุรกิจ SMEs ที่เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศที่ต้องการเข้าถึงแหล่งเงินทุนและมีหลักเกณฑ์ที่ได้มาตรฐาน ผู้ศึกษาจึงเห็นว่าควรออกข้อกำหนดเพิ่มเติมที่เป็นมาตรฐานเดียวกับต่างประเทศ ในส่วนหลักเกณฑ์การประเมินมูลค่าเครื่องหมายการค้าในปัจจุบัน โดยนำการประเมินมูลค่าโดยเปรียบเทียบราคาตลาดประกอบกับวิธีการพิเศษจากประเทศสหรัฐอเมริกาประกอบกับหลักเกณฑ์ในการออกหนังสือค้ำประกันสินเชื่อเพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือให้กับหลักทรัพย์ที่นำมาเป็นหลักประกัน โดยการประยุกต์ใช้โครงการ KOTEC's Technology Finance and Guarantee Program ตามกฎหมาย Financial Assistance to New Technology Businesses Act ของประเทศเกาหลีใต้

ในส่วนการบังคับชำระหนี้เครื่องหมายการค้า เพื่อเป็นประโยชน์แก่ภาคธุรกิจและการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย โดยการกำหนดแนวทางในการบังคับชำระหนี้แก่ทรัพย์สินทางปัญญาไว้อย่างชัดเจน โดยให้คู่สัญญาสามารถที่จะตกลงเลือกวิธีการบังคับชำระหนี้ได้ โดยการประมูล การขายเครื่องหมายการค้าทั้งหมดหรือบางส่วนก็ได้ แต่ผู้เป็นเจ้าของหนี้ต้องสามารถชี้แจงลูกหนี้และศาลได้ถึงเหตุผลในการเลือกวิธีการบังคับชำระหนี้วิธีนั้นได้ ตามกฎหมาย Uniform Commercial Code ข้อ 9 มาตรา 9-320(c)(2) ของประเทศสหรัฐอเมริกา เพื่อให้เกิดความมั่นใจแก่ผู้รับหลักประกันในการที่ตนจะได้รับชำระหนี้และเพื่อให้ผู้ให้หลักประกันสามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนได้ โดยนำเอาไปพัฒนาธุรกิจให้มีความ

ก้าวหน้า ให้มีความสามารถในการแข่งขันในตลาดเศรษฐกิจ ตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติหลักประกันทางธุรกิจ พ.ศ. 2558

ตารางเปรียบเทียบ

แนวทางการบังคับชำระหนี้หลักประกันที่เป็นทรัพย์สินทางปัญญา		
ประเทศ	ข้อดี	ข้อเสีย
ประเทศไทย	<ol style="list-style-type: none"> 1). ผู้รับหลักประกันสามารถบังคับชำระหนี้ได้เองโดยไม่ต้องอาศัยอำนาจศาล 2). การบังคับชำระหนี้จะมีความรวดเร็ว 	<ol style="list-style-type: none"> 1). ไม่มีบทบัญญัติแนวทางการบังคับชำระหนี้ทรัพย์สินทางปัญญา 2). การบังคับชำระหนี้ทรัพย์สินทางปัญญาอาจอนุมานได้ว่าเป็นการบังคับชำระหนี้แบบทั่วไป
ประเทศสหรัฐอเมริกา	<ol style="list-style-type: none"> 1). บทบัญญัติการบังคับชำระหนี้เปิดกว้างสามารถใช้ได้กับทรัพย์สินทางปัญญา 2). การบังคับชำระหนี้คู่สัญญาสามารถตกลงเลือกวิธีการบังคับชำระหนี้ได้ 	<ol style="list-style-type: none"> 1). ข้อตกลงการบังคับชำระหนี้ระหว่างคู่สัญญาอาจไม่เป็นธรรมแก่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

เอกสารอ้างอิง

- CONSOR IP Consulting and Valuation. (2014, February). *CONSOR*. Retrieved October 11, 2017, from CONSOR: <http://www.consor.com/articles/value-of-intellectual-property-and-intangible-assets/>
- Lim, P. J., & Suk, L. Y. (2016, February 10). *SBF proposes technology appraisal system for SMEs*. Retrieved from channelnewsasia: <http://www.channelnewsasia.com/news/business/sbf-proposes-technology-appraisal-system-for-smes-8177844>
- MATTER OF ROMAN CLEANSER CO., 43 B.R. 940 (United States Bankruptcy Court November 5, 1984).
- Orzechowski, D., & Bagdasarian, A. (2013, december 18). “*Perfecting Security Interests in United States Patents, Trademarks and Copyrights*”. Retrieved from White & Case: <https://www.whitecase.com/publications/article/perfecting-security-interests-united-states-patents-trademarks-and-copyrights>
- Practical Law Intellectual Property & Technology. (01 october 2013). *IP Security Interests: Perfecting Your Approach*. เข้าถึงได้จาก THOMSONREUTERS PRACTICALLAW: <https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/4-543-8145>
- Practical Law Intellectual Property & Technology. (01 october 2013). *Trademark Security Agreement (Short Form)*. เข้าถึงได้จาก THOMSONREUTERS PRACTICALLAW: <https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/3-506-8984>
- บัญชา ธนบุญสมบัติ. (2559). เกาหลีใต้ก้าวกระโดดทางเทคโนโลยีได้อย่างไร. *ศูนย์เทคโนโลยีโลหะ และวัสดุแห่งชาติ*, หน้า 51.

- รชต จำปาทอง. (2554). *ปัญหาหลักประกันตามร่างพระราชบัญญัติหลักประกันทางธุรกิจ พ.ศ....* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์).
- ศรตม์ ดิษฐูปาน. (2555). *การประเมินมูลค่าทรัพย์สินทางปัญญาเพื่อวัตถุประสงค์ทางภาษีเงินได้*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์).
- สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม. (พ.ศ. 2560-2564). *แผนการส่งเสริม SME ฉบับที่ 4*. กรุงเทพฯ: สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม

03

ออกแบบ หัตถอุตสาหกรรม (กวม)

Confusion and unclarity
of Industrial Craft Design

กิตติพงษ์ เกียรติวิภาค¹
Kittipong Keativipak*

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาออกแบบหัตถอุตสาหกรรม คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

* Corresponding author, E-mail : Keativipak@yahoo.com

• บทนำ

วัฒนธรรม¹ (culture) ภูมิปัญญา (wisdom) เป็นสิ่งที่บ่งชี้สังคมและมนุษย์ ล้วนแล้วแต่สื่อถึงสัญลักษณ์ของสังคมในแต่ละสังคมถึงความเจริญและความเสื่อมตลอดจนวิวัฒนาการความเป็นมาของมนุษย์ในแต่ละสังคม วัฒนธรรมเป็นเครื่องแสดงถึงบุคลิกลักษณะของชาติ และเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข วัฒนธรรมจึงเป็นเครื่องกลมเกลียวจิตใจของมนุษย์ ซึ่งการที่มนุษย์อยู่ร่วมกัน จำเป็นต้องมีเอกภาพแห่งวัฒนธรรม ประเทศใดมีวัฒนธรรมดีจะส่งผลต่อความเจริญของคนในสังคม (วรวิฑูร์ สุวรรณฤทธิ์และคณะ, 2549, น.45-46) ซึ่งคำว่า วัฒนธรรมนี้ได้ครอบคลุมถึงทุกสิ่ง ทุกอย่าง อันเป็นแบบแผนในความคิดและการกระทำที่แสดงออกถึงวิถีของมนุษย์ในสังคม ตลอดจนความคิด ความเชื่อและความรู้ (อานนท์ อาภาภิรม, 2525, น.90) ส่วน ภูมิปัญญา คือ องค์ความรู้ ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจน ที่กลุ่มชนได้จากประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ใน การปรับตัว และดำรงชีวิตในระบบนิเวศน์หรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคม และวัฒนธรรมที่ได้พัฒนาการสืบสานกันมา ภูมิปัญญาเป็นผลของการใช้สติปัญญาปรับตัว กับสภาพแวดล้อมต่างๆ ในพื้นที่กลุ่มชนนั้น

² คำว่า “วัฒนธรรม” ถอดศัพท์มาจากคำว่า Culture เป็นคำที่ พลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ทรงบัญญัติไว้ โดยมาจากการรวมกันของสองคำ คือ “วัฒนธรรม” มาจาก วัฒนธรรม ในภาษาบาลี หมายถึง ความเจริญงอกงาม และ “ธรรม” มาจาก ธรรม ในภาษาสันสกฤต หมายถึงสภาพความจริงที่เป็นอยู่ รวมความแล้ว หมายถึงสภาพที่แสดงถึงความเจริญงอกงามหรือความมีระเบียบวินัย แต่ในภาษาอังกฤษ คำว่า Culture มาจากคำเดิมในภาษาละตินว่า Cultula ซึ่งมีความหมายหลายอย่าง เช่น การเพาะปลูก, การปลูกฝัง, การปลูกพืช, การทำให้ดีกว่าเดิม จากการอบรมหรือฝึกหัด ซึ่งตรงกับ ความหมายของวัฒนธรรมอันหมายถึง ความเจริญงอกงามเสมือน การเจริญเติบโตของพืช ดังนั้นสิ่งใดก็ตามหากมีการเจริญขึ้นด้วยการศึกษา อบรมจะอยู่ในขอบข่าย ความหมายของคำว่าวัฒนธรรมได้ทั้งสิ้น (วรวิฑูร์ สุวรรณฤทธิ์และคณะ, 2549, น.45-46)

ตั้งหลักแหล่งถิ่นฐานอยู่ และได้แลกเปลี่ยนสังสรรค์ทางวัฒนธรรมกับกลุ่มชนอื่น จากพื้นที่สิ่งแวดล้อมอื่น ที่ได้มีการติดต่อสัมพันธ์กัน แล้วรับเอาหรือปรับเปลี่ยน นำมาสร้างประโยชน์หรือแก้ปัญหาได้ ภูมิปัญญาจึงมีทั้งภูมิปัญญาอันเกิดจาก ประสบการณ์ในพื้นที่ ภูมิปัญญาที่มาจากภายนอกและภูมิปัญญาที่ผลิตใหม่ หรือผลิตซ้ำเพื่อการแก้ปัญหาและการปรับตัวให้สอดคล้องกับความจำเป็นและความเปลี่ยนแปลง (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2544, น.42)

จากข้อมูลข้างต้นกล่าวสรุปได้ว่า วัฒนธรรมและภูมิปัญญา เป็นทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้น นับตั้งแต่ภาษา ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศาสนา กฎหมาย ศิลปะ ตลอดจนวิทยาการและเทคโนโลยีต่างๆ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นเครื่องมือที่มนุษย์คิดค้นขึ้นมา เพื่อช่วยให้มนุษย์สามารถดำรงอยู่ ส่งผลให้ภูมิปัญญาในแต่ละท้องถิ่น เกิดการสั่งสมการเรียนรู้และพัฒนาเพื่อแก้ไข สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงจากการถ่ายทอดประสบการณ์ที่ยาวนานจากรุ่นสู่รุ่น เอกวิทย์ ณ ถลาง (2544, น.10-11) ได้สรุปใจความสำคัญ ที่น่าสนใจของวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไว้ว่า **“วัฒนธรรมเป็นภูมิปัญญาที่สะสมมาจากการปฏิบัติจริงและถ่ายทอดกันมาเป็นเวลาช้านาน ความรู้ที่ได้เกิดจากการทดลองปฏิบัติจริงในห้องทดลองทางสังคม คือความรู้กระแสวัฒนธรรม หรือความรู้ดั้งเดิม (Tradition Knowledge) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นมรดกทางปัญญาของมนุษย์ (Human Heritage)”**

ในปัจจุบันวัฒนธรรมและภูมิปัญญา กำลังได้รับความสนใจมากขึ้น ทุกขณะจากการเปลี่ยนแปลงอันรวดเร็วของการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม การตื่นตัวเรื่องภูมิปัญญาไทยเป็นผลของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ เนื่องจากกระแสการผลักดันให้ชาวชนบทต้องปรับตัวเข้าสู่เศรษฐกิจทุนนิยมเสรี อันมีกลไกซับซ้อนชาวบ้านจึงต้องเปลี่ยนมาเป็นผลิตเพื่อขาย ตามกลไกของตลาด ที่เกี่ยวพันกับความต้องการผลผลิตในต่างประเทศ จากเหตุผลข้างต้นโดยเฉพาะในวงการนักวิชาการและนักวิจัย ทั้งนี้ด้วยความหวังว่า ความรู้

และความเข้าใจเรื่องภูมิปัญญาจะนำไปสู่ทางออกอันพึงประสงค์ในการกำหนดทิศทาง ตลอดจนสาระของการพัฒนาสังคมไทยให้สอดคล้องกับพื้นฐานทางวัฒนธรรมในอนาคต ซึ่งก่อให้เกิดแนวคิดการนำเอาวัฒนธรรมและภูมิปัญญา มาใช้ประโยชน์ให้เกิดการสร้างสรรค์ รวมถึงการส่งเสริมและพัฒนาหัตถกรรมไทย ทั้งด้านการผลิต ระบบอุตสาหกรรมและด้านการตลาด เพื่อทำการขยายบทบาทหัตถกรรมไทยให้มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศมากขึ้น (กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม, 2543, น.2) ซึ่งศาสตร์องค์ความรู้หนึ่งที่มีความน่าสนใจและสามารถนำวัฒนธรรมและภูมิปัญญามาใช้ในการสร้างสรรค์ต่อยอดคือ **“การออกแบบหัตถอุตสาหกรรม”**² โดยแนวคิดนี้เป็นการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่มีกระบวนการคิดและผลิตจากการผสมผสานระหว่างทักษะภูมิปัญญา วัฒนธรรมและความเชี่ยวชาญเชิงศิลปหัตถกรรม ผนวกกับความคิดเชิงสร้างสรรค์ทางการออกแบบ และกระบวนการเชิงอุตสาหกรรม เพื่อก่อให้เกิดแบบลักษณะที่ทันสมัย เหมาะสมกับรูปแบบวิถีชีวิต รสนิยมร่วมสมัย โดยมีกลิ่นอายทางวัฒนธรรมและจิตวิญญาณของมนุษย์ ทำให้การออกแบบผลิตภัณฑ์หัตถอุตสาหกรรมมีความเป็นเอกลักษณ์ อันโดดเด่น ต่อยอดทักษะเชิงช่างและพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

³ การออกแบบหัตถอุตสาหกรรม (Industrial Crafts Design) เป็นแนวทางในการสร้างสรรค์พัฒนาหัตถกรรมไทยสู่แนวคิดสากล เป็นการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่มีลักษณะการผลิต ซึ่งผสมผสานระหว่างกระบวนการทางหัตถกรรมที่ต้องอาศัยความประณีต ทักษะเชิงช่างภูมิปัญญาจากฝีมือของผู้สร้างสรรค์และขบวนการผลิตเชิงอุตสาหกรรมโดยอาศัยวัสดุเครื่องจักรและเทคโนโลยีในปัจจุบัน ซึ่งผลิตภัณฑ์ที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นในแนวทางหัตถอุตสาหกรรมนั้นมีลักษณะรูปแบบที่ทันสมัย เหมาะกับวิถีชีวิตร่วมสมัยแต่ในขณะเดียวกันก็ยังคงกลิ่นอายของวัฒนธรรมและสามารถสร้างความต้องการในเชิงการตลาดได้ ลักษณะการออกแบบมีเพียงแต่จะใช้ทักษะเชิงช่างหรือภูมิปัญญาเพียงอย่างเดียว ทั้งนี้ยังรวมถึงการนำวัสดุพื้นถิ่นมาใช้ประโยชน์, การดึงอัตลักษณ์ทางขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรม มาใช้ในการสร้างสรรค์, การประยุกต์ใช้ศาสตร์เทคนิคเชิงช่างและการปรับเปลี่ยนรูปแบบโดยใช้วัสดุอุตสาหกรรม เป็นต้น (สาขาออกแบบหัตถอุตสาหกรรม, 2559)

ซึ่งแนวทางการออกแบบหัตถอุตสาหกรรมนี้ เปรียบเสมือนดาบสองคม เช่นเดียวกันหากนำไปใช้อย่างไม่ถูกต้อง จากกรณีทีนักวิชาการ นักวิจัย ตลอดจนผู้ที่สนใจในศาสตร์ดังกล่าว ไม่มีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งเพียงพอ มีเพียงองค์ประกอบต่างๆ ของข้อมูลที่สับสนไม่ชัดเจน และมองข้ามความละเอียดอ่อน รวมถึงศึกษาประเด็นและชุดทฤษฎีข้อมูลทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง ผ่างอยู่ไม่เพียงพอ เมื่อนำไปใช้ในการสร้างสรรค์จะก่อให้เกิดผลกระทบมากมาย ทั้งทางวัฒนธรรม สังคมและความเชื่อ โดยนักออกแบบบางกลุ่มพยายามออกแบบผลงานทางหัตถอุตสาหกรรม โดยใช้แนวคิดการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมที่เรียกว่าการไขว้วัฒนธรรม(cross culture) มาใช้อยู่บ่อยครั้งในปัจจุบัน แต่ผลงานที่ได้นั้น บางครั้งไม่สามารถสื่อ ส่งผ่านหรือตอบสนองความเข้าใจในเชิงวัฒนธรรมและภูมิปัญญานั้นได้เลย สุดท้ายเป็นเพียงคำกล่าวอ้างและดึงวัฒนธรรม ภูมิปัญญามาใช้สร้างสรรค์ การยกระดับวัฒนธรรมตามความคิดของตนเองเท่านั้น โดยไม่คำนึงถึงชุดข้อมูลที่สั่งสมมาในอดีต ทั้งนี้เกิดขึ้นก็เพราะการนำความรู้ ความคิด และวิธีการต่างๆ ที่เรียกว่า “ภูมิปัญญาสมัยใหม่” มาใช้ร่วมกับ “ภูมิปัญญาสั่งสม” อย่างไม่ประสานสอดคล้องกันจึงเกิดความสับสนและขัดแย้งนานาประการตามมา

ดังนั้นในการแก้ปัญหา ลดความสับสนและไม่ชัดเจนการการนำวัฒนธรรมและภูมิปัญญามาใช้ในการสร้างสรรค์ ผู้ที่สนใจศึกษาต้องทำความเข้าใจ กระบวนทัศน์ในการพัฒนา (Development Paradigm) ก่อนที่จะนำไปใช้ การศึกษาค้นคว้าตรวจสอบว่า อะไรผิดอะไรถูก อะไรควรอะไรไม่ควร อะไรคือความพอดี อะไรคือขาดเกิน กระบวนทัศน์ทางวัฒนธรรม อะไรคือแก่นและรากเหง้าที่เป็นความรู้ ที่สามารถนำมาพิจารณาปรับใช้ได้ ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การปรับแนวทางการพัฒนา ให้สอดคล้องกับพื้นฐานและภูมิปัญญาสั่งสม เพื่อก่อให้เกิดงานที่มีคุณค่าและมีประโยชน์ต่อสังคมปัจจุบันและอนาคต (เอกวิทย์ ณ อยุธยา, 2544, น.23)

จากความสับสนและความไม่ชัดเจน ในการศึกษาชุดองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญา ที่นำมาใช้ในการสร้างสรรค์ ทำให้ผลลัพธ์ผลิตภัณฑ์

หัตถอุตสาหกรรมที่ได้มาจากแนวคิดนั้นๆ ไม่สามารถสื่อและส่งผ่านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาเหล่านั้นได้อย่างเหมาะสม ทั้งนี้ผู้ที่นำแนวคิดนี้ไปใช้ประโยชน์ในการสร้างสรรค์ เมื่อขาดข้อมูลที่เพียงพอแล้วสิ่งที่ตามมาคือการตีความที่บกพร่อง ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญเพราะนักคิดที่ดีต้องตีความสิ่งที่ศึกษาให้ครอบคลุมตามขอบเขตการศึกษาที่ต้องการนำไปใช้ (โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตีความหมายของวัฒนธรรม)

การตีความ (interpretation) คือเข้าใจถึงระบบวิธีคิด มุมมองและแนวทางที่ได้มาซึ่งคำตอบ ที่แตกต่างออกไป เป็นการศึกษาค้นคว้าที่แท้จริงจากมุมมองส่วนบุคคล ต่อสิ่งที่ตนเองต้องการและการได้มาซึ่งคำตอบ ตัวอย่างแนวคิดการตีความจากการศึกษาประวัติศาสตร์โดยใช้สถาปัตยกรรมเป็นตัวกำหนด นักออกแบบจำเป็นต้องเรียนรู้วิธีการอุปมาอุปมัยเหมือนตะเกียงและกระจก⁴ ในการวิเคราะห์และตีความสิ่งต่างๆ “ตะเกียง(มีหน้าที่มองภายนอก)และกระจก(มองภายใน) สถาปัตยกรรมเป็นภาพสะท้อน” เช่นในอดีต วังและวัด เป็นภาพสะท้อนในความเชื่อ หรือ จักรวาลวิทยา, เทววิทยา เป็นกระจกสะท้อนตัวเอง ที่สร้างมันขึ้นมา กระจก (Reflection) เป็นการสะท้อน ตรวจสอบตนเอง โดยส่วนมากลักษณะงานวิจัยเป็นเหมือนกระจก ต้องสามารถสะท้อนคำถามของงานวิจัย คำถามคืออะไร ผู้ศึกษาจะตระหนักถึงผลสะท้อนกลับงานวิจัยตนเองให้มาก ว่างานวิจัยต้องการ

⁴ กระจกมีหน้าที่สะท้อนตนเอง อาจเพียงสะท้อนแค่อดีตชีวิตประวัติของผู้ออกแบบ ต่อมามีการขยายความลักษณะการสะท้อนมากขึ้น สามารถที่จะสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมที่สร้างขึ้น เช่น อนุสาวรีย์ ซึ่งเราสามารถทำการสะท้อนความเป็นอนุสาวรีย์ได้อย่างหลากหลายเพื่อทำการศึกษาค้นคว้าให้ได้มาซึ่งคำตอบจากตัวมันเอง เช่น อนุสาวรีย์ คือ หอจดหมายเหตุ ทำไมต้องสร้าง การหาข้อเท็จจริง, Cross Referent การก้าวข้ามผ่านการอ้างอิงเดิม คือการค้นหาตรวจสอบย้อนหลังว่าตรงกันหรือไม่ (จากอ้างอิงเดิม) มีการเปลี่ยนแปลงคำตอบหรือไม่, การหาทิศทางในการเก็บข้อมูลต้องชัดเจน มีกรอบที่แน่ชัดให้มีระเบียบแบบแผนในการเก็บข้อมูล, การศึกษาเอกสารชั้นต้นลายลักษณ์อักษร (หนังสือจากทางราชการ) และมีการอ้างอิงไปยังหนังสือหรือเอกสารเล่มไหน หรือการทำงานวิจัยจากจดหมายเหตุต่างๆ เป็นต้น (Robert Mugerauer, 1996, 15-46)

อะไร และรู้จักเลือกใช้ให้เป็นประโยชน์ และในขณะเดียวกัน ตะเกียง มีหน้าที่ส่องสว่าง ทำให้เห็น สามารถเป็นเครื่องบ่งบอกอะไรบางอย่างในสิ่งที่เราต้องการศึกษา(โดยต้องส่องให้ละเอียดถี่ถ้วน ดูว่ามีมูลความจริงละน่าเชื่อถือได้หรือไม่)

เมื่อทำความเข้าใจแนวคิดของการตีความ (interpretation) ที่เหมาะสมในการศึกษา (ทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญา) สิ่งต่อมาคือการเรียนรู้สิ่งที่ต้องการตีความ (การเรียนรู้ถึงสิ่งที่ต้องการศึกษา) เป็นที่เข้าใจกันดีว่าวัฒนธรรมและภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น อันมีแบบแผน ความคิด ความเชื่อ แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคม เพื่อให้มนุษย์นั้นดำรงอยู่ได้ ซึ่งสิ่งต่างๆ ได้ถูกส่งสมมาจากการเรียนรู้ เป็นมรดกของสังคม ทุกสิ่งอย่างล้วนมีความหมายและหน้าที่ของตัวมันเองทั้งสิ้น ดังนั้นการศึกษาเหล่านี้จึงไม่สามารถศึกษาเพียงผิวเผินได้ จำเป็นต้องศึกษาบริบทต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง สัมพันธ์กันทั้งหมดซึ่งเรียกกันว่า **Material Culture “วัฒนธรรมที่ส่งผ่านวัตถุสิ่งของ”**

Material Culture “วัฒนธรรมที่ส่งผ่านวัตถุสิ่งของ” ตามที่ชาตรี ประกิตนนทการ ได้อ้างถึงบทความใน “the Truth of Material Culture: History or Fiction” ของ Jules David Prown ซึ่งได้นิยามความหมายของ Material Culture ว่าเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับวัตถุสิ่งของต่างๆ ที่มนุษย์ได้สร้างขึ้น โดยเป็นการศึกษาวัตถุเพื่อทำความเข้าใจวัฒนธรรม ค้นหาชุดความเชื่อ แนวความคิด ทศนคติ ของชุมชนหรือสังคม ณ ช่วงเวลาที่ผลิตสิ่งของวัตถุชิ้นนั้นๆ โดยมีสมมุติฐานว่าสิ่งของวัตถุที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นนั้นสามารถสะท้อน, ไม่ว่าจะรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม ทั้งทางตรงและทางอ้อม, ความเชื่อของบุคคล ผู้สร้าง ผู้ซื้อหรือผู้ใช้สอย และสามารถขยายไปสู่การทำความเข้าใจสังคมที่บุคคลนั้นสังกัดอยู่ด้วย ดังนั้น Material Culture จึงนับได้ว่าเป็นสาขาหนึ่งของประวัติศาสตร์ สังคมหรือมานุษยวิทยาวัฒนธรรมที่มีตัววัตถุสิ่งของ เป็นแหล่งข้อมูลพื้นฐาน ในการศึกษา (ชาตรี ประกิตนนทการ, 2558, น.3)

ชาตรี ประกิตนนทการ (2558, น.4-5) ได้อ้างถึงแนวคิดของ Bernard L.

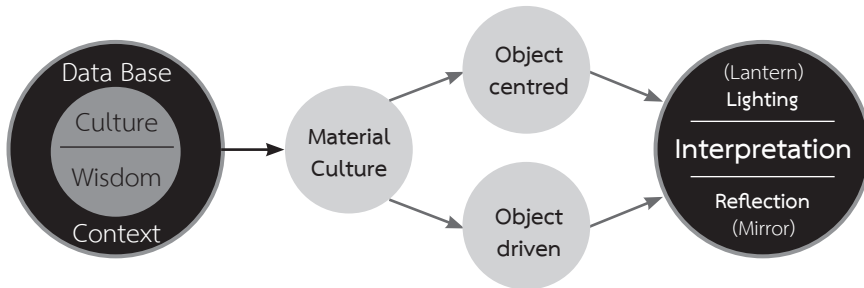
Herman นักวิชาการ ผู้บุกเบิกประเด็นเกี่ยวกับ Material Culture จากชิ้นงาน the Stolen House ซึ่งในชิ้นงาน ได้นำเสนอจำแนกรอบการวิเคราะห์จากวัฒนธรรมที่ส่งผ่านวัตถุสิ่งของ ได้เป็น 2 แนวทาง อันได้แก่ “Object-centred” และ “Object-driven” ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้

Object-centred คือการศึกษาตัววัตถุ เพื่อเข้าใจตัววัตถุเป็นหลัก ไม่ว่าจะเป็คุณสมบัติทางกายภาพ, รูปร่างรูปทรง, พัฒนาการในเชิงเทคนิค, วิธีการทำ, สุนทรียภาพหรือการศึกษาผลกระทบเชิงอารมณ์ความรู้สึก และจิตวิทยาในมิติต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ เมื่อปฏิสัมพันธ์ กับสิ่งของวัตถุต่างๆ

Object-driven คือ การศึกษาวัตถุเพื่อนำไปสู่ความเข้าใจ ในสิ่งทีนอกเหนือออกไปจากประเด็นของตัววัตถุเอง เป็นการตระหนักถึงความสัมพันธ์ในแง่ มุมต่างๆ ระหว่างวัตถุสิ่งของกับมนุษย์และสังคมที่ผลิตและใช้สอยมัน ในแง่นี้วัตถุจะมีใช้เป็เพียงแค่สิ่งภายนอกที่มนุษย์สร้างขึ้น ใช้ประโยชน์แล้วโยนทิ้ง โดยปราศจากปฏิสัมพันธ์หรืออิทธิพลที่ย้อนกลับมาสู่ตัวมนุษย์ผู้ใช้สอย แต่ตัวมันจะเป็นกลไกสำคัญอย่างหนึ่งที่รวมตัวกันก่อรูปประสบการณ์ของมนุษย์และความสัมพันธ์ทางสังคมในมิติต่างๆ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การศึกษาสิ่งของวัตถุในแง่นี้มิใช่แค่เพียงศึกษามันในฐานะภาพของสังคม แต่เป็นการศึกษาในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของการปฏิบัติในสังคม รูปแบบที่ถูกสร้าง ลักษณะการใช้งาน รากเหง้าทางสังคม พิธีกรรมและความเชื่อที่แวดล้อม ที่เก็บรักษา เป็นต้น ทั้งหมดล้วนส่งผลกระทบต่ออย่างมีนัยสำคัญต่อพฤติกรรมของมนุษย์

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้น ความสับสนและความไม่ชัดเจนจากการนำรากทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญามาใช้(ทั้งแง่คิดของการตีความ (interpretation) และบริบท (contexts) ต่างๆจากชุดความรู้) ของนักออกแบบ ทำให้ก่อเกิดเป็นคำถามและไม่สามารถตอบใจพ็ในแง่ความเป็นจริงจากมิติต่างๆของวัฒนธรรมได้อย่างเหมาะสม (การริเริ่มสร้างสรรค์เป็นสิ่งที่ดี แต่การพัฒนาจำเป็นต้องเข้าใจถึงแก่นแท้ของข้อมูล เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ได้ตรงตามเหตุผล เหมาะสมและมี

ความน่าเชื่อถือ สามารถอภิปรายได้ มิใช่การสรุปและใช้ความคิดของตนเองเป็นศูนย์กลาง ว่าดี ว่าเหมาะสมเพราะวัฒนธรรมเป็นส่วนรวมของชนทั้งชาติ ซึ่งการนำมิติทางวัฒนธรรมมาใช้ในการสร้างสรรค์นั้นมีความเปราะบาง ละเอียดอ่อน และมีความเชื่อที่แฝงอยู่ในสังคมมากมาย) มีหลากหลายกรณีจากงานออกแบบและงานวิจัย ที่มีการใช้วัฒนธรรมและภูมิปัญญา เป็นฐานในการคิดริเริ่ม (Research Base) ซึ่งในบทความนี้จึงขอยกตัวอย่างงานวิจัย (วิจัยทางการออกแบบหัตถอุตสาหกรรม) มาใช้ในการวิเคราะห์ วิพากษ์และตีความ ให้เห็นถึงความสับสนและความไม่ชัดเจนของข้อมูลจากการนำรากทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญามาใช้ประโยชน์ในการสร้างสรรค์ (ซึ่งในงานวิจัยได้ระบุว่าป็นงานวิจัยสิ่งประดิษฐ์ เรื่องการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์สำหรับวิถีร่วมสมัยโดยการประยุกต์คุณค่าทางวัฒนธรรม)

ภาพที่ 1 แนวคิดการนำวัฒนธรรมและภูมิปัญญา ผ่าน Material Culture “วัฒนธรรมที่ส่งผ่านวัตถุสิ่งของ” สู่การ ตีความเพื่อนำข้อมูลเข้าสู่การสร้างสรรค์

ตัวอย่างงานวิจัย เรื่องกระบวนการออกแบบและพัฒนาชุดอุปกรณ์สำหรับการบริโภคข้าวเหนียว ซึ่งเป็นการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์สำหรับวิถีร่วมสมัยโดยการประยุกต์คุณค่าทางวัฒนธรรม (ศิลปกรรมสาร, ปีที่ 11 ฉบับที่ 2, 2559, น.101-133) โดยตัวอย่างในงานวิจัยชิ้นนี้ ผู้เขียนบทความทำการแยกประเด็นการวิเคราะห์ที่ได้ 2 ประเด็น ได้แก่ ระเบียบวิธีวิจัย (Methodology)⁴ และวัฒนธรรมที่ส่งผ่านวัตถุสิ่งของ (Material Culture)

ระเบียบวิธีวิจัย (Methodology) ในผลงานนี้เป็นลักษณะการทำงานวิจัย เพื่อทำการศึกษาและออกแบบ เพราะการวิจัย เป็นการศึกษาคำตอบ หาข้อเท็จจริง ตามหลักการที่สามารถทดสอบได้ทางวิทยาศาสตร์หรือหลักการที่สามารถเชื่อถือได้ (นภดล สหชัยเสรี, มปป.) ดังนั้นปฏิเสธไม่ได้ว่า กระบวนการทางระเบียบวิธีวิจัย มีผลต่อวิธีการและแผนการดำเนินงานของการวิจัยทั้งสิ้น และผลงานวิจัยที่ได้ จะมีผลสืบเนื่องถึงระบบการศึกษา การค้นคว้าหาข้อมูล เป็นแนวคิด เป็นบรรทัดฐานและข้อมูลจำเพาะในเรื่องดังกล่าวต่อไป ดังนั้นงานวิจัยเป็นสิ่งสำคัญอย่างมาก ถ้างานวิจัยนั้นไม่เหมาะสม ไม่น่าเชื่อถือ ตรวจสอบข้อเท็จจริงไม่ได้ ก็เสมือนเป็นผลร้ายต่อวงการศึกษาและแวดวงวิชาการได้เช่นเดียวกัน จาก การอ่านและวิเคราะห์ ผลงานวิจัยชิ้นนี้ (จากความสับสนและความไม่ชัดเจน) สามารถจำแนกระเบียบวิธีวิจัย ได้ข้อมูลดังนี้

- 1) การทำงานวิจัยชิ้นนี้ นักวิจัยได้ใช้หลักการประมวล การวิเคราะห์และการ สังเคราะห์กระบวนการออกแบบเป็น 4 ขั้นตอน

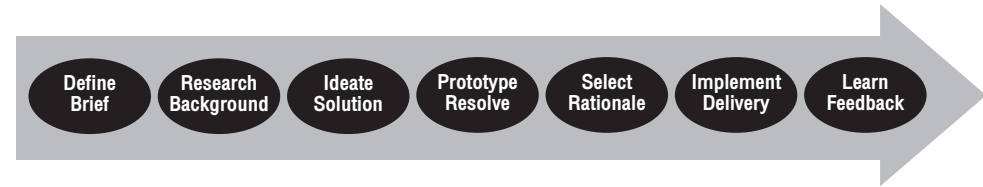
⁵ ระเบียบวิธีวิจัย (Methodology) หมายถึง การศึกษา ค้นคว้าความรู้ว่ามีระบบและแบบแผน เพื่อให้เกิดความก้าวหน้าทางวิชาการหรือเกิดประโยชน์แก่มนุษย์โดยอาศัยวิธีการที่เป็นที่ยอมรับในแต่ละสาขาวิชา (จรรยา เสถบุตร, 2526, น.4) และอีกความหมายหนึ่งกล่าวว่า เป็นกระบวนการค้นคว้าหาความรู้ที่เชื่อถือได้ โดยมีลักษณะดังนี้ 1) เป็นกระบวนการที่ระบบ แบบแผน 2) มีจุดมุ่งหมายที่แน่นอน ชัดเจน 3) ดำเนินการศึกษาค้นคว้าอย่างรอบคอบ ไม่ลำเอียง 4) มีหลักเหตุผล 5) บันทึกและรายงานออกมาอย่างระมัดระวัง (บุญชม ศรีสะอาด, 2535, น.8)

อันได้แก่ 1.กำหนดปัญหาจากการวิเคราะห์ข้อมูล (Identify)
2. การแสวงหาแนวทางใหม่ๆ (Explore) 3.การกำหนดแนวทางที่
ได้เป็นความคิดใหม่ (Define) 4.การทำให้แนวคิดใหม่นั้นเป็น
รูปธรรม (Realize)

ผลการวิเคราะห์ จากแนวคิดการวิเคราะห์ แผนการดำเนินงานดังกล่าว
เหมือนจะเหมาะสมและสามารถดำเนินการได้ (หลักการนี้เหมาะสมสำหรับกับขั้นตอน
การปรับปรุงงานออกแบบและงานประดิษฐ์มากกว่า มิใช่กระบวนการวิจัย) แต่ถ้า
มาทำการศึกษาและวิเคราะห์อย่างจริงจังตามหลักการทางการศึกษาแล้ว งานวิจัย
ชิ้นนี้เป็นงานวิจัยแก้ไขเพื่อประโยชน์ใช้สอย⁵ (Functional) การกำหนดประเด็น
ปัญหาในการพัฒนางานออกแบบควรมีกรอบแนวคิดที่ว่าด้วยเรื่องการประเมินผล
และการตรวจสอบการใช้งานในแนวคิดดังกล่าวด้วยเพื่อให้ได้รับการพิสูจน์

ดังนั้นการทำงานวิจัยที่มุ่งประเด็นไปยังการออกแบบเพื่อประโยชน์ใช้สอย
ควรมีรายละเอียดและแผนการดำเนินงานวิจัยที่เหมาะสมและชัดเจนกว่านี้ เพื่อให้
ให้ผลลัพธ์จากวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ สมฤทธิ์ผลมากที่สุด Gavin Ambrose and
Pual Harris (2009, P 10) ได้ทำการวิเคราะห์แนวคิดการออกแบบ (Design
Thinking) จากการแก้ไขงานเพื่อประโยชน์ใช้สอยได้ดังนี้

⁵ การออกแบบเพื่อประโยชน์ใช้สอย ผลิตภัณฑ์ทุกชนิดจะต้องมีหน้าที่ใช้สอยถูกต้องตามเป้าหมาย
ที่ตั้งไว้สามารถตอบสนองประโยชน์ใช้สอยตามที่ผู้บริโภคต้องการได้อย่างมีประสิทธิภาพในหนึ่ง
ผลิตภัณฑ์นั้นอาจจะมีหน้าที่ใช้สอยอย่างเดียวหรือหลายหน้าที่ก็ได้แต่หน้าที่ใช้สอยจะดีหรือไม่นั้น
ต้องกระทำการใช้งานไปในระยะหนึ่งถึงจะทราบข้อบกพร่องซึ่งแนวคิดรูปร่างตามประโยชน์ใช้สอย
(Form follow Function) เป็นวิถีทางการออกแบบของ Louis Sullivan ที่นิยมประโยชน์ใช้สอย
เป็นหลัก (Functionalism) ภายได้ปรัชญาที่ว่าประโยชน์ใช้สอยต้องมาก่อนความงามเสมอและ
มักถูกใช้มาอธิบายขั้นตอนในการปฏิบัติการเพื่อการออกแบบผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับ
การผลิตจำนวนมาก โดยให้ความสำคัญกับการออกแบบที่สอดคล้องกับการทำงานของเครื่องจักร
การประหยัดวัสดุความสะดวกในการใช้งานเป็นต้น (วิชรินทร์ จรุงจิตสุนทร, 2548, น.25,50)

ภาพที่ 2 แนวคิดและขั้นตอนการวิเคราะห์การออกแบบเพื่อประโยชน์ใช้สอย
โดยเรียงลำดับขั้นตอนในแต่ละส่วนมีความสัมพันธ์กัน และสามารถ
ทดสอบผลิตภัณฑ์ว่ามีความเหมาะสมหรือแก้ปัญหาได้อย่างสมบูรณ์
หรือไม่

จากแนวคิดการออกแบบเพื่อประโยชน์ใช้สอย สามารถอธิบายได้ดังนี้

- 1. Define Brief** กำหนด คัดเลือก สิ่งที่ต้องการศึกษา การกำหนดโจทย์
- 2. Research Background** การศึกษา ค้นคว้า พื้นหลังที่ผ่านมา (ภูมิหลัง)
- 3. Ideate Solution** การใช้ความคิด การหาทางออกในการแก้ปัญหา ทางเลือก
ที่มีความเป็นไปได้ในการแก้ไขปัญหา
- 4. Prototype Resolve** การทดลองใจกับ
ทางเลือกที่ได้ทำการศึกษา ทำการทดลองแก้ไขจากการทำงานต้นแบบ
- 5. Select Rationale** การคัดเลือก การสรุปการแก้ไขผลงาน ด้วยความเป็นเหตุเป็นผล
ในการทดลอง (เหตุผลในการคัดเลือก การแก้ปัญหาจากการออกแบบที่ดีที่สุด)
- 6. Implement Delivery** การทำผลงานให้เกิดเป็นผลสำเร็จ การนำไปใช้จริง
(กับกลุ่มผู้บริโภค) เป็นการส่งมอบแนวทางในการแก้ไขปัญหาสู่การทดสอบ
ตรวจสอบการใช้งาน และ
- 7. Learn Feedback** การได้ผลรับ จากผลสะท้อน
เรียนรู้ผลที่ได้รับกลับมา เรียนรู้ปัญหาจริงที่เกิดขึ้นจากการออกแบบ เพื่อเรียนรู้
และพัฒนาต่อ

2) วัตถุประสงค์ในงานวิจัยครั้งนี้มีทั้งสิ้น 3 ข้อ ได้แก่

1. เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่มีความเหมาะสมกับลักษณะเฉพาะของข้าวเหนียว
2. เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์วัฒนธรรมการบริโภคข้าวเหนียวแบบดั้งเดิมของคนไทย
3. เพื่อยกระดับการรับประทานอาหารข้าวเหนียวให้มีความร่วมสมัย

ผลการวิเคราะห์ จากวัตถุประสงค์ทั้ง 3 ข้อ คู่มือวิเคราะห์แล้วเหมือนเหมาะสมกับการพัฒนา และออกแบบ แต่เมื่อทำความเข้าใจกับผลงานวิจัยชิ้นนี้แล้วพบว่า การกำหนดทิศทาง และแนวความคิดจากผลงานที่ได้(ภาพที่ 3-5) ไม่ตรงกับวัตถุประสงค์ การกำหนดตัวแปรเพื่อทำการศึกษิตามนิยามศัพท์ไม่ครบถ้วน อีกทั้งผู้วิจัยมีความสับสนในกระบวนการวิจัย เนื่องจากภายในงานวิจัยได้ระบุแนวคิด และความต้องการไว้อย่างมากมายในงานวิจัยชิ้นนี้ แต่งานวิจัยกลับไม่ได้ทำการประเมินผลในส่วนดังกล่าวที่ได้บรรยายมาและต้องการอะไรในงานวิจัยในชิ้นนี้ โดยในงานวิจัยได้ระบุผลลัพธ์ (ในบทความวิจัยได้เขียนระบุไว้ทั้งสิ้น) ที่ต้องการจากการศึกษาดังนี้

- ต้องการอิงวัฒนธรรมเดิม เกิดการย้อนระลึกถึงวิถีในอดีต ลดความแตกต่างเชิงอัตลักษณ์ทางชนชั้น ส่งผลต่อวิถีละเมียดแบบโบราณที่สังคมปัจจุบันโยยหา การสร้างความเข้มแข็ง การยกระดับ วิถีเร่งรีบในยุคปัจจุบัน เข้ากับยุคสมัยที่เปลี่ยนไป มีภาพลักษณ์ความศิวิไลซ์ ร้านอาหารระดับหรู ตำแหน่งของการวางตำแหน่งสินค้า ราคา สอดคล้องกับกระแสการดำเนินชีวิตสมัยใหม่ (slow life) ทั้งหมดนี้เป็นสิ่งที่ผู้วิจัยต้องการ แต่ถ้าทำการวิเคราะห์ พบว่า ความสับสน ความไม่ชัดเจน ในการตั้งคำถามในงานวิจัยทำให้ สิ่งที่ต้องการในงานวิจัยนั้นซับซ้อน และไม่สามารถไปกันได้ เกิดความสับสนในทิศทางในการพัฒนา ว่าต้องการอะไรกันแน่กับงานวิจัยชิ้นนี้ ตัวอย่างเช่น *ต้องการลดความแตกต่างเชิงอัตลักษณ์ทาง*

ชนชั้น แต่กลับต้องการจัดตั้งอยู่ในร้านอาหารระดับหรู หรือ ต้องการส่งผลต่อวิถีละเมียดแบบโบราณที่สังคมปัจจุบันโยยหา แต่กลับต้องการภาพลักษณ์ความศิวิไลซ์และสอดคล้องกับกระแสการดำเนินชีวิตสมัยใหม่ (slow life) ซึ่งเพียงแค่นี้ 2 ตัวอย่างนี้ก็พบว่าไปด้วยกันไม่ได้ สุดท้ายแล้วงานวิจัยนี้ต้องการอะไร

3) ในงานวิจัยได้ทำการสัมภาษณ์คนเมืองเชียงใหม่ที่คุ้นเคยกับอาหารพื้นเมืองหลายราย ในการหาข้อมูลต่างๆ และวิเคราะห์ในการออกแบบ

ผลการวิเคราะห์ ผลลัพธ์ที่ต้องการคือ การนำเอาผลงานไปใช้ในร้านอาหารระดับหรู ดังนั้นกลุ่มคนเมืองที่ได้ทำการสัมภาษณ์และเป็นกลุ่มตัวอย่างในการแก้ไขปัญหาใช่หรือไม่ เป็นตัวแทนของประชากรในร้านอาหารระดับหรูได้หรือไม่ (ซึ่งในงานวิจัยได้ระบุชัดเจนว่าต้องการความศิวิไลซ์และจัดวางในร้านอาหารระดับหรู) ใช้หลักเกณฑ์อะไรเป็นตัวกำหนดกลุ่มตัวอย่าง เชื่อถือได้หรือไม่ สอบถามอย่างไรและใช้เครื่องมือในงานวิจัยหรือไม่ สรุปเป้าหมายของการออกแบบคือสังคมสมัยใหม่ มีภาพลักษณ์ที่ศิวิไลซ์ แต่เก็บข้อมูลกับคนเมืองที่รับประทานอาหารเช้า (แล้วกลุ่มคนในร้านอาหารระดับหรูคืออะไร ใช่เป้าหมายที่แท้จริงหรือไม่)

ซึ่งกลุ่มตัวอย่างควรเป็นตัวแทนที่ดีของประชากร (representation) และเป็นกลุ่มตัวอย่างที่มีขนาดใหญ่พอ (large sample) โดยในการเลือกกลุ่มตัวอย่างเป็นลักษณะแบบใด เป็นการเลือกแบบไม่ยึดความน่าจะเป็น (Nonprobability) เช่นการเลือกแบบเจาะจง, การเลือกแบบบังเอิญ หรือการเลือกแบบยึดความน่าจะเป็น (แบบเป็นระบบ) เพราะงานวิจัยชิ้นนี้เป็นการพัฒนาและออกแบบที่ว่าด้วยเรื่องของ Functional จึงปฏิเสธไม่ได้ว่า กลุ่มตัวอย่างที่ทำการวิจัย จะส่งผลถึงการศึกษิตว่าผลลัพธ์ของงานวิจัยชิ้นนี้เหมาะสมและตอบวัตถุประสงค์ รวมถึงคำถามในงานวิจัยได้จริง (ผดุงชัย ภูพัฒน์, 2559)

4) เมื่อทำผลงานออกแบบเสร็จสิ้นได้สำรวจความคิดเห็น โดยใช้กระบวนการสนทนากลุ่ม (focus group) จากประชากรที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งทำการสนทนากลุ่ม 2 ครั้ง ครั้งแรกทำการทดสอบ 5 คน ครั้งที่ 2 ทดสอบ 8 คน

ผลการวิเคราะห์ พบว่างานวิจัยลักษณะดังกล่าว ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม (focus group) เพื่อทำการทดสอบและประเมินผลงาน (จากจำนวนผู้เข้าร่วมทดสอบ 13 คน) เมื่อวิเคราะห์จากกลุ่มประชากรดังกล่าว งานวิจัยนี้ควรใช้การประเมินและทดสอบผลงานจากเทคนิคการสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ (connoisseurship)⁶ มากกว่าการสนทนากลุ่ม เนื่องจากผู้ที่มาประเมินและทดสอบต้องเป็นผู้เชี่ยวชาญ มีความชำนาญและความรู้ในประเด็นงานออกแบบและวิจัย (ในการคัดเลือกผู้เชี่ยวชาญที่ได้มานั้นได้ใช้การคัดเลือกแบบใด เช่น การคัดเลือกแบบ Snow Ball เป็นต้น) ดังนั้นการทดสอบเพียง 13 คน เพื่อทำการประเมินผลงานว่าเหมาะสม หรือแก้ปัญหาได้หรือไม่ ไม่สามารถนำมาใช้อ้างอิงได้จากกลุ่มคนผู้รับประทานข้าวเหนียวในร้านอาหารระดับหรูได้ทั้งหมด (เป็นการใช้ขนาดของกลุ่มประชากรและเทคนิคที่ไม่เหมาะสม) ผดุงชัย ภูพัฒน์ (2559) ได้รวบรวมเอกสารไว้ว่าโดยปกติแล้วการใช้เทคนิคการสนทนากลุ่ม (focus group) โดยส่วนมากจะเป็นการสนทนาเพื่อค้นหาปัญหา แนวความคิด และประเด็นความต้องการ (ในเชิงลึก) ก่อนการพัฒนาและออกแบบ เพื่อให้เป็นข้อมูลเพื่อนำไปใช้ในการวิเคราะห์ต่อไป โดยการสนทนากลุ่ม (focus group) เกณฑ์ของขนาดและจำนวนกลุ่ม ปกติอยู่ที่ 6-8 คนต่อกลุ่ม แต่ไม่ควรเล็กหรือใหญ่เกินไป ซึ่งในงาน

⁶ เทคนิคการสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ (connoisseurship) เป็นเทคนิคที่เป็นรูปแบบการได้องค์ความรู้จากผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญในศาสตร์และองค์ความรู้นั้นๆ มาให้ข้อมูลเชิงลึกและทรรศนะเป็นการวิพากษ์ วิเคราะห์ผลงานหรือแนวทางการออกแบบผู้วิจัยและนักออกแบบสามารถเรียนรู้ เข้าใจกระบวนการและวิธีการดำเนินงานได้อย่างถูกต้องเหมาะสมเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ เป็นประโยชน์ สามารถนำมาสมทบและเป็นข้อมูลชั้นยอดใช้ในการปรับหรือพัฒนาแนวคิดหรือประเมินผลงานให้สมบูรณ์ มีเหมาะสมมากยิ่งขึ้น (กิตติพงษ์ เกียรติวิภาค, 2560)

วิจัยขนาดเล็กควรมีจำนวนกลุ่ม 4-6 กลุ่ม (มากที่สุดคือ 10 กลุ่มขึ้นไป) ดังนั้นถึงแม้ในงานวิจัยดังกล่าวต้องการใช้เทคนิคสนทนากลุ่มจริงในการทดสอบและประเมิน (จากงานวิจัยมีเพียง 2 กลุ่ม กลุ่มแรกมี 5 คนและกลุ่มสองมี 8 คน) ซึ่งก็ไม่เพียงพอและเหมาะสมกับการเก็บข้อมูลอยู่ดี

5) งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R & D) ซึ่งแผนในการทำงานวิจัยคือ แนวคิดแบบ 4 ขั้นตอน (IEDR: Indentify, Explore, Define, Realize) โดยในการศึกษาใช้การสัมภาษณ์กลุ่มคนเมืองที่รับประทานอาหารเช้า (ไม่ทราบจำนวน) และทำการประเมินทดสอบผลิตภัณฑ์จากกลุ่มตัวอย่าง 13 คน (กลุ่มตัวอย่างจากผู้รับประทานอาหารในร้านระดับหรู) เพื่อให้ได้ผลงานและสรุปผลงานวิจัยทั้งหมด

ผลการวิเคราะห์ จากงานวิจัยซึ่งเป็นงานลักษณะ Research and Development (R & D) การตั้งวัตถุประสงค์ควรมีการตอบคำถามอยู่ 3 ทาง อันได้แก่ 1. ศึกษาอะไร 2. พัฒนารูปแบบอย่างไร 3. ประเมินความพึงพอใจในการใช้ผลิตภัณฑ์ (ซึ่งในการวิเคราะห์แบบ 4 ขั้นตอนของผู้วิจัย ไม่มีส่วนของการประเมิน แต่สุดท้ายกลับมีการประเมินซึ่งไม่รู้ว่าจะนำส่วนดังกล่าวมาจากไหนเพราะในขั้นตอนการวิเคราะห์ไม่มี) แต่เมื่อนำข้อมูลและแนวคิดการพัฒนางานมาทำการวิเคราะห์พบว่า ในการออกแบบในลักษณะเช่นนี้ควรมีการใช้สถิติที่ใช้ในการวัดและประเมินเพื่อหาผลลัพธ์ที่ได้ในการวิจัย จากงานออกแบบ R & D โดยการออกแบบและพัฒนาผลงานที่เป็นลักษณะการแก้ไขเพื่อประโยชน์ใช้สอยนั้น ควรใช้สถิติอ้างอิงเพื่อการเปรียบเทียบ แบบ Bivariate Analysis เป็นการเปรียบเทียบ กับกลุ่ม ซึ่งสามารถสร้างได้ 2 แนวทางในการประเมินผลงานออกแบบดังนี้

1. ออกแบบมาใหม่ → ทดสอบกับกลุ่ม (หลังต้องดีกว่าหน้า) → ใช้งานได้ดีขึ้นกว่าเดิม (เปรียบเทียบ กับเกณฑ์หรือกรอบแนวคิด) → ใช้สถิติ T-Test Dependent (ไม่เป็นอิสระต่อกัน)

2. ออกแบบมาใหม่ → ทดสอบกับกลุ่ม (หลังต้องตีความหน้า) → เปรียบเทียบกับคนที่ไม่ใช่กลุ่มเดิม(กับอีกกลุ่ม) โดยต้องควบคุมตัวแปรแทรกซ้อน (กลุ่มคนที่มาเปรียบเทียบต้องใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่าง) → ใช้สถิติ T-Test Independent (อิสระต่อกัน) (ธนิษฐ์ รัตนโอฬาร, 2559)

โดยในการทดสอบและประเมิน ถ้าต้องการวัดว่าผลงานที่ออกแบบขึ้นมาใหม่นั้น มีความเหมาะสมหรือดีขึ้นกว่าเดิมจริง ต้องทำการวัดซ้ำหลายๆครั้ง (ซึ่งในกรณีเช่นนี้ควรนำไปวัดกับกลุ่มตัวอย่างที่รับประทานข้าวเหนียวในร้านอาหารระดับหรรุหลายๆ สถานที่และใช้เวลานานๆ)

2. วัฒนธรรมที่ส่งผ่านวัตถุสิ่งของ (Material Culture) โดยทำการวิเคราะห์ 2 ส่วนคือ

1) Object-centred คือการศึกษาตัววัตถุ เพื่อเข้าใจตัววัตถุเป็นหลัก ไม่ว่าจะเป็นครุสมบัติทางกายภาพ, รูปร่าง รูปทรง, เทคนิคหรือผลกระทบเชิงอารมณ์ความรู้สึกและจิตวิทยาที่เกิดขึ้นกับมนุษย์เมื่อปฏิสัมพันธ์กับสิ่งของต่างวัตถุๆ ซึ่งจากผลงานวิจัยสามารถนำมาวิเคราะห์ได้ดังนี้

- 1.1) ในผลงานวิจัย ผู้วิจัยได้อ้างว่าผลลัพธ์ของการออกแบบเรียกว่า **กระติบข้าว**

ภาพที่ 3 ผลงานออกแบบกระติบ (ภาชนะใส่ข้าวเหนียวที่ได้รับการออกแบบ (ที่มา: ศิลปกรรมสาร, ปีที่ 11 ฉบับที่ 2, 2559, น.129)

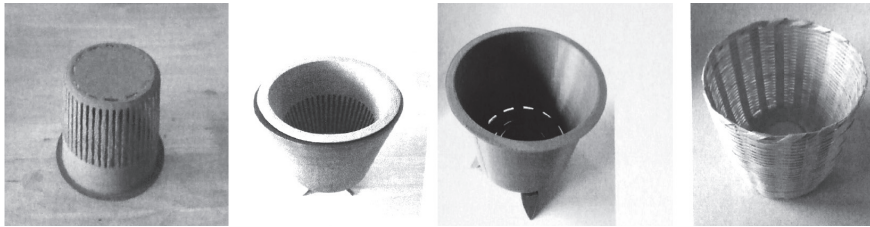
ผลการวิเคราะห์ จากผลงานที่ได้มา ทางวัฒนธรรมไทยอีสาน สิ่งนี้ไม่ได้เรียกว่า “กระติบ” แต่ผลงานออกแบบที่ได้นี้เรียกว่า “ก่องข้าว” ซึ่งเป็นภาชนะบรรจุข้าวเหนียวชาวอีสานเช่นเดียวกัน ความแตกต่างของภาชนะทั้งสอง อยู่ที่รูปทรงโดยก่องข้าวจะมีลักษณะคล้ายกระบุง มีฝาปิดและมีขาทำด้วยไม้เนื้อแข็งเป็นฐานแยกสี่แฉก มีความแข็งแรงทนทานมากกว่า สานด้วยไม้ไผ่ มีความแน่นหนาเก็บขอบด้วยหวายโดยรอบ ส่วนกระติบข้าวนั้นเป็นภาชนะสานทรงกลม มีฝาปิดและตัวกระติบจะมีลักษณะที่เหมือนกันเพียงแต่มีขนาดที่ต่างกันเล็กน้อย ให้สามารถสวมใส่กันได้พอดี ในส่วนตัวกระติบจะมีฐานรองทำจากก้านตาล ขดเป็นวงกลม มีขนาดเล็กกว่าตัวกระติบเล็กน้อย ยึดด้วยหวายให้ติดกับตัวกระติบ การสานทำได้ง่ายกว่าก่องข้าว เพราะใช้ดอกไม้ไผ่ที่มีความบางอ่อนตัว

(ก่องข้าวใช้ดอกที่ทำจากตีวไม้ไผ่ (ส่วนผิว) ซึ่งมีความแข็งจึงสานยากกว่า) ทำให้กระติบข้าวมีความแข็งแรงน้อยกว่าก่องข้าว (<http://www.isangate.com/local/kratibkao>, สืบค้นเมื่อวันที่ 12 กันยายน 2560)

ภาพที่ 4 รูปแบบความแตกต่างของภาชนะบรรจุข้าวเหนียวของชาวอีสานของก่องข้าวและกระติบ (ที่มา: <http://oknation.nationtv.tv/blog/bantung/2008/12/11/entry-1>, สืบค้นเมื่อวันที่ 12 กันยายน 2560)

- 1.2) จากกระบวนการออกแบบผลิตภัณฑ์เพื่อให้ได้ผลงานใหม่จากงานวิจัยนั้น ผู้วิจัยได้ผลการออกแบบ และมีเงื่อนไขดังนี้
 - 1.2.1) ภาชนะใส่ข้าวนี้ จะต้องรักษาความร้อนไว้ได้ในระหว่างการรับประทาน
 - 1.2.2) ภาชนะนี้จะต้องไม่ทำให้ข้าวเหนียวแฉะ ซึ่งเกิดจากไอน้ำของข้าวเหนียวที่ ร้อน เมื่อกระทบกับภาชนะที่เย็น
 - 1.2.3) ภาชนะจะต้องไม่ทำให้ข้าวเหนียวเย็นเร็วและแห้งในระหว่างรับประทาน

ภาพที่ 5 ผลงานออกแบบภาชนะชั้นในและชั้นนอกของกระบิบ ในการแก้ไขปรับปรุงที่ได้ระบุไว้ในงานวิจัย
(ที่มา: ศิลปกรรมสาร, ปีที่ 11 ฉบับที่ 2, 2559, น.120)

ผลการวิเคราะห์ จากผลงานที่ได้มา รูปแบบและผลลัพธ์ที่ได้จากงานวิจัยไม่สามารถตอบโจทย์ หรือเงื่อนไขของการวิจัยได้อย่างเหมาะสม สามารถวิเคราะห์ได้ดังนี้

จากลักษณะผลงานที่ได้ จะมีภาชนะชั้นในเป็นที่เก็บข้าวโดยทำช่องระบายอากาศเป็นเส้นเรียงตัวกัน (ซึ่งเว้นขอบด้านบน) และวางลงในภาชนะชั้นนอก (ซึ่งเจาะด้านล่างเป็นช่องเพื่อให้ไอน้ำได้ระบายออก) ซึ่งภาชนะชั้นในทำการเว้นระยะที่ทางด้านบน มีขนาด 1/3 ของภาชนะ อย่างไรก็ตามเมื่อเรานำข้าวเหนียวอุ่นบรรจุ

เข้าไปภายในภาชนะ ความร้อนก็จะทำให้เกิดไอน้ำและเกิดการระเหยขึ้น (อากาศจะลอยตัวจากล่างขึ้นบนตามหลักการของไหล) ก็ทำให้เกิดการควบแน่น (การควบแน่นทางความร้อนคือกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของไอเป็นของเหลว) เกิดเป็นน้ำเกาะผิวพลาสติกที่ด้านบนและไหลลงสู่ข้าวเหนียว ก่อนที่น้ำจะไหลลงไปที่ด้านล่างเพื่อระบาย ทำให้ข้าวเหนียวภายในแฉะได้ ถึงแม้ว่าผู้วิจัยจะทำช่องว่างเป็นเส้นตามยาวเรียงตัวกันเพื่อระบายความร้อนและน้ำ แต่การเว้นระยะของช่องก็ทำให้น้ำที่ไหลลงมา ไหลตามขอบในส่วนที่ทึบเป็นเส้น(ตามหลักแรงดึงดูดและการยึดเกาะจากที่สูงลงสู่ที่ต่ำ) ทำให้น้ำไหลลงมาสัมผัสกับตัวข้าวเหนียวเช่นเดียวกัน รวมถึงเมื่อน้ำไหลออกไปทางด้านล่างหมด เมื่อปล่อยให้สักพักการกักเก็บความร้อนจะหมดลงอย่างรวดเร็ว ทำให้ข้าวเหนียวที่อยู่ภายในแห้ง

จากแนวทางเดิมในอดีต ก่องข้าวและกระบิบข้าว ภาชนะในการเก็บอาหารที่ทรงคุณค่า มากด้วยภูมิปัญญา เก็บความร้อนได้ดี ในขณะที่ยอมให้ไอน้ำระเหยออกไปได้ ทำให้ข้าวเหนียวที่บรรจุอยู่ในกระบิบ หรือก่องข้าวไม่แฉะด้วยไอน้ำ ซึ่งภูมิปัญญานี้มีเคล็ดลับอยู่ที่ การสานภาชนะเป็นสองชั้น ชั้นในสุดจะสานด้วยตอกให้มีความห่าง (ช่องว่างระหว่างตอกสาน ซึ่งการสานจะทำการสลับไขว้ ทำให้ช่องว่างสลับกันไปมาไม่เป็นเส้นตรง) เล็กน้อย เพื่อให้ไอน้ำระเหยออกจากข้าวไปสู่ช่องว่างภายในก่อง หรือกระบิบข้าวได้ ในขณะที่ชั้นนอกสุดจะสานด้วยตอกที่มีความชิดแน่นหนากว่า เพื่อเก็บกักความร้อนไว้ ไอน้ำที่มีความร้อนอยู่ภายในช่องว่างนี้ จะช่วยทำให้ข้าว เหนียวที่อยู่ภายในกระบิบ หรือก่องข้าว ยังคงความร้อนได้อีกนาน โดยเมล็ดข้าวจะไม่มีไอน้ำเกาะ จึง ไม่แฉะเหมือนกับการบรรจุในภาชนะพลาสติกยุคใหม่ที่มีความเรียบ ไม่เหมือนการจักสานที่พื้นผิวไม่ เสมอกัน รวมถึงถึงลักษณะการจักสานภายนอกนั้นจะมีการสานตอกที่มีความชิดแน่นหนา ดังนั้นจึงสามารถจักสานให้เกิดเป็นลวดลายต่างๆ เพื่อความสวยงามได้อีกด้วย (<http://oknation.nationtv.tv /blog/bantung/2008/12/11/entry-1>, สืบค้นเมื่อวันที่ 12 กันยายน 2560)

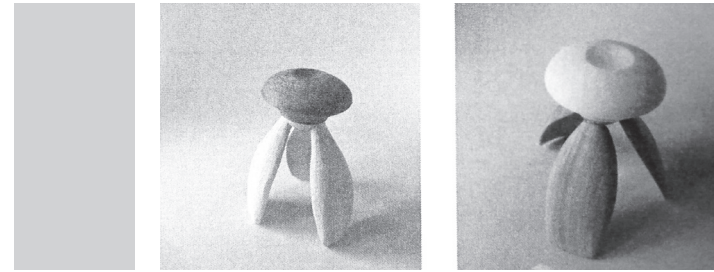

ภาพที่ 6 รูปแบบของก่องข้าวและกระติบ ของกลุ่มคนทางภาคเหนือและภาคอีสาน ใช้สำหรับใส่ข้าวเหนียวที่ ทรงคุณค่า มากด้วยภูมิปัญญาและกักเก็บความร้อนได้ดี
(ที่มา: <http://gub-gift-ku61.blogspot.com>, สืบค้นเมื่อวันที่ 13 กันยายน 2560)

- 1.3) การพัฒนาและออกแบบชุดอุปกรณ์ในการรับประทานอาหารสำหรับข้าวเหนียวในร้านอาหารระดับหรู (concept of sticky rice dining set) ได้ผลงานออกแบบ 4 ส่วนดังนี้
 - 1.3.1) กระติบ แนวคิดการพัฒนาารูปทรงและการใช้ภาชนะสำหรับใส่ข้าวเหนียวและเก็บให้อุ่น ในขณะที่รับประทานอาหาร
 - 1.3.2) การปั้น เป็นแนวคิดการพัฒนาารูปทรง สำหรับการปั้นข้าวเหนียวให้เป็นก้อน ก่อนจ้ำกับข้าว
 - 1.3.3) การจก การพัฒนาารูปทรงสำหรับการจกข้าวเหนียว เป็นการแบ่งข้าวเหนียวออกมาจากกระติบ เพื่อแยกใส่จานและรับประทาน
 - 1.3.4) การจ้ำ การพัฒนาารูปทรงสำหรับการจ้ำข้าวเหนียวกับอาหาร มีลักษณะ เป็นการปั้นให้เป็นก้อนเพื่อนำไปรวมกับกับข้าวเพื่อรับประทานในคราวเดียว

ผลการวิเคราะห์ ผลลัพธ์การพัฒนาและออกแบบชุดอุปกรณ์ ในการรับประทานอาหารสำหรับข้าวเหนียวในร้านอาหารระดับหรู ผู้เขียนได้ทำการวิเคราะห์ตามประเด็นดังนี้

- (1) แนวทางการพัฒนากระติบได้ทำการวิเคราะห์ไปแล้ว ในหัวข้อที่ 1.1 ละ 1.2
- (2) ในการปั้นและการจกจะใช้อุปกรณ์ที่ได้รับการออกแบบเดียวกัน โดยใช้วิธีการปั้นแบบดั้งเดิมด้วยการใช้ 3 นิ้ว ในการปั้นข้าวเหนียวโดยการผ่านอุปกรณ์ที่ได้รับการออกแบบ โดยโครงสร้างของอุปกรณ์การปั้น มี 3 ขา ที่ใช้ในการควบคุมเสมือนมือ แต่ไม่สัมผัสโดยตรงทำให้สามารถบีบหรือหนีบข้าวเหนียวเปลี่ยนรูปเป็นทรงกลม

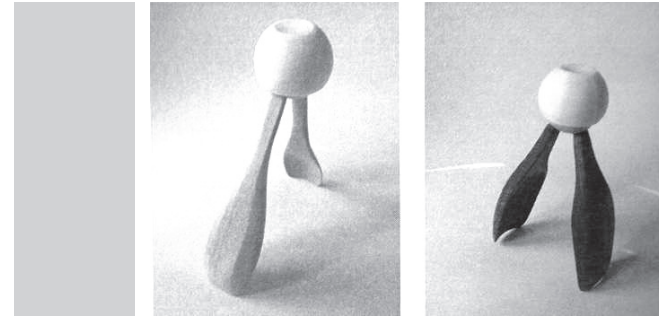
ภาพที่ 7 ผลงานอุปกรณ์สำหรับการปั้นและการจกโครงสร้างของอุปกรณ์การปั้นมี 3 ขาใช้ในการควบคุมเสมือนมือ
(ที่มา: ศิลปกรรมสาร, ปีที่ 11 ฉบับที่ 2, 2559, น.126)

จากการออกแบบเกิดคำถามจากการใช้งาน ว่าสามารถใช้งานได้จริงหรือไม่ อุปกรณ์การปั้นและการจก สามารถจกข้าวออกจากกระติบได้จริงหรือไม่ เพราะพื้นที่ภายในของกระติบที่บรรจุข้าว มีขนาดเท่าใด มีจุดส่วนโค้งเท่าใด อุปกรณ์ดังกล่าวจะสามารถจกข้าวเหนียวออกมาได้หมดกระติบหรือไม่ เนื่องจากโดยทั่วไปเราใช้มือในการจกข้าวเหนียว ยังต้องทำการคว่ำมือ เมื่อทำการกวาดข้าวออกจากกระติบที่มีความเหนียวและติดอยู่ภายในให้หมด ดังนั้นอุปกรณ์

ดังกล่าวต้องมีกรอกแบบมีเหมาะสม ถูกต้องตามหลักกายวิภาคจึงจะสามารถทดแทนการใช้มือจากการสัมผัสผ่านอุปกรณ์ (โดยใช้เพียง 3 นิ้วคือนิ้วโป้ง นิ้วชี้ และนิ้วกลาง) อีกทั้งขนาดของมือแต่ละคนมีขนาดไม่เท่ากัน อุปกรณ์ดังกล่าวจะตอบสนองการใช้งานได้ดีหรือไม่ (ซึ่งในการรับประทานข้าวเหนียว ขณะรับประทานยังต้องนำมือไปจุ่มน้ำเพื่อให้ข้าวเหนียวไม่ติดมือ แล้วอุปกรณ์นี้ได้แก้ปัญหาข้าวเหนียวที่ติดกับอุปกรณ์หรือไม่) รวมถึงเมื่อจกข้าวเหนียวออกจากกระติบอุปกรณ์ดังกล่าวต้องสามารถทำให้ข้าวเหนียวเปลี่ยนเป็นทรงกลมก่อนรับประทานอีกด้วย

ผลการทดลอง ผู้วิจัยได้อธิบายการทดลองว่า อุปกรณ์การปั้นและการจกได้สร้างชิ้นงานโดยอาศัยเครื่องพิมพ์ 3 มิติ ทำให้วัสดุมีความยืดหยุ่นไม่เพียงพอ จึงไม่สามารถทดสอบการใช้งานได้ แต่ในการสรุปผลงานวิจัยกลับอภิปรายผลว่าผลิตภัณฑ์ชุดนี้ได้รับการออกแบบและพัฒนาขึ้นมา สามารถใช้งานได้เหมาะสม และใช้งานได้ดีกว่าการใช้ช้อน ส้อมหรือตะเกียบ ในการรับประทานข้าวเหนียว ซึ่งนั่นแปลว่าผลงานที่ได้มีความสมบูรณ์และเหมาะสม ใช้งานได้ดีแต่การทดลองอุปกรณ์การปั้นและการจกกลับไม่สามารถทดลองได้ (สรุปคืองานออกแบบไม่สำเร็จแต่ผู้วิจัยกลับสามารถประเมินผลงานวิจัยได้)

(3.) ผลการออกแบบอุปกรณ์สำหรับการจก ทำการออกแบบโดยใช้การบีบและการหนีบ (สามารถยืดหยุ่นและติดกลับไปในตำแหน่งเดิมได้) ซึ่งอุปกรณ์นี้สามารถหนีบข้าวเหนียวและปั้นเปลี่ยนรูปเป็นก้อนกลมได้ ลักษณะโครงสร้างเป็นที่คีบ 2 ขา สามารถคีบข้าวเหนียวเข้าปากได้โดยตรง (รวมถึงสามารถคีบข้าวเหนียวและนำไปจกกับเครื่องเคียงหรือกับข้าวได้ ก่อนรับประทาน)

ภาพที่ 8 ผลงานออกแบบอุปกรณ์สำหรับการจก โครงสร้างของอุปกรณ์การจกมี 2 ขา สามารถบีบและหนีบ ข้าวเหนียวเข้าปากได้โดยตรง พร้อมทั้งสามารถหนีบข้าวไปจกกับกับข้าวก่อนรับประทานได้อีกด้วย (ที่มา: ศิลปกรรมสาร, ปีที่ 11 ฉบับที่ 2, 2559, น.124)

จากแนวคิดนี้พบว่า เราได้สร้างเงื่อนไขในการรับประทานข้าวเหนียวเพิ่มขึ้น ยกต่อการใช้งาน รูปแบบและขนาดของอุปกรณ์สามารถคีบแล้วเข้าปากโดยตรงได้จริงหรือไม่ เนื่องจากรูปแบบและขนาดสัดส่วนอุปกรณ์ที่คีบข้าวเหนียวมีความกว้างและใหญ่ เมื่อคีบข้าวเหนียวก็จะมีขนาดที่ใหญ่ขึ้น ขนาดจะมีความกว้างมากกว่าปากคนหรือไม่ อีกแนวคิดหนึ่ง เนื่องจากในการใช้มือในการรับประทานข้าวเหนียวนั้น จะใช้มือในการปั้นเป็นก้อนกลมและใช้นิ้วโป้งในการกดข้าวเหนียวให้เกิดเป็นหลุมเพื่อนำไปจกหรือควัก กับกับข้าวต่างๆก่อนรับประทาน แต่อุปกรณ์การจกที่ได้รับการออกแบบใช้การคีบและหนีบ จะทำการจกหรือควักกับข้าวได้อย่างไร ในเมื่อในอุปกรณ์มีข้าวเหนียวคีบอยู่ก่อนแล้ว สรุปได้ว่าอุปกรณ์ดังกล่าวถูกสร้างมาเพื่อให้เกิดปัญหามากกว่าการแก้ปัญหา ดังนั้นถ้าการทำงานนำไปทดลองใช้จริงกับกลุ่มตัวอย่าง ต้องมีจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่มากพอที่จะเป็นตัวแทนประชากรของคนเหนือและคนอีสานได้อย่างเหมาะสม (ตามการวิเคราะห์เรื่องระเบียบวิธีวิจัยที่ได้อธิบายมาก่อนข้างต้น)

2) Object-driven คือ การศึกษาวัตถุเพื่อนำไปสู่ความเข้าใจ ในสิ่งที่นอกเหนือออกไปจากประเด็นของตัววัตถุเอง เป็นการตระหนักถึงความสัมพันธ์ในแง่มุมต่างๆ ระหว่างวัตถุสิ่งของกับมนุษย์และสังคมที่ผลิตและใช้สอยมัน

- 2.1) เหตุผลการศึกษางานวิจัย ผู้วิจัยได้กล่าวอ้างว่ามีความต้องการที่จะปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง เปลี่ยนวิกฤตให้เป็นโอกาส ต้องการให้วัฒนธรรมเดิมยังคงอยู่และถูกถ่ายทอดไปยังอนาคต สามารถเปลี่ยนวิกฤตให้เป็นโอกาสของการนำกระแสที่เปลี่ยนแปลง สร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ให้เหมาะสม อันจะนำมาซึ่งการเพิ่มมูลค่า คุณค่าทางเศรษฐกิจและสังคม

ผลการวิเคราะห์ เหตุผลในการศึกษางานวิจัยข้างต้น พยายามใช้คำว่า “เปลี่ยนวิกฤตให้เป็นโอกาส” เพื่อทำการแก้ไข ซึ่งความจริงแล้วทุกวันนี้วัฒนธรรมในการบริโภคข้าวเหนียวในปัจจุบันของคนภาคเหนือและภาคอีสานเกิดความวิกฤตแล้วหรือไม่ และวิกฤตอย่างไร ผู้เขียนยังไม่ทราบเหตุผลที่จะนำมาใช้ในการเป็นคำถามของงานวิจัยใดๆ ทั้งที่วัฒนธรรมการบริโภคข้าวเหนียวนั้นเป็นอาหารหลักของผู้คนในแถบสุวรรณภูมิ(กลุ่มชนไท-ลาว)มามากกว่า 7,000 ปี อีกทั้งนักโบราณคดีได้ทำการขุดพบเมล็ดข้าวเก่าแก่ที่ถ้าพุ่งสูง จ.แม่ฮ่องสอนซึ่งมีอายุกว่า 3,500 ปี ซึ่งหลักฐานชิ้นนี้ทำให้ทราบว่าทุกเผ่าพันธุ์ในสุวรรณภูมิตั้งแต่เหนือจรดใต้รับประทานข้าวเหนียวมาก่อนจากทฤษฎีนิเวศวิทยาทางวัฒนธรรม (culture ecology) ว่าด้วยสิ่งแวดล้อมเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ ในขณะที่มนุษย์ก็เป็นผู้จัดสรรสิ่งแวดล้อมด้วยเช่นกันดังนั้นวัฒนธรรมของมนุษย์จึงขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมที่อาศัยอยู่ ส่งผลให้มนุษย์ในพื้นที่นั้นๆ สร้างสรรค์และพัฒนาวัฒนธรรมของตนเอง เช่นวัฒนธรรมในการบริโภคข้าวเหนียว เป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิต การเก็บเกี่ยวผลผลิต ประเพณี ความเชื่อ และมีผลกระทบต่อวิถีของมนุษย์ในภูมิภาคนั้น (โชมสกี แสจนจิตต์, 2555) นั้นแสดงให้เห็น

เห็นว่าการบริโภคข้าวเหนียวนั้นมีมาอย่างช้านาน สืบทอดกันมาเป็นวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น แฝงด้วยวิถีความเชื่อและบริบทในการดำรงชีวิต วัฒนธรรมเหล่านี้ล้วนเป็นการเชื่อมโยง สอดคล้องกันภายในระบบสังคมและพฤติกรรมของผู้คนในรูปของวิถีการดำเนินชีวิต ดังนั้นเหตุผลที่ยกอ้างมาว่า เกิดความวิกฤตล้วนย้อนแย้งกับเหตุผลของความ เป็นจริง เสมือนเป็นการหักล้างวัฒนธรรมดั้งเดิม วิถีชีวิตและความเชื่อในการบริโภคข้าวเหนียวที่มีมาอย่างช้านาน อีกทั้งวัฒนธรรมดังกล่าวก็ยังคงอยู่ได้ในสังคมปัจจุบัน และถูกถ่ายทอดไปยังอนาคตได้อย่างแน่นอน ในแบบที่เป็นมา ในส่วนของความ ต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นเหตุผลที่ดี แต่ควรศึกษาภูมิหลังวัฒนธรรมการบริโภคข้าวเหนียวและทำการแก้ไขในส่วนอื่นให้ถูกจุด มิใช่ปรับเปลี่ยนให้เกิดความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน สับสน เช่นทำการศึกษาระบบการนึ่งและแปรรูปข้าวเหนียวให้เป็นคำ(พอดีคำ) เพื่อบริโภคให้สะดวกขึ้น, การแปรรูปข้าวเหนียว ต่อยอดให้เป็นผลิตภัณฑ์อาหารในรูปแบบอื่นหรือศึกษาหาเครื่องมือในการรับประทานข้าวเหนียวด้วยมือในรูปแบบเดิม แต่ออกแบบและพัฒนาถุงมือหรือสวมในนิ้วมือเพื่อช่วยในการรับประทานและเกิดสุขอนามัยที่ดีขึ้น เป็นต้น

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ (2542, น.28) ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงงานหัตถกรรมไว้ว่า ศิลปะชาวบ้านหรือศิลปะพื้นบ้านไม่นิยมความเปลี่ยนแปลง ซึ่งความจริงแล้วศิลปะและหัตถกรรมพื้นบ้านนั้นเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ตามอิทธิพลจากภายนอกที่เข้าไปกระทบ แต่การเปลี่ยนแปลงนั้นบางทีเปลี่ยนแปลงเพียงรูปแบบภายนอก แต่เนื้อหาหรือประโยชน์ใช้สอยนั้นคงเดิม ทั้งนี้เพราะศิลปะหรือหัตถกรรมพื้นบ้านบางชนิด ได้ผ่านการปรับปรุงและพัฒนามาเป็นเวลานาน จนมีประโยชน์ใช้สอยสมบูรณ์จึงเปลี่ยนแปลงได้ยาก เช่นกระติบและก่องข้าวสำหรับข้าวเหนียว ของภาคเหนือและภาคอีสาน แม้ในแต่ละถิ่นจะมีรูปแบบตามขนบนิยมของท้องถิ่นที่สืบทอดกันมามีใครเปลี่ยนแปลง และมีประโยชน์ใช้สอยที่ไม่เปลี่ยนแปลงคือใช้ใส่ข้าวเหนียว แต่ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นบ้างคือการนำ

วัสดุที่หาได้ง่ายเช่น พลาสติกมาใช้แทนดอกไม้ไฟ เพราะชาวบ้านเห็นว่ามียีสันสวยงามและเป็นวัสดุที่หาง่าย ในขณะที่วัสดุธรรมชาติอย่างหวายหรือไม้ไผ่เริ่มหายาก แต่ความนิยมนี้จะหายไปเพียงช่วงระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น ในที่สุดก็จะกลับมาสู่รูปแบบเดิม เหตุที่ศิลปะพื้นบ้านไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงอีกประการหนึ่ง น่าจะเป็นเพราะความเกี่ยวเนื่องกับขนบประเพณี ความเชื่อและวัฒนธรรมกลุ่มชนพื้นบ้านซึ่งมักไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงเพราะเป็นสิ่งที่ยึดถือสืบต่อกันมาแต่บรรพชน

2.2) ผู้วิจัยได้ให้เหตุผลไว้ว่าการใช้มือในการรับประทานอาหารสะท้อนให้เห็นถึงอัตลักษณ์ทางสังคม มารยาทในการรับประทานอาหารถูกใช้เป็นสัญลักษณ์ทางสังคมที่วิไลซ์ที่ได้รับมาจากกระแสวัฒนธรรมตะวันตก

ผลการวิเคราะห์ คำถามคือ วัฒนธรรมไทย ต้องคล้อยตามและสอดคล้องกับสังคมวิไลซ์หรือไม่ เรามีวัฒนธรรมที่เป็นแบบแผน มีจารีตและมีความเชื่อ เราต้องปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมเราตามชาติตะวันตกหรือไม่ ถ้าศึกษาให้เข้าใจจะพบว่าปัจจุบันชาวตะวันตกหรือชาวต่างชาติ เดินทางมาท่องเที่ยวภายในประเทศจำนวนมาก ล้วนแล้วแต่มีความต้องการชิมชั้บวัฒนธรรมต่างๆ ที่เป็นขนบนิยมท้องถิ่น เรียนรู้มิติทางวัฒนธรรมที่แตกต่างออกไป ทั้งวัฒนธรรมการกิน วัฒนธรรมประเพณีความเชื่อทางศาสนาหรือแม้กระทั่งวัฒนธรรมทางความคิด ดังนั้นเราควรจะมีมโนทัศน์ในวัฒนธรรมของคนที่อยู่ สร้างให้เกิดเป็นองค์ความรู้และดำรงไว้เพื่อถ่ายทอดให้แก่ผู้ที่มาท่องเที่ยวหรือผู้ที่มาเรียนรู้และแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม (จากเหตุผลนี้ตัดความเป็นมารยาทในการรับประทานอาหารถูกใช้เป็นสัญลักษณ์ทางสังคมวิไลซ์ออกไป เนื่องจากสิ่งที่ว่านี้คือวัฒนธรรมการรับประทานอาหาร/ข้าวเหนียว ของภาคเหนือและภาคอีสาน ผู้วิจัยควรตีความและแยกแยะประเด็นให้ชัด) ตัวอย่างเช่น ชุดกิโมโน (Kimono) ชุดประจำชาติประเทศญี่ปุ่น มีการสวมใส่มากมายหลายชิ้น มีขั้นตอนในการสวมใส่เป็นระบบแบบแผน(รวมถึงวิธีการ

ผูกโอบิ) ซึ่งไม่มีความจำเป็นหรือเหตุผลใด ที่จะต้องออกแบบใหม่โดยการตัดเย็บชุดกิโมโนทุกชิ้นให้เป็นชุดเดียวกัน แล้วปิดด้วยกระดุมหรือซิป เพื่ออำนวยความสะดวกสวมใส่สำหรับนักท่องเที่ยว (ทั้งที่ผู้ที่มาท่องเที่ยวมีความต้องการที่จะเรียนรู้การสวมใส่และชิมชั้บวัฒนธรรมของชาวญี่ปุ่น ถึงแม้ว่าจะมีขั้นตอนมากมายแต่ทั้งหมดทั้งสิ้นคือการเรียนรู้มิติทางวัฒนธรรม) มิใช่เพียงใส่ชุดกิโมโนแล้วมีความสวยงามเพียงอย่างเดียว แต่ผู้สวมใส่จะเข้าใจถึงเหตุผลและความเป็นมาของชุดแต่งกายนี้ผ่านการสวมใส่อีกด้วย

2.3) วัตถุประสงค์ในการวิจัยเรื่องนี้ ข้อหนึ่งได้กล่าวอ้างว่า เพื่อจะเป็นการยกระดับการรับประทานอาหารข้าวเหนียวให้มีความร่วมสมัย ได้อ้างข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ในสมัย ร.4และร.5 ทรงมีความพยายามในการรวมประเทศ ซึ่งมีอุปสรรคเนื่องจากคนไทยภาคเหนือและภาคกลางไม่มีความประสานกลมกลืน เหตุหนึ่งเกิดจากการดูถูกและเหยียดกลุ่มชนชั้นข้าวเหนียว จึงถูกมองว่าเป็นอาหารของไพร่และข้าวจ้าวเป็นอาหารของเจ้า ความรู้สึกนั้นถูกส่งต่อมายังยุคปัจจุบัน อีกประเด็นหนึ่งกล่าวว่าในช่วง ร.4 การรับประทานอาหารเป็นความแตกต่างระหว่างชนชั้นผู้ดีและชนชั้นไพร่ ธรรมเนียมการรับประทานอาหารด้วยการเปิบมือเป็นวิธีการกินอาหารของพวกเขาไพร่ราชฎรเท่านั้น

ผลการวิเคราะห์ จากประเด็นดังกล่าว เพื่อเป็นการยกระดับการรับประทานข้าวเหนียวให้มีความร่วมสมัย ใช้ข้อมูลอ้างอิงจากสมัย ร.4 และ ร.5⁷ เพื่อมาใช้ปรับเปลี่ยนบางสิ่งบางอย่างในกาลปัจจุบัน ไม่มีความสมเหตุสมผล เนื่องจากหลักฐานที่เป็นอดีตเป็นประวัติศาสตร์ เกิดจากสภาวะแวดล้อมต่างของสังคม การเมือง การปกครอง ใน ณ.ขณะนั้น แต่เหตุของความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงงานวิจัยครั้งนี้เกิดจากต้องการออกแบบกระดืบข้าวเหนียวสำหรับรับประทานในสังคมศิวีไลซ์ ภายในร้านอาหารระดับหรู ในปัจจุบัน ดังนั้นการจะนำข้อมูลดังกล่าวมาอ้างอิง ว่าสิ่งเหล่านี้เป็นปัญหาที่มีมาในอดีตจนส่งผลถึงปัจจุบันนั้นไม่ถูกต้องรูปแบบทางสังคม วัฒนธรรม มีความเปลี่ยนแปลงตามกาลไค มีความเป็นพลวัต ถ้านำข้อมูลที่มีมองว่าเป็นปัญหามานานกว่า 167 ปีก่อน (นับจากการขึ้นครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในพ.ศ.2394) มาใช้อ้างอิงเพื่อแก้ไขประเด็นที่ผู้วิจัยต้องการศึกษาในปัจจุบันนั้น ไม่มีความเหมาะสมและสมเหตุสมผล

⁸ ถึงแม้ว่าข้อมูลดังกล่าว นำมาใช้อ้างอิงในงานวิจัย ผู้วิจัยควรศึกษาด้วยว่าเหตุใดในยุคสมัย ร.4 และ ร.5 มีเหตุจำเป็นอันใด ที่ต้องมีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาประเทศให้เกิดเป็นสังคมที่ศิวีไลซ์ มีเหตุผลอะไรอยู่เบื้องหลังจากข้อมูลดังกล่าวมิใช่การจับข้อมูลมาโยงใส่กัน จนเกิดความสับสนประเด็นการศึกษาไม่ได้สอดคล้องกัน ซึ่งจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์เกิดจากประเทศทางตะวันตกมีการล่าอาณานิคมเพื่อไม่ให้ประเทศตกเป็นเมืองขึ้น จึงจำเป็นต้องทำการปรับเปลี่ยนรูปแบบของสังคมภายในประเทศให้เกิดความศิวีไลซ์ วางแผนในการพัฒนาสร้างชาติใหม่ ให้นานาประเทศทางตะวันตกที่เข้ามารับรู้ว่าประเทศไทยมีความเป็นอารยะมิใช่ล้าหลังหรือเป็นบ้านป่าเมืองเถื่อน ในสมัย ร.4 ทรงคบค้ากับชาวต่างประเทศจึงมีความรอบรู้และแตกฉาน มีการทำสนธิสัญญากับนานาประเทศ (เช่นสนธิสัญญาเบาว์ริง/ทำให้คนอังกฤษสามารถถือกรรมสิทธิ์เป็นเจ้าของดินแดนในประเทศไทยได้) จากการสถานการณ์ดังกล่าวสังคมไทยไม่สามารถอยู่ภายใต้การอารักขาได้ มิเช่นนั้นจะไม่สามารถดำรงชาติอยู่ได้ภายใต้การล่าอาณานิคมได้ จากเหตุดังกล่าวเป็นเหตุให้สถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นในสมัยนั้นเกิดความเปลี่ยนแปลงตามกระแสการปรับเปลี่ยนของประเทศและการสร้างอารยะทางสังคมให้สอดคล้องกับความเป็นตะวันตก (เห็นถึงความยินยอมร่วมมือและยอมรับวัฒนธรรมทางตะวันตก) (Koompong Noobanjong, 2013, P.1-117)

- 2.4) การบริโภคข้าวเหนียวที่ไม่เหมาะสมกับลักษณะเฉพาะของข้าวเหนียว **ข้อ ส้อม ตะเกียบ จึงไม่เหมาะสมการรับประทานข้าวเหนียว รวมถึงการใช้ถุงพลาสติกในการบรรจุข้าวเหนียวให้สะดวกต่อการทำความสะอาดกระดืบและเก็บความร้อน แต่วิธีการเหล่านี้ส่งผลต่อภาพลักษณ์ของการรับประทานข้าวเหนียวในระดับบน ทำให้ไม่เหมาะสมต่อการวางตำแหน่งสินค้า (products positioning) ของร้านอาหารระดับหรู และส่งผลให้สินค้าและบริการของร้านอาหารนั้นไม่สามารถกำหนดราคาในระดับบนได้**

ผลการวิเคราะห์ ก่อนตั้งประเด็นคำถามงานวิจัย ต้องเข้าใจก่อนว่า วัฒนธรรมการรับประทานข้าวเหนียว ใช้มือในการรับประทาน แต่เหตุใดในงานวิจัยจึงเขียนวากน สับสน ด้วยอ้างว่าข้อ ส้อม และตะเกียบไม่เหมาะสมการรับประทานข้าวเหนียว ทั้งที่ อุปกรณ์ทั้ง 3 ชิ้นนี้ไม่ได้ถูกออกแบบมาเพื่อสำหรับการบริโภคข้าวเหนียว ดังนั้นจะนำมาศึกษาเป็นผลิตภัณฑ์เดิมหรือเป็นประเด็นปัญหาที่แท้จริงไม่ได้ ถึงแม้ว่าปัจจุบันมีการใช้ช้อนหรือส้อมรับประทานข้าวเหนียวจริง แต่ก็เพียงได้แค่ข้อสังเกตเท่านั้น ไม่สามารถอ้างได้ชัดเจนว่ามันใช้ไม่ดี ไม่เหมาะสม เพราะเป็นการใช้อุปกรณ์ในการรับประทานอาหารที่ผิดประเภท

ในการใช้ถุงพลาสติกห่อภายในกระดืบก็เพื่อการกักเก็บความร้อน เพราะถุงพลาสติกเป็นพลาสติกชนิด P.P. ซึ่งทนความร้อนและโพลีเมอร์เป็นฉนวนความร้อนได้ดี ซึ่งเป็นลักษณะการใช้งานทั่วไป แต่วัตถุประสงค์ของผู้วิจัยต้องการออกแบบสำหรับกลุ่มคนศิวีไลซ์ ในร้านอาหารระดับหรู ดังนั้นในการเปรียบเทียบจากกรณีดังกล่าวจึงกลายเป็นคนละประเด็นเช่นกัน การยึดลักษณะทั่วไปกับ ผู้รับประทานข้าวเหนียวแบบชนชั้นกลางจนถึงกลุ่มคนรากหญ้า จะนำมาเปรียบเทียบ กับกลุ่มคนมีภาพลักษณ์ความศิวีไลซ์ ในร้านอาหารระดับหรูได้อย่างไร ทั้ง

สองตัวอย่างไม่สามารถนำมาใช้เป็นบรรทัดฐานเดียวกันได้ เป็นการนำความคิดอีกอย่างมาใช้เพื่อทำงานอีกอย่าง เป็นการคิดที่ผิดประเภท และผลลัพธ์ในการออกแบบระบุว่า ภาชนะด้านในทำจากพลาสติก polypropylene (P.P) (ซึ่งเป็นพลาสติกชนิดเดียวกันกับถุงพลาสติกและไม่มีกำลังในการขึ้นรูปทรงด้วยตนเอง) สามารถเก็บความร้อนได้ดี แต่ในงานวิจัยควรทำการทดลองว่าที่สรุปผลมานั้น พลาสติกชนิดนี้เมื่อขึ้นรูปมาแล้ว มีการส่งผ่านความร้อน (Heat transfer) ได้ดีกว่าการสานตอกจริงหรือไม่

ในงานวิจัย อะไรคือการส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ของการรับประทานข้าวเหนียวในระดับบน ตัวผู้วิจัยเกิดความสับสนในการศึกษา สุดท้ายแล้วตัวชีวิตคือการรับประทานข้าวเหนียวในระดับบนในร้านอาหารระดับหรู ควรกำหนดตัวแปรและกลุ่มเป้าหมายเป็นกลุ่มคนศิวิไลซ์ระดับบน ยกกระตักการรับประทานข้าวเหนียวในร้านอาหารระดับหรู รับประทานได้ง่ายขึ้น รูปแบบกระตักมีความสวยงามเหมาะสมกับภาพลักษณ์คนศิวิไลซ์และมีการวางตำแหน่งสินค้าระดับสูง มีโชว์กวนข้อมูล สับสนไปมาเพื่อให้เห็นถึงรากเหง้า เห็นถึงความเป็นไทย ไม่ต้องอ้างอิงวัฒนธรรม ไม่ต้องอ้างอิงถึงการลดความแตกต่างเชิงอัตลักษณ์ทางชนชั้น ไม่ต้องอ้างอิงถึงส่งผลกระทบต่อวิถีละเมียดแบบโบราณที่สังคมปัจจุบันโหยหา เพราะที่วิเคราะห์นำมาใช้ร่วมกันไม่ได้แล้วรวบรวมข้อมูลดังกล่าวมาเป็นวัตถุดิบและเหตุผลในการวิจัย ซึ่งเป็นการนำเอาวัฒนธรรมและภูมิปัญญามาเป็นข้ออ้างเท่านั้น

จากการอธิบายและยกตัวอย่าง การนำวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไปใช้ในการออกแบบสร้างสรรค์นั้น ควรตระหนักและไตร่ตรององค์ความรู้และการนำไปใช้ให้ดี การรับรู้หรือค้นคว้าข้อมูลเพียงผิวเผิน ไม่ทราบรายละเอียดเชิงลึกที่แท้จริง อาจทำให้เกิดความเข้าใจที่ผิดและนำไปใช้อย่างรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงตามกระแสสังคมที่หมุนไปข้างหน้า ทำให้เราต้องก้าวให้ทันกับการหมุนเปลี่ยนตามยุคสมัย เป็นการพัฒนาสร้างสรรค์ตามกระแสสังคม แต่กระนั้น

เราเองก็ควรยึดมั่น ให้ความเคารพ มีจิตสำนึกต่อวัฒนธรรมตนเอง ดำรงความเป็นตัวตนของเราด้วยเช่นกัน ในการศึกษาวัฒนธรรมหรือภูมิปัญญาใหม่ๆ ที่รับเข้ามาจากโลกภายนอก มิได้เข้ามาทดแทนวัฒนธรรมหรือภูมิปัญญาสิ่งสมที่พัฒนาไว้เดิมทั้งหมด ภูมิปัญญาสิ่งสมจะได้รับการทดสอบ เลือกลงและตัดแปลงให้สามารถแก้ปัญหาหรือตอบสนองความต้องการในการปรับตัวตามบริบททางเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป และทำหน้าที่เป็นฐานเพื่อรองรับภูมิปัญญาใหม่ๆหรือแนวคิดในการสร้างสรรค์ใหม่ๆที่เข้ามาผสมผสานอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้นักวิชาการ นักออกแบบหรือผู้ที่สนใจทางการออกแบบผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม ควรที่จะหมั่นศึกษาหาความรู้และนำมาปรับใช้หรือประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับภูมิปัญญาเดิมเพื่อให้เกิดเป็นการสร้างสรรค์ในบริบทใหม่ ในลักษณะการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมให้เกิดขึ้นเหมาะสม ไม่ก่อให้เกิดความสับสนและเกิดองค์ความรู้ที่สามารถส่งผ่านข้อมูลทางมิติทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่ดีที่ถูกต้องได้ในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม. (2543). **รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมไทย**. กรุงเทพฯ: พิมพ์ที่กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม.
- กิตติพงษ์ เกียรติวิภาค. (2560). เทคนิคการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ (connoisseurship). *Rajabhat Journal of Sciences, Humanities & Social Sciences*, 18(2). น.254-269
- โคมสี แสนจิตต์. (2555). ร่องรอยข้าวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย. **เอกสารรวมบทความประชุมวิชาการระดับชาติ “อุบลวัฒนธรรม ครั้งที่ 1 คน คำ ข้าว ในลุ่มน้ำโขง. 23-25 ธันวาคม 2553 มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี จ.อุบลราชธานี**. เชียงใหม่: แม็กซ์พริ้นติ้ง.
- จรรยา เสถบุตร. (2526). **ระเบียบวิจัยทางการศึกษา**. ขอนแก่น: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น (อัครา).
- ชาติรี ประกิตนันทการ. (2558). **สถาปัตยกรรมไทย หลังรัฐประหาร 19 กันยายน 49**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อ่าน.
- ธนิษฐ์ รัตนโอฬาร. (2559). **เอกสารประกอบการสอนสถิติขั้นสูงเพื่อการวิจัย**. กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหาร ลาดกระบัง (อัครา).
- นภดล สหชัยเสรี. (ม.ป.ป). **เอกสารการสอนระเบียบวิธีวิจัย**. กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหาร ลาดกระบัง (อัครา).
- บุญชม ศรีสะอาด. (2535). **การวิจัยเบื้องต้น**. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- ผดุงชัย ภูพัฒน์. (2559). **เอกสารประกอบการสอนระเบียบวิธีวิจัยทางการศึกษาขั้นสูง**. กรุงเทพฯ:

- คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหาร ลาดกระบัง (อัครา).
- วราวุธ สุวรรณฤทธิ์และคณะ. (2549). **วิถีไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อินเดียนสโตร์.
- วิบูลย์ ลีสุวรรณ. (2542). **ศิลปหัตถกรรมพื้นถิ่น**. กรุงเทพฯ: คอมแพคท์พริ้น.
- วัชรินทร์ จรุงจิตสุนทร. (2548). **หลักการและแนวทางการออกแบบผลิตภัณฑ์**. กรุงเทพฯ: แอปป์ พริ้นติ้งกรุ๊ป.
- สาขาออกแบบหัตถอุตสาหกรรม คณะศิลปกรรมศาสตร์. (2559). **คู่มือหลักสูตรศิลปกรรมศาสตร์บัณฑิต สาขาออกแบบหัตถอุตสาหกรรม**. เชียงใหม่: สมาร์ทโคตติ้ง.
- อาชัญ นักสอน. (2559). **กระบวนการออกแบบและพัฒนาชุดอุปกรณ์สำหรับการบริโภคข้าวเหนียว**. *ศิลปกรรมสาร*, 11(2), 101-133.
- อานนท์ อภาภิรม. (2525). **ลักษณะสังคมและปัญหาสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: อินเดียนสโตร์.
- เอกวิทย์ ณ.กลาง. (2544). **ภูมิปัญญาชาวบ้านกับกระบวนการเรียนรู้และปรับตัวของชาวบ้านไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อมรินทร์.
- Ambrose, G., & Harris, P. (2009). *Design Thinking*. Switzerland: AVA Publishing SA.
- Noobanjong, K. *The Aesthetic of Power : Architecture, Modernity, and Identity from Siam to Thailand*. Bangkok: White Lotus.
- Mugerauer, R. (1996). *Interpreting Environments*. United States of America: University of Texas Press.

04

ความสุขในบริบทประสบการณ์ ผู้หญิงวัยหมดประจำเดือน

Happiness in the context
of menopause women's experiences

บุษยภักดิ์ ลักพานิช¹, วโรทัย มังคลาภรณ์¹, อรพินท์ บุญเอี่ยม²
และอัมพวรรณ ศรีวิไล^{1,*}

¹ คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร จังหวัดพิษณุโลก

² โรงพยาบาลพุทธชินราช จังหวัดพิษณุโลก

* Corresponding author. Email address: s_ampawan@yahoo.com

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายการให้ความหมายของความสุขและการเผชิญกับสิ่งที่ทำให้ความสุขเปลี่ยนแปลงไปของผู้หญิงวัยหมดประจำเดือน รวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้หญิงอายุระหว่าง 45-59 ปี ที่อาศัยอยู่ในเขตจังหวัดพิษณุโลก จำนวน 25 คน ระยะเวลาในการทำวิจัย 8 เดือน ตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2558 – มีนาคม 2559 ความหมายของความสุขแบ่งได้เป็น 4 กลุ่ม คือ การมีความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว การมีชีวิตที่เรียบง่ายไม่มีความกังวล การมีสุขภาพแข็งแรง และการได้ทำในสิ่งที่ปรารถนา ผู้หญิงเผชิญกับสิ่งที่ทำให้ความสุขเปลี่ยนแปลงด้วยวิธีการต่างๆ ได้แก่ 1) การตั้งสติทำความเข้าใจ 2) ทำใจยอมรับ 3) อุดหนุน 4) แสดงอารมณ์หงุดหงิด/บ่น 5) ไม่ทำอะไร จากการวิจัยครั้งนี้ มีข้อเสนอแนะว่า สติ ความสามารถควบคุมอารมณ์ ทักษะการแก้ปัญหาและความสัมพันธ์ที่ดีกับคนรอบข้าง มีความสำคัญต่อการเผชิญกับสิ่งที่ทำให้ความสุขของผู้หญิงวัยหมดประจำเดือนเปลี่ยนแปลงไป

คำ
สำคัญ

ความสุข, ผู้หญิงวัยหมดประจำเดือน

Abstracts

The objective of the study: to explain the meaning of happiness and the facing things that change happiness in menopausal women. Data was collected by in-depth interviewed of 25 women (aged between 45-59 years) in Phitsanulok province. The total period of data collection was 8 months from August 2015 to March 2016. The result found that, each woman meant happiness differently and the meanings could be classified into four main groups such as having a good relationship with family, having a simple life without worry, healthy and doing things as desire. Women faced what could change their happiness in various ways, including 1) comprehension 2) acceptance 3) Tolerance 4) emotional expression 5) Inaction. This study suggests that conscious, ability to control emotions, problem-solving skill and having a good relationship with family and others are important for women to face things that change happiness.

Key words

Happiness, menopausal women

• บทนำ

ความสุข เป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิตที่ผลักดันให้เกิดกิจกรรมต่างๆ ในชีวิตประจำวันของมนุษย์ ในภาวะที่ผู้คนต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมไปอย่างรวดเร็ว และส่งผลกระทบต่ออย่างรุนแรง แต่ละประเทศจึงเริ่มมอง “ความสุข” ในฐานะที่เป็นเป้าหมายสูงสุดในการพัฒนาประเทศ (นภภรณ์ พิพัฒน์, 2550) เพราะความสุขสัมพันธ์กับประโยชน์และภาวะสุขภาพดี (Hershberger, 2015) ในส่วนของประเทศไทยความสุขถูกพูดถึงในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 พ.ศ.2555 – 2559 (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2558) มียุทธศาสตร์มุ่งสู่สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขด้วยความเสมอภาค เป็นธรรม และมีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลงเป็นการพัฒนาคนไทยทุกกลุ่มวัยอย่างเป็นองค์รวมทั้งทางกาย ใจ สติปัญญา อารมณ์ คุณธรรม และจริยธรรม สอดคล้องกับพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.2550 ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ของระบบสุขภาพไทย เนื่องจากเกิดการปฏิรูปแนวคิดว่าด้วย “สุขภาพ” โดยใช้คำว่า “สุขภาวะ” ให้ครอบคลุมทุกมิติทั้งทางกาย จิต สังคม และทางปัญญา (กระทรวงสาธารณสุข, 2550)

จากรายงานการฉายภาพประชากรของประเทศไทย พ.ศ. 2558- 2588 คาดว่าคนไทยมีอายุเฉลี่ยเพิ่มขึ้น โดยเพศหญิงมีอายุเฉลี่ยเพิ่มเป็น 77 ปี อายุเฉลี่ยของการมีสุขภาพดี (Health Adjusted Life Expectancy: HALE) เพิ่มขึ้นเป็น 68 ปี ในขณะที่ส่วนใหญ่วัยหมดประจำเดือนจะเกิดในผู้หญิงอายุตั้งแต่ 45-59 ปี (จิตติมา มโนทัย, 2558) คาดการณ์ได้ว่าผู้หญิงจะใช้ชีวิตในวัยหมดประจำเดือนถึง 1 ใน 3 ของช่วงชีวิต และช่วงท้ายของชีวิตปรากฏการเจ็บป่วยซึ่งส่งผลต่ออายุเฉลี่ยของการมีสุขภาพดี นอกจากนี้ข้อมูลการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ

ปีพ.ศ.2548 – 2557 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2558) พบว่าประเทศไทยมีประชากรเพศหญิงวัยหมดประจำเดือนประมาณ 12 ล้านคน โดยเพิ่มขึ้นทุกปี คิดเป็น 1 ใน 5 ของประชากรทั้งหมด ในช่วงชีวิตของผู้หญิงวัยหมดประจำเดือน เป็นช่วงที่มีความสำคัญต่อผู้หญิงเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงไปยังวัยสูงอายุ เป็นช่วงอายุที่ประสบความสำเร็จในด้านหน้าที่การงานและด้านครอบครัว

ในขณะที่ผู้หญิงกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายจากการเปลี่ยนแปลงระดับฮอร์โมนนั้น (World Health Organization Scientific Group, 1996) ระบบอวัยวะสืบพันธุ์จะเสื่อมสภาพไป รวมทั้งระบบประสาทอัตโนมัติทำงานผิดปกติ ส่งผลให้ประจำเดือนมาไม่ปกติ ช่องคลอดแห้ง มีอาการร้อนวูบวาบ เหงื่อออกมาก รวมทั้งเกิดอารมณ์หงุดหงิดฉุนเฉียวได้ง่าย (สิริยา กิติโยตม, 2558) การเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายและอาการดังกล่าวมีผลให้ชีวิตประจำวันของผู้หญิงเปลี่ยนแปลงไป ถึงแม้ว่าการวิจัยของ Seligman (2000) และ Brown et al. (2015) เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างอารมณ์ทางด้านบวกและความผิดปกติของระบบประสาทอัตโนมัติจากการหมดประจำเดือน จะพบว่าอาการทางด้านบวกที่ทำให้มีความสุขของวัยหมดประจำเดือนไม่ได้ขึ้นอยู่กับอาการความผิดปกติของระบบประสาทอัตโนมัติและสภาพจิตใจ รวมทั้งสุขภาพมีอิทธิพลแต่ไม่ได้ส่งผลต่อความเครียดของวัยหมดประจำเดือนทั้งหมด แต่จะเห็นได้ว่าการหมดประจำเดือนก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ความสุขของผู้หญิงเปลี่ยนแปลงไปไม่มากนัก ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาความสุขในบริบทของผู้หญิงวัยหมดประจำเดือน การศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับความหมายของความสุขและวิธีการเผชิญกับสิ่งที่ทำให้ความสุขเปลี่ยนแปลงในบริบทประสบการณ์ชีวิตผู้หญิงวัยหมดประจำเดือนจะทำให้ได้ข้อมูลพื้นฐานในการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้หญิงวัยหมดประจำเดือนต่อไป

● วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

เพื่ออธิบายการให้ความหมายของความสุขในผู้หญิงวัยหมดประจำเดือน และการเผชิญกับสิ่งที่ทำให้ความสุขเปลี่ยนแปลงของผู้หญิงวัยหมดประจำเดือน

● คำจำกัดความ

ความสุข หมายถึง สภาพชีวิตที่เป็นสุข อันเป็นผลจากการมีความสามารถในการจัดการปัญหาในการดำเนินชีวิตภายใต้สภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป

ผู้หญิงวัยหมดประจำเดือน หมายถึง ผู้หญิงอายุระหว่าง 45-59 ปี ที่อาศัยอยู่ในเขตจังหวัดพิษณุโลก

● ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology study) กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยผู้หญิงวัยหมดประจำเดือนที่ผู้วิจัยเคยรู้จักมาก่อนจะใช้วิธีการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) และ ผู้หญิงที่ผู้วิจัยไม่เคยรู้จักมาก่อนจะใช้วิธีการคัดเลือกแบบลูกโซ่ (Snowball sampling) เกณฑ์การคัดเลือกคือผู้หญิงที่มีอายุระหว่าง 45 – 59 ปี ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดพิษณุโลก ผู้วิจัยใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล 3 วิธี ได้แก่ การศึกษาจากเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกต โดยการสังเกตดูบริบทรอบๆ ด้านขณะเก็บข้อมูลจะช่วยทำให้ผู้วิจัยมีข้อมูลซีกถามได้เพิ่มขึ้น เข้าใจปรากฏการณ์ต่างๆ ได้ง่ายขึ้น ระยะเวลาเก็บข้อมูลตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2558 – มีนาคม 2559 ข้อมูลที่ได้จากการจดบันทึกภาคสนาม ถอดเทปคำสัมภาษณ์จะถูกนำมาวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) การนำเสนอผลการศึกษาโดยใช้วิธีการพรรณนารายละเอียด เกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐาน และการเล่าเรื่องราวรายละเอียด

● การพิทักษ์สิทธิของผู้ให้ข้อมูล

ผู้วิจัยพิทักษ์สิทธิผู้ให้ข้อมูลตั้งแต่เริ่มกระบวนการเก็บข้อมูลจนกระทั่งนำเสนอผลการวิจัย การวิจัยครั้งนี้ได้ผ่านการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยนเรศวร เมื่อได้รับการพิจารณารับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์แล้วจึงดำเนินการเก็บข้อมูล โดยผู้วิจัยให้ข้อมูลและแจ้งวัตถุประสงค์ ขั้นตอนในการดำเนินการเก็บข้อมูล การขออนุญาตบันทึกเสียงการสนทนา เปิดโอกาสผู้ให้ข้อมูลซักถามจนมีความเข้าใจและมีอิสระในการตัดสินใจเข้าร่วมการวิจัย เมื่อผู้ให้ข้อมูลยินดีเข้าร่วมการวิจัย ผู้วิจัยจะให้ความมั่นใจกับผู้ให้ข้อมูลว่าจะเก็บรักษาความลับอย่างดี การนำเสนอข้อมูลจะใช้นามสมมุติ ผู้ให้ข้อมูลมีสิทธิที่จะยกเลิกการเข้าร่วมโครงการวิจัยได้ โดยไม่ต้องบอกเหตุผล และในระหว่างการสนทนาหากผู้ให้ข้อมูลไม่สะดวกใจที่จะตอบคำถามใด ก็มีอิสระที่จะไม่ตอบ

● ผลการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้ได้สัมภาษณ์แบบเจาะลึกผู้หญิงจำนวน 25 คน มีอายุระหว่าง 45-59 ปี และอายุเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดเท่ากับ 51.12 ปี กลุ่มตัวอย่างหมดประจำเดือนแล้วจำนวน 17 คน และอยู่ในช่วงประจำเดือนเริ่มเปลี่ยนแปลงจำนวน 5 คน และยังมีประจำเดือนปกติจำนวน 3 คน ข้อมูลด้านสถานภาพสมรสพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรสจำนวน 17 คน โสด จำนวน 4 คน และหย่าร้าง/หม้าย 4 คน ลักษณะครอบครัวพบว่าส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยว อยู่อาศัยเป็นคนสองรุ่น คือ ภรรยาสามี และบุตร กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาอยู่ในระดับอุดมศึกษาขึ้นไป ในด้านหน้าที่การงาน กลุ่มตัวอย่างประกอบอาชีพค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว 10 คน อาชีพรับราชการ 8 คน อาชีพลูกจ้างเอกชน 7 คน

● ความหมายของความสุข

จากผลการวิจัยพบว่าผู้หญิงวัยหมดประจำเดือนให้ความหมายของความสุขต่างกันไป ความสุขของผู้หญิงวัยหมดประจำเดือนแต่ละคนก็ได้หลายความหมาย สั้นไหลไปตามสถานการณ์ที่ผู้หญิงประสบ ผู้หญิงบางคนกล่าวถึงความสุขด้วยการใช้คำว่า “สบายใจ” โดยการหมดประจำเดือนในผู้หญิงส่วนใหญ่ไม่มีผลต่อความสุขโดยรวมในชีวิตประจำวัน และในผู้หญิงเหล่านี้จะกล่าวถึงการหมดประจำเดือนว่าทำให้รู้สึก “สบายดี”

“สบาย (ยิ้มหัวเราะ) สบายดี ไม่ต้องวิตกกังวลอะไรเลย มีประจำเดือน มันก็กลัวเปื้อน หงุดหงิด เป็นภาระอะไรเรา คือไม่ชอบ ไม่มีก็ดีแล้ว (หัวเราะ)” (น้ำทิพย์)

ทั้งนี้ผู้หญิงจะให้ความหมายของความสุขในสิ่งที่ผู้หญิงเห็นความสำคัญเป็นอันดับต้นๆของชีวิตในขณะนั้น ทำให้แบ่งความหมายของความสุขได้เป็น 4 กลุ่ม คือ ความสุขหมายถึงความสุขของบุคคลในครอบครัว ความสุขหมายถึงการได้ทำงานที่ปรารถนา ความสุขหมายถึงการมีชีวิตที่เรียบง่าย ไม่มีความกังวล และความสุขหมายถึงการมีสุขภาพแข็งแรง รายละเอียดความหมายของความสุขแตกต่างกันดังนี้

● ความสุขหมายถึงความสุขของบุคคลในครอบครัว

จากการเก็บข้อมูลพบว่า ไม่ว่าผู้หญิงจะมีอายุ ระดับการศึกษา รายได้ และสถานภาพสมรสแตกต่างกันอย่างไร ผู้หญิงส่วนใหญ่ให้ความหมายตรงกันว่าความสุขของผู้หญิงในวัย หมดประจำเดือนก็คือ ความสุขของบุคคลในครอบครัว การอยู่ร่วมกันของสมาชิกในครอบครัว การมีสัมพันธ์ภาพที่ดีในครอบครัว ถึงแม้การเปลี่ยนแปลงของร่างกายจะกระทบต่อความสัมพันธ์ฉันท์สามีภรรยา ความสุขของบุคคลในครอบครัวก็ยังคงเป็นสิ่งที่มีความหมายสำหรับผู้หญิง

“ช่องคลอดก็แห้งมาก...มันจะรู้สึกเจ็บ หมอถามว่ายังมีเพศสัมพันธ์ได้ปกติมั้ย ป้าก็บอกป้าหลบที่สุดเท่าที่จะหลบได้ (หัวเราะ)...เพราะมันระคายเคือง มันเจ็บคือ เป็นคนแต่งงานแล้ว ก็ต้องรักษาครอบครัว แล้วก็ต้องต้องมึบ้าง แต่เราก็ต้อง..ต้องรู้จักหลบก็ต้องเข้าใจกันทั้งสองคนด้วย” (อ้อย)

นอกจากความหมายในด้านการมีความสัมพันธ์ที่ดีแล้ว ความสุขก็ยังมี ความหมายในด้านการทำหน้าที่ดูแลครอบครัวอีกด้วย ผู้หญิงมีหน้าที่ต่างๆ เช่น บุตรผู้ดูแลบิดามารดา มารดาผู้ดูแลบุตร และภรรยาผู้ดูแลสามี การมีความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัวเริ่มจากการได้ดูแลบิดา มารดาและบุตรของตน นอกจากนี้ในด้านของหน้าที่ ผู้หญิงหลายคนยังให้ความหมายของความสุขในด้านความคาดหวังให้ครอบครัวอบอุ่นมีความเข้าใจกันไม่ทะเลาะกัน อยู่กันพร้อมหน้ามีความมั่นคง

“ความสุขคือ ได้ดูแลพ่อแม่ ลูกๆ” (น้ำหนึ่ง)

“ความสุขคือครอบครัวอยู่กันครบพร้อมหน้า ไปไหนไปด้วยกัน” (เอมอร)

“ลูกเป็นเด็กดีไม่ดื้อไม่อะไรกับเรา แล้วก็เค้าใช้ชีวิตอยู่ได้ ก็เป็นความสุขของเราเพราะเราเป็นแม่แล้วก็ยังงี้” (พิกุล)

● ความสุขหมายถึงการได้ทำงานในสิ่งที่ปรารถนา

ผู้หญิงวัยหมดประจำเดือน ถึงแม้ว่าจะมีอายุอยู่ในช่วงวัยเกษียณ แต่ผู้หญิงส่วนใหญ่ยังอยากที่จะทำงาน บางครั้งความสุขก็มีความหมายในการทำให้ชีวิตประจำวันมีความสุข เช่น มีความสุขในการทำงาน การออกกำลังกาย และการทำตามที่ตนเองปรารถนา

“ความสุข คือใช้ชีวิตตัวเองให้มันมีความสุขทุกวัน ทำงานก็ให้มีความสุข ออกกำลังกายก็ให้มีความสุข ... ไม่ทำให้คนอื่นเดือดร้อน” (มณี)

เมื่อก้าวเข้าสู่วัยหมดประจำเดือน การเปลี่ยนแปลงของร่างกายที่เป็นไปตามวัย รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงของฮอร์โมน ผู้หญิงบางคนก็รู้สึกว่าร่างกายที่ถดถอย เหนื่อยง่าย มีแรงทำงานน้อยลง ทำให้รู้สึกอยากให้มีประจำเดือนอยู่ เพื่อให้รู้สึกว่ามีแรงที่จะทำงานในสิ่งที่ตนเองอยากทำ

“มีเหนื่อย เหนื่อย ก็เหนื่อยล้า ปวดเมื่อยตามตัว ใจสั่นเหมือนไม่สบายอย่างนี้... ป้าก็ว่าอยากให้เค้ามา อยากให้ประจำเดือนมา” (จินดา)

● ความสุขหมายถึงการมีชีวิตเรียบง่าย ไม่มีความกังวล

ผู้หญิงส่วนหนึ่งให้ความหมายของความสุขในเรื่องการมีชีวิตที่เรียบง่าย ไม่มีความกังวลไม่มีเศร้า ไม่มีทุกข์ ผู้หญิงส่วนใหญ่ที่ให้ความหมายของความสุขในด้านนี้ส่วนใหญ่มีอาชีพรับราชการ จึงอาจมองได้ว่าลักษณะและความมั่นคงในหน้าที่การงานมีผลต่อการให้ความหมายของความสุข ทั้งนี้ ชีวิตเรียบง่าย อาจเป็นชีวิตที่มีความทุกข์บ้าง โดยผู้หญิงรู้สึกตัวว่ากำลังทุกข์ได้

“ไม่มีเรื่องให้กังวลใจ...ก็ชีวิตปกติ ดำเนินไปได้ก็มันก็เป็น...เป็นภาวะแบบเนี้ย ภาวะเรียบง่ายๆแบบนี้อะคะ นี่คือความสุขละ” (ไหม)

ผู้หญิงส่วนใหญ่กล่าวถึงความกังวลในการใช้ชีวิตประจำวันทั่วไป แต่บางคนก็กล่าวถึงความกังวลต่อการหมดประจำเดือนที่ทำให้ ผิวพรรณไม่เปล่งปลั่ง ร้อนวูบวาบ เหงื่อออกมาก ปวดศีรษะ เหนื่อยง่าย หรือมีปัญหาในการมีเพศสัมพันธ์กับคู่ครองของตน

“ป้าก็กลัวอยู่อย่างหนึ่ง เค้าก็บอกทุกอย่างจะเหี่ยวหมด หน้าอกทุกอย่างจะเหี่ยวหรือว่าผิวหนังจะไม่เต่งตึงไม่อะไรอย่างเนี้ย” (น้ำหวาน)

● ความสุขหมายถึงการมีสุขภาพแข็งแรง

ผู้หญิงที่กล่าวถึงความหมายในด้านการมีสุขภาพแข็งแรง ส่วนใหญ่จะเป็นผู้หญิงที่มีประสบการณ์การเจ็บป่วยมาก่อน อย่างเช่นกรณีของมุกเคยมีปัญหาปวดศีรษะจนทำให้ต้องไปพบแพทย์ แต่อย่างไรก็ตาม ผู้หญิงที่มีประสบการณ์การเจ็บป่วยจะให้ความหมายของความสุขในด้านอื่นๆด้วยเช่นกัน ไม่เพียงแต่ความหมายของความสุขในด้านการมีสุขภาพที่แข็งแรง

“ ถ้าเราไม่มีโรคประจำตัวอะไรอย่างนี้เราก็มีความสุขแล้ว เราไม่ได้เป็นไร ไม่ปวดหัว ไม่ตัวร้อน มันก็มีความสุขแล้วนะ” (มุก)

สำหรับผู้หญิงที่มีอาการปวดศีรษะหรือมีไข้ในช่วงก่อนที่จะมีประจำเดือน การหมดประจำเดือนจึงทำให้ผู้หญิงมีความสุขมากขึ้นที่ไม่ต้องเผชิญกับอาการปวดศีรษะหรือมีไข้เป็นประจำทุกเดือน แต่ผู้หญิงที่มีอาการร้อนวูบวาบ หงุดหงิดปวดเมื่อย ปวดกระดูก ที่เกิดขึ้นหลังจากหมดประจำเดือนกลับรู้สึกมีความสุขน้อยลงและไม่อยากให้หมดประจำเดือน

จะเห็นได้ว่า ความสุขของผู้หญิงวัยหมดประจำเดือนในบริบทของสังคมไทย เป็นสิ่งที่เรียบง่ายไม่ยุ่งยากซับซ้อน ไม่ต้องมีข้อแม้อะไรมากมาย ขอเพียงแค่นี้ให้บุคคลในครอบครัวมีความสุข ผู้หญิงได้ทำงานในสิ่งที่ตนเองปรารถนา การมีชีวิตที่เรียบง่าย ไม่มีความกังวล และมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง ปัจจัยต่างๆเหล่านี้ก็ทำให้ผู้หญิงวัยหมดประจำเดือนมีความสุขในบริบทของสังคมไทย ซึ่งแตกต่างจากผู้หญิงวัยหมดประจำเดือนในบริบททางสังคมตะวันตก

● การเผชิญกับสิ่งที่ทำให้ความสุขเปลี่ยนแปลง

จากการเก็บข้อมูลพบว่า ในการเผชิญกับสิ่งที่ทำให้ความสุขเปลี่ยนแปลงไป ผู้หญิงเผชิญด้วยการใช้หลายวิธีร่วมกัน ในบริบทของผู้หญิงวัยหมดประจำเดือนถึงแม้จะรับรู้ว่าการหมดประจำเดือนนั้นเป็นเรื่องธรรมชาติ แต่ก็ใช้วิธีเผชิญที่

แตกต่างกัน ผู้หญิงบางคนก็ใช้วิธีการตั้งสติ ทำความเข้าใจและยอมรับ ในขณะที่ผู้หญิงบางคนจำนนและอดทนต่อสิ่งที่เกิดขึ้น แต่ผู้หญิงก็จะค่อยๆปรับตัวได้เมื่อเวลาผ่านไป วิธีการต่างๆที่ผู้หญิงใช้ในการเผชิญกับสิ่งที่ทำให้ความสุขลดลงสามารถแบ่งออกได้ 5 วิธี ได้แก่ การตั้งสติทำความเข้าใจ การทำใจยอมรับ การอดทน การแสดงอารมณ์ และการไม่ทำอะไร

● การตั้งสติทำความเข้าใจ

ผู้หญิงวัยหมดประจำเดือนหลายคนเริ่มต้นจากการตั้งสติ พยายามเข้าใจกับสิ่งที่ตนเองกำลังเผชิญ ใช้เหตุและผล นำไปสู่การพยายามแก้ไขปัญหามาไม่ว่าปัญหานั้นส่งผลกระทบต่อจิตใจ เช่นอารมณ์หงุดหงิด จากปัจจัยภายนอกที่เข้ามากระทบให้ผู้หญิงมีความสุขเปลี่ยนแปลงไป ในกรณีของน้ำหวานที่เจอกับการเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์ ที่เป็นผลจากการเข้าสู่วัยหมดประจำเดือนมีผลทำให้นอนไม่หลับ มีอาการหงุดหงิดและขี้บ่นใจ เล่าว่า ไม่กระทบต่อการดำเนินชีวิตเพราะได้เรียนรู้แล้วว่าเมื่อเข้าสู่วัยหมดประจำเดือนจะมีอาการอะไรบ้าง ประกอบกับการที่มีความเชื่อว่าการหมดประจำเดือนตอนอายุ 50 ปีเป็นรางวัลชีวิตแล้ว

“ เหมือนกับเราได้เรียนรู้แล้วว่ามันจะต้องเป็นแบบนี้แหละ เราก็จะพยายาม เตือนสติเราว่า เรามีอาการอะไร เราก็จะหยุดเอง” (น้ำหวาน)

กรณีของแหม่มเลือกใช้วิธีควบคุมอารมณ์ หงุดหงิดไม่โห่ร้องอย่างที่ที่เคยเป็นมาก่อน ภายหลังเข้าสู่วัยหมดประจำเดือนเกิดพร้อมกับรักษาโรคมะเร็งไทรอยด์

“ พี่ก็พยายาม...รู้ตัวเอง ว่า...ปกติเราไม่ได้รู้สึกอะไร กับเหตุการณ์แบบนี้ ลักษณะนี้เกิดขึ้นแต่ทำไมปัจจุบันเราเป็นเอาง่ายๆ” (แหม่ม)

● การทำใจยอมรับ

เมื่อผู้หญิงเข้าสู่ภาวะหมดประจำเดือน ผู้หญิงส่วนหนึ่งทำใจและยอมรับปัญหาเข้าไปสู่การปรับตัว เพื่อให้สามารถใช้ชีวิตอยู่กับสิ่งที่ทำให้ความสุขลดลงได้ ซึ่งการปรับตัวนั้นมีทั้งในด้านการปรับเปลี่ยนแนวคิดและพฤติกรรมของตนเอง อาศัยความรู้และความเข้าใจจากประสบการณ์ของตนเองและผู้อื่น

“การเปลี่ยนแปลงของร่างกายที่มันเกิดขึ้นมาเราก็คงไม่วิตกกังวล ไม่ตกใจ หรือ ไม่เก็บมันมาเป็นความทุกข์ค่ะ ยอมรับมันค่ะ” (ไหม)

● การอดทน

ผู้หญิงบางคนอาศัยการยอมรับในการเผชิญกับสิ่งที่ทำให้ความสุขลดลง อย่างไรก็ตามหากการยอมรับนั้นไม่สามารถเกิดขึ้นได้ ผู้หญิงก็อาจใช้วิธีการอดทนจ่ายอมต่อสิ่งที่เกิดขึ้น โดยส่วนใหญ่แล้วผู้หญิงจะใช้วิธีนี้ในการเผชิญกับสิ่งที่ผู้หญิงแก้ไขไม่ได้ หรือหลีกเลี่ยงไม่ได้

กรณีของมุก เนื่องจากอายุของมุก ส่งผลให้ไม่สามารถเลือกงานได้ แม้ว่างานที่ทำอยู่จะมีผลให้ความสุขของมุกลดลง แต่มุกก็เลือกที่อดทนทำงานนั้นเพื่อให้มีรายได้ในการดำเนินชีวิตต่อไป

“ไม่ชอบก็ต้องชอบ อย่างป่าแก่แล้วไปทำงานที่ไหน อายุมันก็เยอะแล้ว ใจ้อต้อันนี้ก็รู้สึกเหมือนกัน แต่คือว่าเราต้องทำ เราต้องรับสภาพนี้ให้ได้ ...ก็มีความสุขที่ว่าเราทำได้ เราจับจูนนี้ได้ไง” (มุก)

กรณีของอ้อย เมื่อการหมดประจำเดือนส่งผลต่อความสัมพันธ์อันดีที่มีภรรยา แต่อ้อยก็เผชิญกับความเปลี่ยนแปลงนี้ด้วยการอดทนเพื่อประคับประคองความสัมพันธ์กับสามีของตน

“ก็ความรู้สึกทางเพศมันก็ไม่มีละ พออายุเยอะเนี่ยมัน ทรमानนะเจ็บมากแต่เราต้องประคับประคอง” (อ้อย)

● การแสดงอารมณ์หงุดหงิด บ่น

การเผชิญสิ่งที่ทำให้ความสุขลดลงโดยการแสดงออกทางอารมณ์หรือพฤติกรรม เช่น การตำหนิบุตรหลาน จะเกิดขึ้นตามแต่สถานการณ์ ผู้หญิงส่วนหนึ่งอาจมีอารมณ์โมโหโดยไม่สามารถแยกสาเหตุออกจากกันได้ การเผชิญต่อสิ่งที่ทำให้ความสุขลดลงด้วยวิธีนี้อาจส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์กับคนรอบข้าง แล้วย้อนกลับมาเป็นสาเหตุที่ทำให้ผู้หญิงมีความสุขลดลงได้

“บางทีตีลูกโดยที่แบบเราไม่รู้สาเหตุอะไรอย่างนี้..อ้อ...เราไม่น่าไปว่าเค้าเลย เรื่องแค่นี้เดียว เราไม่น่าเลยนะ เป็นบ่อยๆ.” (เอมอร)

ถึงแม้ผู้หญิงส่วนหนึ่งจะกล่าวว่าการหมดประจำเดือนทำให้รู้สึกหงุดหงิด โมโหง่าย แต่ผู้หญิงอีกส่วนหนึ่งเช่นกันที่ให้ความเห็นว่าอารมณ์หงุดหงิดนั้น ไม่ได้เกิดจากการหมดประจำเดือน แต่อาจเป็นอุปนิสัยหรือปัจจัยส่วนบุคคล

● การไม่ทำอะไร

ในบางครั้งผู้หญิงเผชิญสิ่งที่ทำให้ความสุขลดลงด้วยการวางเฉยต่อสิ่งนั้น ไม่ทำใจยอมรับ อดทน หรือ หาสาเหตุที่ทำให้ความสุขเปลี่ยนแปลง การวางเฉยนั้น ผู้หญิงอาจแสดงออกมาได้ทั้งการอยู่เฉยๆ ไม่ทำอะไร หรือ อาจแสดงออกมาเป็นการวางเฉยต่อสิ่งที่ทำให้ความสุขลดลง ร่วมกับการทำอะไรบางอย่างเพื่อให้ตนมีความสุข

“คือทุกข์ก็มี.. เป็นหนี้เป็นสิน บ้านจะพัง แต่ทำใจให้ร่าเริง ร้องเพลงก็ได้ ตั้งวงเต็นท์ร้างคนเดียว ถ้ามีเพลงเปิดเต็นท์ ให้มี

ความสุขไว้ ป้าไม่ค่อยทุกข์ บ้านจะพังปลวกจะกินทับหัว (หัวเราะ)”

(กระเต)

“มักจะมียาการเห็ง้ออกตอนกลางคืน ใจสั่น แต่แม่เตรียมตัวมาก่อนว่าจะมียาการอย่างนี้ ก็ใช้วิธีนั่งเฉย ก็จะเปิดพัดลม เปิดแอร์นอน” (บุหงา)

● การอภิปรายผลการศึกษา

การก้าวเข้าสู่วัยหมดประจำเดือนสิ่งแรกที่เปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้อย่างชัดเจน คือ ทางร่างกาย ซึ่งผู้หญิงจะต้องพบกับ การเปลี่ยนแปลงจากภาวะระดูผิดปกติ มีอาการร้อนวูบวาบ เหงื่อออกตอนกลางคืน แสบขัดเวลาปัสสาวะ และ ประเด็นหลักที่ชัดเจนอีกประเด็นคือการที่มีความต้องการทางเพศลดลง โดยสาเหตุ อาจเกิดจากการเปลี่ยนแปลงของร่างกาย เช่น ปัญหาช่องคลอดแห้ง หรือความต้องการทางเพศที่ลดลงเนื่องจากฮอร์โมนที่เปลี่ยนแปลง ทำให้มีผลกระทบต่อจิตใจของพวกเขา อย่างไรก็ตามผู้หญิงวัยหมดประจำเดือนในงานวิจัยครั้งนี้ให้ทัศนะต่อการหมดประจำเดือนทั้งด้านบวกและลบ เช่นเดียวกับการศึกษาของ Bertero (2003), Cifcili et al. (2009) และ Utian & Maamari (2014) กล่าวคือผู้หญิงเมื่อเข้าสู่วัยหมดประจำเดือน บางคนมีความรู้สึกท้อแท้ เหนื่อยง่าย และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นบางครั้งก็เป็นปัจจัยกระตุ้นให้ผู้หญิงนั้นรู้สึกหงุดหงิด แต่ก็มีผู้หญิงจำนวนหนึ่งได้แสดงทัศนะว่าการไม่มีประจำเดือนทำให้รู้สึกสบาย เกิดความรู้สึกอิสระ และยอมรับในการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการหมดประจำเดือนได้ว่าเป็นเรื่องธรรมชาติผ่านมุมมองและประสบการณ์ที่ได้เรียนรู้จากคนรอบข้าง สอดคล้องกับการศึกษาของ Chirawatkul et al (2002) ที่ผู้หญิงจะเรียนรู้วิธีการจัดการตัวเองและปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้เมื่อเวลาผ่านไป การหมดประจำเดือนจึงเปรียบเสมือนเป็นเหตุการณ์ธรรมชาติจัดว่าเป็นประสบการณ์ใน

ช่วงหนึ่งของชีวิตของผู้หญิง

เมื่อพิจารณาด้านความหมาย ผู้หญิงวัยหมดประจำเดือนให้ความหมายของความสุขด้วยความสำคัญกับสิ่งที่ทำในชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นความหมายที่เรียบง่าย ไม่ซับซ้อน และไม่ยากเกินกว่าจะเข้าถึงความสุขนั้นได้ กล่าวคือ ผู้หญิงได้ให้ความหมายในด้าน ครอบครัว สังคม และหน้าที่การงานที่ตนรับผิดชอบ การที่ผู้หญิงทำหน้าที่รับผิดชอบต่อครอบครัวและการงาน ไม่ใช่สิ่งที่ทำให้ความสุขของผู้หญิงลดลง แต่กลับมีความหมายที่ทำให้ผู้หญิงมีความสุขมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามผู้หญิงก็คาดหวังให้ผลที่ได้รับจากการทำหน้าที่นั้นเป็นไปอย่างที่ปรารถนา หากผลที่ได้รับจากการทำหน้าที่เหล่านั้นไม่เป็นตามคาดหวัง ก็จะมีผลให้ความสุขของผู้หญิงลดลงได้เช่นกัน ผู้หญิงส่วนใหญ่ให้ความหมายตรงกันว่าความสุขของผู้หญิงในวัยหมดประจำเดือนก็คือความสุขของบุคคลในครอบครัว การมีสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัว การที่สมาชิกในครอบครัวได้อยู่ด้วยกัน การได้ดูแลสมาชิกในครอบครัวเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้หญิงมีความสุข และคาดหวังให้ครอบครัวอบอุ่น มีความเข้าใจกัน ความสุขในความหมายนี้สอดคล้องกับการศึกษา ความสุขและวิถีการเสริมสร้างสุขภาพ: ความต้องการที่แตกต่างระหว่างคนสามวัยในครอบครัวไทย ที่พบว่าผู้หญิงวัยผู้ใหญ่ที่เป็นมารดา ให้ความหมายความสุขว่า คือความสามารถในการควบคุมและจัดการสมาชิกในครอบครัว ซึ่งความสุขในผู้หญิงจะลดลง เมื่อความสัมพันธ์กับคนในครอบครัวไม่เป็นไปตามที่คาดหวัง (เรวดี เพชรศิราสน์ และคนอื่น, 2550) สำหรับผู้หญิงอีกส่วนหนึ่งที่ให้ความหมายของความสุขคือการทำงานที่ตนปรารถนา มีชีวิตที่เรียบง่าย ความสุขในชีวิตประจำวันของผู้หญิงสามารถลดลงได้โดยไม่ทำให้ความสุขโดยรวมของผู้หญิงน้อยลงแต่อย่างใด ส่วนผู้หญิงที่เคยมีประสบการณ์การเจ็บป่วยก็ให้ความหมายความสุขคือ การมีสุขภาพที่แข็งแรง อย่างไรก็ตามผู้หญิงส่วนหนึ่งที่เคยมีประสบการณ์การเจ็บป่วยกลับให้ความหมายในด้านความสุขของบุคคลในครอบครัวเช่นเดียวกับผู้หญิงส่วนใหญ่ มุมมองทางด้านสุขภาพของผู้หญิงวัยหมดประจำเดือน ผู้หญิงจะให้ความสำคัญ

มากหากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทำให้ผู้หญิงไม่สามารถรับผิดชอบต่อสถานะและหน้าที่ของตน ซึ่งความสำคัญของสุขภาพต่อความสุขนี้สอดคล้องกับการศึกษาของ Chirawatkul et al (2002) ที่ศึกษาการรับรู้เกี่ยวกับการหมดประจำเดือนและการดูแลสุขภาพในผู้หญิงที่อาศัยอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย จากที่กล่าวมาสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของความสุขในครอบครัว หากครอบครัวของผู้หญิงมีความรัก ความเข้าใจกัน มีความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย และจิตใจที่เกิดขึ้นจากวัยหมดประจำเดือน จะทำให้การเข้าสู่วัยหมดประจำเดือนของผู้หญิงไม่กระทบกับความสุขที่ผู้หญิงได้ให้ความหมายไว้

เมื่อพิจารณาวิธีการเผชิญกับสิ่งที่ทำให้ความสุขเปลี่ยนแปลงของผู้หญิงวัยหมดประจำเดือน พบว่าผู้หญิงเลือกวิธีการเผชิญในรูปแบบต่างๆร่วมกันตามแต่สถานการณ์ และประสบการณ์ของตน โดยการเผชิญในสิ่งที่ทำให้ความสุขลดลงนั้น อาจเป็นไปได้ทั้งการสร้างความสุขให้เพิ่มขึ้นและการทำให้ความสุขของตนมีอยู่ดั้งเดิม วิธีการเผชิญต่อสิ่งที่ทำให้ความสุขเปลี่ยนแปลงสามารถเริ่มต้นได้จากการตอบสนองต่อสิ่งนั้นโดยไม่ผ่านการทำความเข้าใจ แต่ในหลายๆครั้งการทำความเข้าใจสิ่งที่มีผลให้ความสุขลดลงนั้นก็สามารถทำให้ผู้หญิงผ่านประสบการณ์ที่ความสุขลดลงไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้หญิงที่เข้าใจถึงสาเหตุที่ความสุขลดลง มีแนวโน้มสามารถจัดการสิ่งที่เกิดขึ้นได้โดยมีผลกระทบต่อตนเองน้อยที่สุดในทางตรงข้ามผู้หญิงที่ไม่ได้เผชิญด้วยการทำความเข้าใจ ผลการแสดงออกทางการพฤติกรรมและอารมณ์นั้นกลับเป็นสาเหตุที่ทำให้ผู้หญิงมีความสุขลดลงได้ ส่วนใหญ่ผู้หญิงที่เผชิญด้วยการตั้งสติ ทำความเข้าใจเป็นผู้หญิงที่มีความรู้และประสบการณ์ในเรื่องที่กำลังเผชิญอยู่มาก่อน ในบริบทประสบการณ์ของผู้หญิงที่เกิดจากการหมดประจำเดือน ผู้หญิงเลือกวิธีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายและอารมณ์ที่เกิดขึ้นด้วยการไม่ทำอะไร นิ่งเฉยต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น และผู้หญิงอีกส่วนหนึ่งก็ใช้วิธีตั้งสติ ทำความเข้าใจต่อสิ่งที่เปลี่ยนแปลง โดยพบว่าทั้งวิธีเผชิญโดยการไม่ทำอะไร และการตั้งสติ ทำความเข้าใจ ผู้หญิงมีความรู้ว่าจะ

เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไรต่อร่างกายและอารมณ์ของตนและการเปลี่ยนแปลงนั้นจะมีผลอย่างไร ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะนำไปสู่การแสวงหาความช่วยเหลือจากหลายๆทาง โดยเฉพาะการปรึกษาแพทย์และบุคคลใกล้ชิด ทำให้ได้วิธีดูแลตนเองให้มีสุขภาพที่ดี จะเห็นได้ว่าผู้หญิงอาศัยคำแนะนำและประสบการณ์ของบุคคลใกล้ชิดเป็นสำคัญในการเผชิญกับการหมดประจำเดือนที่อาจทำให้ความสุขเปลี่ยนแปลง เช่นเดียวกับ การศึกษาของ Shea (2006) ซึ่งพบว่าการบอกเล่าประสบการณ์ทางบวกสัมพันธ์กับทัศนคติของผู้หญิงวัยหมดประจำเดือนท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายและจิตใจ จะเห็นว่าการเผชิญกับการหมดประจำเดือนจะมีประสิทธิภาพและทำให้ความสุขไม่เปลี่ยนแปลงหากผู้หญิงได้รับการสนับสนุนให้กำลังใจและทัศนคติที่ดี พร้อมทั้งจะตั้งสติ เข้าใจและยอมรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

• สรุปผลการศึกษา

ความสุขของผู้หญิงวัยหมดประจำเดือนแต่ละคนมีความหมายแตกต่างกัน แบ่งเป็น 4 ด้าน ได้แก่ การมีความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว การได้ทำในสิ่งที่ปรารถนา การมีชีวิตเรียบง่ายไม่มีความกังวล และการมีสุขภาพแข็งแรง การเผชิญกับสิ่งที่ทำให้ความสุขลดลง แบ่งได้เป็น 5 วิธี คือ การตั้งสติทำความเข้าใจ การทำใจยอมรับ การอดทน การแสดงอารมณ์ และการไม่ทำอะไร

ในการวิจัยครั้งนี้มีข้อจำกัดคือขาดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่ไม่มีรายได้อ่อนหลังของผู้ให้ข้อมูล เนื่องจากเกณฑ์คัดเข้าที่กำหนดเป็นช่วงอายุ ทำให้ผู้หญิงบางท่านหมดประจำเดือนมาเป็นระยะเวลาแล้วต้องนียกยอนหลัง ทำให้ได้ข้อมูลที่ไม่ครบถ้วนและไม่ได้รับข้อมูลที่แท้จริง จึงควรทำการศึกษาในกลุ่มผู้หญิงวัยหมดประจำเดือนที่ไม่มีรายได้อ่อนและกำหนดเกณฑ์คัดเข้าที่ละเอียดขึ้น เพื่อป้องกันการนียกยอนหลังของผู้ให้ข้อมูลหากทำการศึกษาครั้งต่อไป

• ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยครั้งนี้ พบว่า การควบคุมอารมณ์ ทักษะการแก้ปัญหา และการมีความสัมพันธ์กับคนรอบข้างที่ดี มีความสำคัญต่อผู้หญิงที่เผชิญกับสิ่งที่ทำให้ความสุขเปลี่ยนแปลง ดังนั้นครอบครัวมีบทบาทสำคัญที่จะปลูกฝังการมีสติ ความสามารถควบคุมอารมณ์ของตน ทักษะการแก้ปัญหา ตลอดจนแนวคิดในการดำเนินชีวิต รวมทั้งภาครัฐควรมีนโยบายที่จะสนับสนุนการเข้าถึงความรู้ต่างๆ รวมถึงการสร้างครอบครัว สังคมที่ดี เช่น การส่งเสริมการทำกิจกรรมร่วมกันในครอบครัวและสังคมเพื่อให้ครอบครัวและสังคมเกิดความรักความอบอุ่น

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงสาธารณสุข. แผนพัฒนา สุขภาพแห่งชาติในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555-2559), 2 ตุลาคม 2558. <http://bps.ops.moph.go.th/Plan/Plan11.pdf>.
- จิตติมา มโนชัย. รู้จักรู้ใจวัยทอง, 2 ตุลาคม 2558 <http://www.dmh.go.th/news/view.asp?id=558>.
- นภาพรณีย์ พิพัฒน์. (2550). เปิดโลกความสุข GNH. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- เรวดี เพชรศิริราสัณห์, ศิริอร สิ้นธุ, สายฝน เอกวรารังกูร, อุไร จเรประพาส และเจนเนตร พลเพชร. (2550). ความสุขและวิถีการสร้างเสริมสุขภาพ: ความต้องการที่แตกต่างระหว่างคนสามวัยในครอบครัวไทย. วารสารพยาบาล. 56(1-2): 23-31.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่สิบเอ็ด พ.ศ.2555-2559, 2 ตุลาคม 2558. <http://www.nesdb.go.th/Portals/0/news/plan/p11/plan11.pdf>
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. ประชากรจากการทะเบียน จำแนกตามกลุ่ม อายุ และเพศทั่วราชอาณาจักร พ.ศ.2548-2557, 2 ตุลาคม 2558. <http://service.nso.go.th/nso/web/statseries/statseries01.html>
- สิริยา กิติโยดม. (2558). ภาวะวัยหมดระดู (Menopause). เวชสารโรงพยาบาลมหาราช นครราชสีมา, 36(1), 1-5.
- Bertero, C. (2003). What do women think about menopause? a qualitative study of women's expectations, apprehensions and knowledge about the climacteric period. *International nursing review*, 50, 109-118.

- Brown, L., Bryant, C., Judd, F. (2015). Positive well-being during the menopause transition: a systematic review. *Climacteric*, 18, 456-469.
- Chirawatkul, S., Patanasri, K., Koochaiyasit, C. (2002). Perception about menopause and health practices among women in northeast Thailand. *Nursing and health sciences*, 4, 113-121.
- Cifcili, S.Y., Akman, M., Demirkol, A., Unalan, P.C., Vermeire, E. (2009). "I should live and finish it" a qualitative inquiry into Turkish women's menopause experience. *BMC Family Practice*, 10(2), 1-9.
- Hershberger, P.J. (2015). Prescribing happiness: positive psychology and family medicine. *Family medicine journal*, 37(9), 630-634.
- Seligman, M., Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive psychology: an introduction. *American psychologist journal*, 55, 5-14.
- Shea J.L. (2006). Chinese women's symptoms: relation to menopause, age, and related attitudes. *Climacteric*, 9(1), 30-39.
- Utian, W.H., Maamari, R. (2014). Attitudes and approaches to vaginal atrophy in postmenopausal women: a focus group qualitative study. *Climacteric*, 17, 29-36.
- World Health Organization Scientific Group. (1996). Research on menopause in the 1990s WHO technical Report Series, 886, 12-13

05

การก่อตัวและการใช้ข้อบังคับ จรรยาบรรณทันตแพทย์

THE FORMATION AND PRACTICE OF THE CODE OF DENTAL ETHICS

พูนพล โควิบูลย์ชัย¹ เสาวภา พรสิริพงษ์²
ขวัญจิต ศศิวงศาโรจน์² ณรงค์ อางลุมิติ³

POONPON KHOWIBOONCHAI¹, SAOWAPA PORNSIRIPONGSE²,
KWANCHIT SASIWONGSAROJ² AND NARONG ARDSMITI^{2 3}

¹ นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล

² อาจารย์ประจำหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล

* Corresponding author. Email address: s_ampawan@yahoo.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยชิ้นนี้ศึกษาที่มาของข้อบังคับจรรยาบรรณทันตแพทย์ เพื่อสร้างคำอธิบายว่าจรรยาบรรณก่อตัวขึ้นมาได้อย่างไร พร้อมทั้งวิเคราะห์การใช้งานในปัจจุบันว่ามุ่งผลประโยชน์ไปที่ผู้ป่วยเป็นหลักหรือไม่ อย่างไร โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่การวิจัยเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก ผ่านแนวคิดการวิเคราะห์วาทกรรมของ มิเชล ฟูโกต์

การศึกษาพบว่า การก่อตัวขึ้นมาของข้อบังคับจรรยาบรรณวิชาชีพ มีวิถีโคจรของประวัติศาสตร์ในลักษณะเฉพาะของตัวเอง เกิดจากการเข้ามาของวิทยาศาสตร์การแพทย์ที่ต้องปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมการแพทย์เดิมของประชาชนให้อยู่ภายใต้วาทกรรมการแพทย์สมัยใหม่ ทำให้จรรยาบรรณวิชาชีพนอกจากจะถูกสร้างด้วยลักษณะทางจริยธรรมที่แฝงฝังในหลักการแพทย์สากลแล้ว ยังถูกสร้างขึ้นด้วยลักษณะทางจริยธรรมในเชิงประเพณี ตั้งแต่จุดกำเนิดที่เกิดจากการแย่งชิงอำนาจทางการแพทย์ระหว่างฝั่งกรมสาธารณสุขกับโรงเรียนแพทย์ในการควบคุมกิจการด้านการแพทย์ ไปจนถึงความพยายามควบคุม “หมोजอมปลอม” ที่นำเครื่องมือทางการแพทย์มาให้บริการโดยไม่คำนึงถึงสุขภาพของประชาชนหวังเพียงทำผลกำไร ท้ายที่สุดจึงเกิดเป็นระบบจริยธรรมที่ควบคุมตลาดทางการแพทย์ขึ้นเพื่อไม่ให้ประชาชนต้องเจอกับการรักษาที่ไม่ได้มาตรฐาน ตั้งแต่การควบคุมการเข้าสู่วิชาชีพ ควบคุมตลาดของการบริการ ตลอดจนควบคุมการแก่งแย่งแข่งขันในการประกอบวิชาชีพ ด้วยการห้ามผู้ประกอบการวิชาชีพโฆษณาความรู้ความสามารถตน รวมถึงไม่แย่งผู้ป่วยและทับถมว่าร้ายผู้ร่วมวิชาชีพ

ดังนั้นการใช้งานของจรรยาบรรณวิชาชีพจึงถูกใช้ในลักษณะที่อิงอยู่กับการจัดการปัญหาทางจริยธรรมแบบจารีตที่มุ่งสร้างเสถียรภาพ เน้นภาพลักษณ์ที่น่าเชื่อถือของวิชาชีพ ทำให้การรับรู้เรื่องภาพลักษณ์กลายเป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจในการเข้ารับบริการ เรื่องของความรู้ที่ไม่เท่ากันระหว่างทันตแพทย์กับผู้ป่วยถูกทำให้พร่าเลือนไป ความสัมพันธ์ระหว่างทันตแพทย์กับผู้ป่วยจึงมีความไม่เท่าเทียม และเป็นความสัมพันธ์ที่เพิกเฉยต่อความเป็นบุคคลที่มีสิทธิตัดสินใจเรื่องราวในชีวิตตัวเองของผู้ป่วย

คำ สำคัญ

จรรยาบรรณวิชาชีพ/จริยธรรมทันตแพทย์/ วาทกรรมการแพทย์/
ภาพลักษณ์วิชาชีพ/อำนาจทางการแพทย์

Abstracts

This research studied the construction of the Code of Ethics of the Dental Profession and analysed the current practice, which aimed to shape the definition of how it has been developed and utilised for the benefit of the citizens. The research adopted qualitative method, which included documentary research and in-depth interview using the approach of Discourse Analysis by Michel Foucault.

The result suggested that the formation of the Code of Ethics was due to the introduction of modern medicine, having to transform the folk medicine into the part of professional medical system, which was subjected to the Discourse of medical science. Apart from the practice to control treatment standards in accordance with international professional ethics, the ethical code acquired its characteristics of traditional ethics arranging traditional medicine to build novel modern medicine for the whole country. Being the first such organization, the Medical Council controlled and registered dentists in B.C. 2466 (A.D. 1923) pertaining to dental professional conduct, which was formed the Ministry of Public Health's (formerly under the Ministry of Interior) proposal of the Medical Act.

In Thailand, ethics did not concern medicine as a trade to obtain benefits as can be seen in cases of "quacks" using medical equipment as a means in medical services to gain benefits without taking people's health in consideration. Ethics came to play an

important role in order to control the medical service market, helping patients to avoid substandard treatment from the first level, with control over entry, controlling the market structure, control over competitive practice by not allowing professionals to advertise their knowledge and ability, including fighting over patients and gossiping about colleagues.

At present, the Code of Ethics has been utilized in relation to the management of traditional ethical issues, with its purpose being to build the stability of professional institution. Once the patients have chosen the service, the first and foremost criterion for their decision-making is the reliability of professional identity as to which dentist and type of treatment they would opt for, resulting in the decrease in the imbalance of knowledge or information between dentists and patients. The relationship between the dentists and patients was, therefore, unequal, meaning that it was considered a power relationship in terms of paternalism, inattentive to self-autonomy and self-determination.

**Key
words**

ETHICAL CODE/DENTAL ETHICS/MODERN MEDICAL
DISCOURSE/IDENTITY OF PROFESSION/MEDICAL AUTONOMY

● บทนำ

ข้อบังคับจรรยาบรรณแห่งวิชาชีพทันตแพทย์ถูกร่างขึ้นเพื่อมุ่งบรรลู่ให้เกิดเป้าหมายของการประกอบวิชาชีพได้แก่ เพื่อบริการสังคมในด้านทันตกรรมและเป็นหลักประกันความเป็นธรรมให้สังคมอุ่นใจยิ่งขึ้น โดยมุ่งประกอบวิชาชีพเพื่อรับใช้สังคมเป็นที่ตั้ง (พิศาล เทพสิทธา, 2535) ที่ผ่านมาปัญหาทางจริยธรรมของทันตแพทย์ส่วนมากถูกมองว่าเป็นเรื่องของสำนึกในผิดชอบชั่วดีของปัจเจกบุคคล ไม่ว่าจะเป็นปัญหาเรื่องการไม่ยึดผู้ป่วยเป็นศูนย์กลางและให้บริการไม่ได้มาตรฐาน เป็นปัญหาเรื่องความละโมภต้องการทำกำไรของทันตแพทย์ รวมไปถึงเป็นเรื่องของปัญหาการสื่อสารระหว่างผู้ป่วยกับทันตแพทย์ (Botklon, 2004) ทั้งนี้เนื่องมาจากข้อบังคับจรรยาบรรณมีลักษณะเป็นกฎเกณฑ์ที่แข็งทื่อตายตัว มีลักษณะเดียวและคิดได้แบบเดียว ไม่เปิดพื้นที่ให้ชดเชยค่าทางศีลธรรมอื่นๆหรือประเด็นทางจริยศาสตร์อื่นๆเข้ามาปะทะต่อรองทางความคิด หรือทำให้คิดถึงประเด็นทางจริยศาสตร์อื่นๆ ที่มีคุณค่าได้ (Bauman, cited in Elliott, 2009) ในขณะที่การศึกษาจริยศาสตร์ในวงการจริยศาสตร์ชีวการแพทย์ (biomedical ethics) ยอมรับกันโดยวงกว้างว่าไม่ควรมีกฎหรือข้อตกลงสากลใดที่จะนำมาใช้ตัดสินความผิดถูกในเชิงจริยธรรม พร้อมทั้งเสนอแนะว่าให้คลายตัวหลักการที่ใช้เป็นเกณฑ์ตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมที่แข็งทื่อลง เพื่อเปิดให้มีการปะทะต่อรองของชดเชยค่าอื่นๆ (Smith Iltis, 2000) จึงทำให้เกิดข้อสังเกตว่าสังคมที่พยายามฝึกให้ผู้คนมีกิจกรรมทางจริยธรรม (ethical practice) ให้อยู่ในรูปแบบเดียวกัน คิดแบบเดียวกัน ภายใต้กฎที่ออกคำสั่งอย่างตายตัว กิจกรรมทางจริยธรรมในลักษณะนี้ชวนให้คิดถึงเรื่องของ อุดมการณ์ วาทกรรม และความสัมพันธ์เชิงอำนาจ มากกว่าจะเป็นเรื่องของการแสวงหาระบบจริยธรรม หรือหลักความประพฤติอันดีงาม

งานวิจัยชิ้นนี้จึงได้เพิ่มมิติของการศึกษาปัญหาทางจริยธรรมนอกเหนือไปจากเรื่องสำนึกผิดชอบชั่วดีของทันตแพทย์ ด้วยการศึกษาค้นคว้าข้อบ่งชี้จรรยาบรรณหรือสิ่งที่นำมาวัดคุณค่าความดีงามของทันตแพทย์ ว่ามีที่มาที่ไปอย่างไร ทำไมถึงกลายมาเป็นข้อบ่งชี้จรรยาบรรณได้ ศึกษาร่างขึ้นมาเพื่อที่จะจัดการกับเรื่องราวหรือเหตุการณ์อะไร ตลอดจนปัจจุบันถูกใช้งานอย่างไร ผ่านแนวคิดเรื่องการวิเคราะห์วาทกรรม (discourse analysis) ของ มิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) โดยแบ่งเนื้อหาบทความออกเป็น 3 ส่วนหลัก โดยในส่วนแรกเป็นการอธิบายที่มาที่ทำให้เกิดเป็นข้อบ่งชี้จรรยาบรรณขึ้น ตามด้วยวิเคราะห์การถูกใช้งานในปัจจุบัน และส่วนสุดท้ายเป็นการสรุปและอภิปรายข้อบ่งชี้จรรยาบรรณทันตแพทย์ว่า จากอดีตจนถึงปัจจุบันถูกใช้งานในลักษณะใดบ้าง และท้ายที่สุดแล้วมุ่งรับใช้สังคมเป็นที่ตั้งหรือไม่อย่างไร

1. วิธีวิทยาของงานวิจัย

1.1 วิธีกรวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ใช้การวิจัยเอกสาร และวิเคราะห์การใช้งานของข้อบ่งชี้ดังกล่าวจากการวิจัยเอกสารและข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก มีรายละเอียดดังนี้

1.1.1 การวิจัยเอกสาร

ศึกษาข้อมูลที่เป็นเหตุการณ์หรือเรื่องราวจำเพาะเจาะจงจากเอกสาร (purposive documents) ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างและการใช้งานข้อบ่งชี้จรรยาบรรณวิชาชีพทันตแพทย์ โดยแบ่งเอกสารที่ใช้ศึกษาตามกรอบแนวคิดงานวิจัยเป็น 2 ส่วนดังนี้

1.1.1.1 เอกสารที่ใช้ศึกษาการก่อตัวขึ้นมาของข้อบ่งชี้จรรยาบรรณวิชาชีพ (discursive objects) ได้แก่ 1) เอกสารวิชาการงานวิจัย ที่เกี่ยวข้อง 2) เอกสารประวัติศาสตร์และบันทึกการประชุม

ของสภาการแพทย์ 3) ร่างพระราชบัญญัติและข้อบังคับที่อาศัยอำนาจตามความพระราชบัญญัติ ได้แก่ พระราชบัญญัติการแพทย์ พ.ศ.2466 ร่างระเบียบวิชาชีพ พระราชบัญญัติควบคุมการประกอบโรคศิลปะ พ.ศ.2479 กฎกระทรวงมหาดไทย พ.ศ.2480 ออกตามความในพระราชบัญญัติควบคุมการประกอบโรคศิลปะ พ.ศ.2479 พระราชบัญญัติวิชาชีพทันตกรรม พ.ศ.2537 ข้อบ่งชี้จรรยาบรรณวิชาชีพทันตกรรม พ.ศ.2538

เก็บรวบรวมข้อมูลโดยแบ่งตามปีพุทธศักราชที่มีพระราชบัญญัติให้อำนาจในการบังคับใช้ข้อบ่งชี้จรรยาบรรณวิชาชีพในแต่ละช่วงเวลาจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ พ.ศ.2466 พ.ศ.2479 และ พ.ศ.2537

1.1.1.2 เอกสารที่ใช้ศึกษาบริบทการบังคับใช้ข้อบ่งชี้จรรยาบรรณวิชาชีพทันตแพทย์ (discursive practice) ได้แก่ 1) ร่างพระราชบัญญัติและข้อบังคับที่อาศัยอำนาจตามความพระราชบัญญัติ ได้แก่พระราชบัญญัติวิชาชีพทันตกรรม พ.ศ.2537 และ ข้อบ่งชี้จรรยาบรรณวิชาชีพทันตกรรม พ.ศ.2538 2) รายงานสถิติการฟ้องร้องผ่านข้อบ่งชี้จรรยาบรรณวิชาชีพทันตแพทย์ 3) ประกาศจากทันตแพทยสภาเรื่องแนะนำการปฏิบัติตนที่เหมาะสมของทันตแพทย์ 4) เอกสารวิชาการ งานวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับหมวดต่างๆในข้อบ่งชี้จรรยาบรรณวิชาชีพ ได้แก่ งานวิจัยเรื่องพฤติกรรมเสี่ยงที่ถูกร้องเรียนเรื่องความปลอดภัย เรื่องภาพลักษณ์ของแพทย์/ทันตแพทย์กับการตัดสินใจเข้ารับการรักษา และเรื่องการขอคำยินยอมในการรักษา 5) เอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อแสดงหลักฐานเชิงประจักษ์ในประเด็นที่วิเคราะห์ข้อบ่งชี้จรรยาบรรณวิชาชีพ ได้แก่ ข้อบังคับที่ว่าด้วยเรื่องการเก็บความลับของผู้ป่วย (confidentiality) เอกสารที่ใช้ประกอบคือ ตัวอย่าง

โครงสร้างแบบไบอินยอมให้การรักษา (informed consent) จาก
โรงพยาบาลรัฐและคลินิกเอกชนที่ยินยอมให้เผยแพร่ได้

เก็บรวบรวมข้อมูลโดยแบ่งเป็น 3 ส่วนได้แก่ 1) รายงานการร้องเรียนจรรยา
บรรณวิชาชีพที่อยู่ในรูปสื่อบันทึก 2) เอกสารที่เป็น ร่างพระราชบัญญัติ ข้อบังคับคำ
สั่ง หรือ คำประกาศจากกระทรวงหรือจากสภา และ 3) เอกสารวิชาการ งานวิจัย
ที่ช่วยในการวิเคราะห์ปฏิบัติการของวาทกรรม ได้แก่ ข้อมูลเรื่องภาพลักษณ์ต่อ
การตัดสินใจเข้ารับบริการของผู้ป่วย ข้อมูลเรื่องพฤติกรรมเสี่ยงต่อการถูกร้องเรียน
จรรยาบรรณของทันตแพทย์ และข้อมูลเรื่องการขอคำยินยอมในการรักษา

1.1.2 การสัมภาษณ์เชิงลึก

ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ผู้ที่ให้ข้อมูลสำคัญ
(key informants) คือทันตแพทย์ที่มีประสบการณ์ทำงานในการพิจารณา
การร้องเรียนจรรยาบรรณทางวิชาชีพจำนวน 3 ราย เพื่อเก็บข้อมูล
เหตุการณ์หรือเรื่องราวที่ขยายให้เห็นถึงบริบทของการบังคับใช้ข้อบังคับ
จรรยาบรรณวิชาชีพในปัจจุบันว่าถูกใช้จัดการกับปัญหาทางจริยธรรมของ
ทันตแพทย์อะไรบ้าง มีกระบวนการตัดสินใจในการร้องเรียนจรรยาบรรณ
อย่างไร ตลอดจนเนื้อหารายละเอียดของการร้องเรียนจรรยาบรรณที่ขยาย
ให้เห็นรูปแบบของการร้องเรียนที่แตกต่างกันออกไป

1.2 การวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้แนวทางวิเคราะห์วาทกรรมแบบฟูโกต์ (Foucauldian discourse
analysis) ที่สร้างโดย อาร์ริบาส-อายลอน และ วอล์คเกอร์ดีน (2008) (Arribas-
Ayllon & Walkerdine, 2008, p. 98) โดยมีขั้นตอนในการวิเคราะห์ดังนี้

1.2.1 วิเคราะห์การก่อตัวขึ้นมาของข้อบังคับจรรยาบรรณวิชาชีพ
(discursive objects) โดยใช้แนวทางวิเคราะห์วาทกรรมในหัวข้อเรื่อง
การเลือกตัวบทหรือถ้อยแถลงในวาทกรรม (selecting a corpus of

statements) และ การทำให้เป็นประเด็นปัญหา (problematizations)
ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ข้อบังคับจรรยาบรรณวิชาชีพในแง่ของการเป็น
วาทกรรม (discursive construction) เพื่อสำรวจหาจุดตัดหรือจุดที่เกิด
การเปลี่ยนแปลงว่ามีประเด็นปัญหาอะไรที่ทำให้เกิดการบังคับใช้จรรยา
บรรณวิชาชีพ

1.2.2 วิเคราะห์ลักษณะการใช้งานของข้อบังคับจรรยาบรรณวิชาชีพ
ทันตแพทย์ (discursive practice) ใช้แนวทางในหัวข้อเรื่อง *เทคนิควิธี
ของอำนาจ (technologies of power) ตัวละครในวาทกรรม (subject
positions) กระบวนการสร้างตัวตน (subjectification)* เป็นแนวทาง
วิเคราะห์ภาคปฏิบัติการว่าข้อบังคับจรรยาบรรณวิชาชีพถูกใช้งานอย่างไร
บ้าง มีอำนาจหน้าที่อย่างไร จำนวนสถิติการฟ้องร้องปัญหาเรื่องจริยธรรม
ในทันตแพทย์มีเรื่องใดบ้างลักษณะการฟ้องร้องสามารถแบ่งออกเป็น
รูปแบบที่แตกต่างกันออกไปได้อย่างไรบ้าง ไปจนท้ายที่สุดวิเคราะห์ให้เห็น
ว่าการใช้งานข้อบังคับจรรยาบรรณวิชาชีพในบริบทที่เกิดขึ้นดังกล่าวท้าย
สุดแล้วมุ่งผลประโยชน์ไปที่ผู้ป่วยเป็นหลักหรือไม่ อย่างไร

2. ประวัติศาสตร์ของข้อบังคับจรรยาบรรณ

แห่งวิชาชีพทันตกรรม

จากการศึกษาพบว่าข้อบังคับจรรยาบรรณแห่งวิชาชีพทันตกรรมมีต้น
กำเนิด มีการโคจรทางประวัติศาสตร์ผ่านเรื่องราวหรือเหตุการณ์ต่างๆจนกลายมา
เป็นข้อบังคับจรรยาบรรณวิชาชีพ โดยมีรายละเอียดที่สำคัญดังนี้

2.1 จุดกำเนิดของสภาวิชาชีพและการขึ้นทะเบียนผู้ประกอบการโรคศิลปะ

ปัจจุบันการจะเป็นทันตแพทย์ได้นั้นต้องผ่านการศึกษาตามหลักสูตร
ทันตแพทยศาสตรบัณฑิตจากคณะทันตแพทยศาสตร์ที่ได้รับการรับรองจาก

สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาและต้องได้รับใบอนุญาตประกอบวิชาชีพจากทันตแพทยสภา แรกเริ่มเดิมทีนั้นการให้การรักษาทางทันตกรรมไม่ได้มีองค์กรคอยกำกับดูแลความประพฤติ ด้านการศึกษาเองก็ไม่ได้มีคณะทันตแพทย์โดยเฉพาะ ด้านการศึกษาถูกสอนรวมเป็นการแพทย์แขนงหนึ่งในโรงเรียนแพทย์ โดยโรงเรียนแพทย์แห่งแรกคือ “ศิริราชแพทยากร” หรือ “โรงเรียนแพทยากร” ในปี พ.ศ.2432 และเปลี่ยนชื่อเป็น “โรงเรียนราชแพทยาลัย” (Royal medical college) ในปี พ.ศ.2443 หลังจากนั้นก็ได้มีการปรับหลักสูตรเรื่อยมา จนถึงจุดเปลี่ยนสำคัญคือการเข้ามาของมูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์ (Rockefeller foundation) ในปี พ.ศ.2458 ที่เข้ามาสำรวจและปรับปรุงหลักสูตรโรงเรียนแพทยาลัยจนเป็นรูปเป็นร่างในปี พ.ศ.2459 กระทั่งปีถัดมา พ.ศ.2460 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยขึ้นภายในพระบรมมหาราชวัง และสถาปนา “คณะแพทยศาสตร์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย” ขึ้นพร้อมกับความช่วยเหลือในการปรับปรุงหลักสูตรจากมูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์เรื่อยมาในยุคนั้น (ทวีศักดิ์ เผือกสม, 2550) จนกระทั่งในปี พ.ศ.2483 ถึงได้มีการแยกคณะทันตแพทยศาสตร์ออกมาจากคณะแพทยศาสตร์ จัดตั้งขึ้นเป็นคณะทันตแพทยศาสตร์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งปัจจุบันยังคงสังกัดอยู่กับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จะเห็นว่าวิชาชีพทันตแพทย์นั้นมีรากฐานมาจากวิชาชีพแพทย์ นอกจากนี้ส่วนของหลักสูตรการศึกษาที่ภายหลังแยกออกมาจากโรงเรียนแพทย์แล้ว ด้านการควบคุมความประพฤติผู้ประกอบวิชาชีพทันตกรรมก็เช่นกัน ได้แยกออกมามีองค์กรวิชาชีพทันตแพทย์ที่ควบคุมตนเองในปี พ.ศ.2537 ดังนั้นในช่วงก่อนหน้าการศึกษาประวัติศาสตร์ของจรรยาบรรณทันตแพทย์จึงต้องย้อนกลับไปศึกษาเทียบเคียงกับประวัติศาสตร์จรรยาบรรณของแพทย์ โดยองค์กรแรกที่เข้ามาควบคุมเกี่ยวกับการประกอบโรคศิลปะได้แก่ “สภาการแพทย์” (medical council) ในปี พ.ศ.2466 ถูกจัดตั้งขึ้นเนื่องมาจากกรมสาธารณสุข สังกัดกระทรวง

มหาดไทยในขณะนั้น เสนอให้มีกฎหมายพระราชบัญญัติการแพทย์ หลักใหญ่ใจความคือประกาศให้มีการจัดตั้งสภาการแพทย์ขึ้นเพื่อควบคุมวิชาชีพแพทย์ ตั้งแต่หลักสูตรการเรียนการสอนไปจนถึงการประกอบวิชาชีพ ในช่วงแรกที่เสนอนั้นมีกระแสคัดค้านรุนแรงมาจากฝั่งของกระทรวงธรรมการ เนื่องจากอำนาจของสภาการแพทย์ที่เสนอในร่างพระราชบัญญัตินั้น นอกจากจะให้อำนาจสภาการแพทย์ควบคุมการประกอบโรคศิลปะ ยังครอบคลุมไปถึงหลักสูตรการเรียนการสอนของคณะแพทยศาสตร์ด้วย ทำให้การเรียนการสอนของคณะแพทยศาสตร์ซึ่งเดิมอยู่ในการดูแลของกระทรวงธรรมการแต่เพียงกระทรวงเดียว จะตกอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของสภาการแพทย์ที่สังกัดกรมสาธารณสุขอีกชั้นหนึ่ง นับเป็นการแย่งชิงอำนาจในวงการแพทย์ของกรมสาธารณสุขที่มีต่อกระทรวงธรรมการ แต่ท้ายที่สุดในปี พ.ศ.2466 พระราชบัญญัติการแพทย์ฉบับแรกก็ถูกประกาศใช้ ด้วยอำนาจของพระราชบัญญัติฉบับนี้ ทำให้เกิดการจัดตั้ง “สภาการแพทย์” ขึ้น เพื่อควบคุมกิจการด้านการแพทย์ไปจนถึงโรงเรียนแพทย์ และได้ระบุให้ “การช่างฟัน” เป็นหนึ่งใน “โรคศิลปะ” ที่สภาการแพทย์ต้องควบคุมดูแล หากแต่เรื่องกิจการในโรงเรียนแพทย์นั้น กระทรวงธรรมการได้ต่อรองให้สภาการแพทย์ทำหน้าที่เป็นเพียงที่ปรึกษาหลักสูตรเท่านั้น อำนาจหน้าที่หลักของสภาการแพทย์จึงเป็นแค่เรื่องารขึ้นทะเบียนอนุมัติใบอนุญาตให้บุคคลเป็นผู้ประกอบโรคศิลปะ (ทวีศักดิ์ เผือกสม, 2550)

จะเห็นว่าอำนาจในพระราชบัญญัติฉบับนี้ บังคับให้ผู้ประกอบโรคศิลปะเกี่ยวกับการช่างฟัน หากไม่ได้ขึ้นทะเบียนจากสภาการแพทย์เสียก่อน จะยังไม่สามารถประกอบโรคศิลปะเกี่ยวกับการช่างฟันได้ แต่อย่างไรก็ตามแม้พระราชบัญญัติการแพทย์ พ.ศ.2466 จะถูกประกาศบังคับใช้ แต่กิจการของสภาการแพทย์และกรมสาธารณสุขยังเป็นไปอย่างทุลักทุเล และไม่สามารถขึ้นทะเบียนผู้ประกอบโรคศิลปะได้จริง (Lertmanorut, 2005, pp. 31-32) ต้องรอจนถึง พ.ศ.2472 จึงเริ่มดำเนินการขึ้นทะเบียนผู้ประกอบโรคศิลปะได้ เนื่องจาก

วิกฤติเศรษฐกิจของประเทศทำให้รัฐบาลขาดแคลนทุนทรัพย์ในการบริหารประเทศ (ทวิศักดิ์ เผือกสม, 2550, น. 160-161) แต่ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตเพิ่มว่าการดำเนินกิจการที่เป็นไปอย่างสุกสุกของสภาการแพทย์นั้น ไม่ได้เกิดจากแค่วิกฤติทางเศรษฐกิจของประเทศเท่านั้น หากแต่เพราะการจัดตั้งสภาการแพทย์ไม่เป็นไปตามนโยบายรวมศูนย์อำนาจตามเจตนาของกรมสาธารณสุขที่พยายามรวมกิจการแพทย์เข้าไว้ด้วยกัน เนื่องด้วยในขณะนั้นอยู่ภายใต้บรรยากาศการปกครองแบบรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ การบริหารราชการมีลักษณะแบบรวมศูนย์อำนาจ (centralization) การที่โรงเรียนแพทย์ที่เพิ่งก่อตั้งขึ้นมาได้ดำเนินกิจการทางด้านการศึกษาโดยเป็นอิสระจากกรมสาธารณสุข เป็นสิ่งที่กรมสาธารณสุขไม่คุ้นเคยมาก่อน เห็นได้จากกรมสาธารณสุขมีพยายามรวมศูนย์อำนาจอีกครั้ง ด้วยการเสนอร่างพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ.2469 เพื่อจัดตั้งสภาการสาธารณสุขในการเป็นผู้พิจารณาและอนุมัติทุกโครงการที่เกี่ยวข้องกับการสาธารณสุขและการบำบัด แต่ท้ายที่สุดก็ถูกคัดค้านจากฝั่งโรงเรียนแพทย์ ดังเช่นที่ผ่านมา (ทวิศักดิ์ เผือกสม, 2550) เมื่อมองในแง่ “สภาการแพทย์” จึงเป็นความพยายามแปลงรูปโฉมหน่วยงานของกรมสาธารณสุขให้เข้ามาแย่งชิงพื้นที่อำนาจในการควบคุมกิจการแพทย์ทั้งหมด โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อให้ได้เข้ามาควบคุมโรงเรียนแพทย์ในสังกัดกระทรวงธรรมการ ดังนั้นระยะแรกของการก่อตั้งการแพทย์สมัยใหม่ในประเทศไทยจึงเป็นการแย่งชิงอำนาจทางการแพทย์ระหว่างฝั่งกรมสาธารณสุขกับโรงเรียนแพทย์ในการควบคุมกิจการด้านการแพทย์ ทำให้จุดกำเนิดแรกของมรยาทวิชาชีพที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการแพทย์ พ.ศ.2466 จึงเป็นเพียงคำสั่งที่มอบอำนาจในการวาง “บทบังคับสำหรับมรยาทในวิชาชีพของผู้ถือใบอนุญาต” ไว้เท่านั้น แต่ไม่พบว่ามีกร่างบทบังคับมรยาทที่เป็นลายลักษณ์อักษรขึ้นมาบังคับใช้จริง

การให้อำนาจในการวางบทบังคับมรยาทในวิชาชีพของผู้ถือใบอนุญาตในพระราชบัญญัติการแพทย์ พ.ศ.2466 นับเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญในการสร้าง

เสถียรภาพให้กับระบบจริยธรรมของการแพทย์สมัยใหม่ เพราะระบบการเรียนการสอนของการแพทย์สมัยใหม่แตกต่างออกไปจากระบบอบรมสั่งสอนของการแพทย์พื้นบ้าน กล่าวคือ การแพทย์พื้นบ้านนั้นมีระบบจริยธรรมในลักษณะที่แฝงอยู่ในกระบวนการเรียนการสอน ตั้งแต่วิธีการรับลูกศิษย์ที่ตั้งอยู่บนความพึงพอใจของอาจารย์ ลูกศิษย์ต้องอยู่คอยรับใช้อาจารย์จนกว่าจะได้รับความไว้วางใจและสำนึกบุญคุณอาจารย์ในระดับเดียวกับบุพการี แม้จบการศึกษาไปแล้วยังคงมีพิธีกรรมไหว้ครูก่อนทำการรักษา ไปจนถึงประกอบพิธีไหว้ครูอย่างต่อเนื่องเพื่อระลึกถึงพระคุณของครูตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (วิฑูรย์ อึ้งประพันธ์, 2548, น. 41) พิธีกรรมไหว้ครูจึงเป็นพิธีกรรมที่เชื่อมโยงให้ศิษย์ผูกพันกับจรรยาบรรณและหน้าที่ที่อาจารย์อบรมสั่งสอนมาในอดีตและดำรงตนอยู่ในร่องในรอยที่อาจารย์อบรมสั่งสอนมา อาจารย์จะเป็นศูนย์กลางของทั้งความรู้การแพทย์ เป็นผู้บังคับบัญชา ผู้มีพระคุณ พร้อมทั้งเป็นจรรยาบรรณให้กับลูกศิษย์ได้ยึดโยงตนเองและปฏิบัติตามอาจารย์ ในขณะที่โรงเรียนแพทย์เป็นระบบแบบแยกส่วน เริ่มตั้งแต่วิชาเนื้อหาที่เรียนก็แบ่งอาจารย์หลายท่านสอนตามความเชี่ยวชาญ มีหน่วยงานลูกจ้าง มีกลุ่มผู้บริหาร พร้อมทั้งมีกลไกของรัฐที่คอยควบคุมให้อยู่ภายใต้การบริหารจัดการของรัฐ (state control) และต้องทำงานร่วมกับสถาบันอื่นๆ เพื่อตอบสนองนโยบายรัฐ การยึดโยงของลูกศิษย์ที่มีต่ออาจารย์จึงถูกแยกส่วนออกไปต่างจากระบบการเรียนการสอนของการแพทย์แบบพื้นบ้าน ไม่ว่าจะเป็นอย่างนี้หน้าทีของแพทย์ที่ขึ้นอยู่กับนโยบายจากรัฐ วิทยาการความรู้ขึ้นอยู่กับงานวิจัยใหม่ๆ การอบรมสั่งสอนอยู่ในรูปแบบของความเป็นมืออาชีพมากกว่าจะเป็นเรื่องพันธะความผูกพันทางใจ แม้เรื่องจริยธรรมจะแฝงอยู่ในระบบการเรียนการสอนแต่ไม่มีข้อตกลงที่แน่นอน ไม่มีกลไกที่สามารถยึดโยงนักเรียนแพทย์เข้ากับระบบจริยธรรมได้ ทำให้กลายเป็นข้ออ้างสำคัญที่ทำให้กรมสาธารณสุขยกประเด็นเรื่องการควบคุมจรรยาบรรณของแพทย์ขึ้นมาอ้างเพื่อรวบกิจการโรงเรียนแพทย์ เมื่อการจัดตั้งสภาการแพทย์ทำได้สำเร็จ การวางบทบัญญัติเรื่องมรยาทแพทย์จึงเป็น

ความจำเป็นที่ต้องให้อ่านาจไว้ในพระราชบัญญัติการแพทย์ พ.ศ.2466 และเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญของจรรยาบรรณแพทย์ในรูปแบบของลายลักษณ์อักษร

2.2 การบังคับใช้มรรยาทวิชาชีพกับการขีดเส้นแบ่งการแพทย์ด้วยความ เป็นวิทยาศาสตร์

แม้ว่าในช่วงระยะเวลาแรกที่ก่อตั้งขึ้นมา สภาการแพทย์จะไม่มีบทบาทในสังคมมากนัก แต่ภายหลังเปลี่ยนชื่อมาเป็น “คณะกรรมการแพทย์” ได้ดำเนินการออกกฎหมายในปี พ.ศ.2472 ด้วยอาศัยอำนาจแห่งพระราชบัญญัติการแพทย์ พ.ศ.2466 แบ่งประเภทการประกอบโรคศิลปะออกเป็น “ประเภทแผนปัจจุบัน” และ “ประเภทแผนโบราณ” โดยได้ระบุความหมายว่า

“ประเภทแผนปัจจุบัน” คือผู้ประกอบโรคศิลปะโดยความรู้จากตำราอันเป็นหลักวิชาโดยสากลนิยม ซึ่งดำเนินและจำเริญขึ้นอาศัยการศึกษา ตรวจสอบและทดลองของผู้รู้ในทางวิทยาศาสตร์ทั่วโลก

ส่วน “ประเภทแผนโบราณ” คือผู้ประกอบโรคศิลปะโดยอาศัยความสังเกต ความชำนาญอันได้บอกเล่าสืบต่อกันมา หรืออาศัยตำราอันมีมาแต่โบราณ มิได้ดำเนินไปในทางวิทยาศาสตร์

การกำหนดลำดับชั้นการแพทย์ในลักษณะนี้ทำให้เกิดเส้นแบ่งขึ้น เป็นการลดระดับของความรู้แพทย์แบบจารีตพื้นบ้านลงให้ต่ำกว่าความรู้การแพทย์แบบวิทยาศาสตร์ด้วยเส้นแบ่งระหว่างการแพทย์ที่เป็นวิทยาศาสตร์กับการแพทย์ที่ไม่ใช่วิทยาศาสตร์ นอกจากนี้การนิยามแพทย์พื้นบ้านในความหมายนี้เต็มไปด้วยอคติที่จงใจทำให้การแพทย์พื้นบ้านดูเป็นเรื่อง “ล้าสมัย” และไม่มีความสามารถที่จะพัฒนาขึ้นมาได้ ทำให้ฝั่งการแพทย์พื้นบ้านเกิดกระแสต่อต้านคัดค้าน มีการเรียกร้องต่อคณะกรรมการแพทย์ตั้งแต่การขอผ่อนผันเกณฑ์ในการขึ้นทะเบียน บางข้อไปจนถึงส่งจดหมายร้องเรียน แต่ในขณะเดียวกันเทคโนโลยีของการแพทย์สมัยใหม่ได้กลายเป็นสัญญาณของ “ความทันสมัย” โดยเฉพาะเข็มฉีดยาและหูฟัง

แพทย์ (stethoscope) ถูกนำมาใช้อย่างแพร่หลายเพื่อเพิ่มมูลค่าทางการค้าตลอดจนสร้างความน่าเชื่อถือให้กับบริการบริการตรวจรักษา มีการร้องเรียนของแพทย์แผนปัจจุบันชั้น 1 ต่อคณะกรรมการแพทย์ในเรื่องนี้เป็นอย่างมากว่าพบการใช้หูฟังแพทย์และยาแผนปัจจุบันในการตรวจรักษาผู้ป่วยของผู้ประกอบโรคศิลปะแผนโบราณ ทางคณะกรรมการแพทย์มีความเห็นว่าต้องควบคุม “หมอมอมปลอม” อย่างเคร่งครัด เพราะการใช้เข็มฉีดยาและหูฟังแพทย์ไม่มีสอนในตำราของแผนโบราณ การใช้เข็มฉีดยาและหูฟังแพทย์ในการตรวจรักษาโรคโดยปราศจากความรู้จึงเป็นการหลอกลวงผู้ป่วย ในช่วงเวลาต่อมาจึงเกิดเป็นความพยายามผลักดันให้เกิด “ระเบียบวิชาชีพ” เพื่อสะสางปัญหา “หมอมอมปลอม” ทำให้การรักษาเกิดเป็นมาตรฐานเดียวกันขึ้น ไม่ผิดไปจากความรู้ของหลักการแพทย์เพื่อรักษาผลประโยชน์ของประชาชน โดยมี “มรรยาท” ที่สำคัญที่สุดคือการไม่นำการแพทย์ไปทำให้เป็นการพาณิชย์ และจะไม่ต่อไปอนุญาตให้ผู้อื่นได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ประกอบโรคศิลปะชั้นที่ 2 หากพิจารณาเห็นว่าไร้ความสามารถหรือให้การตรวจรักษาที่ไม่ปลอดภัยแก่ประชาชน ตลอดจนไม่มีความรู้ทัดเทียมยุคสมัย ด้วยการนิยามคำว่า “Mal-practice” หรือ “ความบกพร่องในการตรวจรักษา” ในระเบียบวิชาชีพให้ขยายความหมายจากเดิมที่หมายถึงแค่การตรวจรักษาที่เป็นไปตามหลักวิชาการแพทย์ ให้กลายเป็นเรื่องของการตรวจรักษาที่ต้องไม่ปนเปื้อนพาณิชย์นโยบาย ซึ่งคือการห้ามบุคคลที่ไม่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นผู้ประกอบโรคศิลปะแพทย์แผนปัจจุบันชั้นที่ 1 นำเอาเทคโนโลยีของการแพทย์สมัยใหม่ ประกอบการตรวจรักษาและคิดค่าบริการ (ทวีศักดิ์ เผือกสม, 2550, น. 168-171)

แต่สุดท้ายการร่างระเบียบวิชาชีพต้องถูกชะงักลง เนื่องจากรัฐไทยประสบปัญหาขาดแคลนแพทย์ในระบบราชการ ทางคณะรัฐมนตรีต้องการเร่งให้ผลิตแพทย์มากกว่าการควบคุมหมอมอมปลอม ทำให้สำนักงานคณะกรรมการแพทย์ต้องมาหารือกับคณะกรรมการที่คณะรัฐมนตรีแต่งตั้งขึ้น เพื่อกันไม่ให้คณะรัฐมนตรีแทรกแซงหลักสูตรโรงเรียนแพทย์และไม่ทำให้วิทยฐานะของแพทย์

ตกต่ำลง (ทวิศักดิ์ เผือกสม, 2550, น. 168-171) อย่างไรก็ตามหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศจากการปฏิวัติของคณะราษฎร ที่ท้ายที่สุดได้มีการบังคับใช้พระราชบัญญัติควบคุมการประกอบโรคศิลปะ พ.ศ.2479 โดยมีรายละเอียดเป็นแนวปฏิบัติเด่นชัดมากในกฎกระทรวงคือ หมวดที่ 3 เรื่องข้อจำกัดและเงื่อนไขในการประกอบโรคศิลป์ และหมวด 4 เรื่องมรรยาทวิชาชีพ ซึ่งเป็นประเด็นเรื่องการควบคุมรูปแบบการโฆษณา ด้วยการสร้างภาพลักษณ์ของวิชาชีพให้เข้าไปในรูปร่างเดียวกัน เพื่อไม่ให้เสื่อมเสียเกียรติแห่งวิชาชีพ แต่ทว่าภายใต้ภาพลักษณ์ที่ต้องการรักษาไว้ซึ่งเกียรติแห่งวิชาชีพ แท้จริงคือการตอกย้ำเส้นแบ่งที่กีดกันองค์ความรู้แพทย์แขนงอื่นๆที่ไม่ใช่วิทยาศาสตร์การแพทย์ไว้ ด้วยการกำหนดขอบเขตหน้าที่ที่ให้อภิสิทธิ์แก่แพทย์แผนปัจจุบันชั้นที่ 1 ในขณะที่การแพทย์พื้นบ้านกลับเต็มไปด้วยข้อจำกัดและเงื่อนไขในการประกอบโรคศิลปะ ซึ่งพระราชบัญญัติฉบับนี้ได้ให้อำนาจในการจัดตั้งคณะกรรมการควบคุมการประกอบโรคศิลปะขึ้นแทนคณะกรรมการแพทย์ ในการควบคุมดูแลโรคศิลปะ ซึ่งรวมไปถึงสาขาทันตกรรม อันได้แก่ “การบำบัดโรคฟัน การช่างฟันหรือทั้งสองอย่าง” (กฎกระทรวงมหาดไทย ออกตามความในพระราชบัญญัติควบคุมการประกอบโรคศิลปะพุทธศักราช2479, 2479) ทำให้งานด้านทันตกรรมอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของคณะกรรมการควบคุมการประกอบโรคศิลปะมาอย่างยาวนานกว่า 58 ปี มีการปรับปรุงพระราชบัญญัติควบคุมการประกอบโรคศิลปะทั้งสิ้น 9 ฉบับ ฉบับสุดท้ายใน พ.ศ.2530 (พระราชบัญญัติการประกอบโรคศิลปะพุทธศักราช2542, 2542) ก่อนจะแยกวิชาชีพทันตแพทย์ออกมาควบคุมกันเองด้วยอาศัยอำนาจในพระราชบัญญัติวิชาชีพทันตกรรม พ.ศ.2537

2.3 พระราชบัญญัติวิชาชีพทันตกรรม พ.ศ.2537 และจรรยาบรรณแห่งวิชาชีพทันตกรรม

ปัจจุบันผู้ที่ประกอบวิชาชีพทันตแพทย์ได้ ต้องขึ้นทะเบียนและขอรับ

ใบอนุญาตเป็นผู้ประกอบโรคศิลปะแผนปัจจุบันสาขาทันตกรรม ภายใต้การควบคุมของ “ทันตแพทยสภา” โดยสภานี้จัดตั้งขึ้นตามอำนาจของพระราชบัญญัติวิชาชีพทันตกรรม พ.ศ.2537 นอกจากสภาของวิชาชีพทันตกรรมแล้วยังมีสภาเภสัชกรรมและสภาการพยาบาลที่แยกตัวเองออกมาจัดตั้งสภาเพื่อควบคุมดูแลกันเอง ด้วยอ้างเหตุผลว่ามีการเพิ่มจำนวนของบุคลากรการแพทย์ในแต่ละสาขาที่มากขึ้น อีกทั้งวิทยาการความรู้ของแต่ละสาขาการแพทย์ก็มีความลึกซึ้งขึ้น จำเพาะเจาะจงในรายละเอียดขึ้น จึงเป็นผลดีกับวิชาชีพมากกว่าหากให้ควบคุมดูแลกันเอง พร้อมทั้งบรรยากาศสังคมการเมืองในช่วงนั้นที่ประเด็นเรื่องสิทธิมนุษยชน การเรียกร้องความเท่าเทียมความเสมอภาคกำลังเบ่งบาน ท่ามกลางการปกครองในระบอบประชาธิปไตยในยุครัฐบาลที่มาจากทางเลือกตั้ง (ทรงวุฒิตวงรัตนพันธ์, 2559) ภายใต้บรรยากาศทางการเมืองในลักษณะนี้ไม่เพียงแต่วิชาชีพด้านการแพทย์เท่านั้น แต่มีอีกหลายหน่วยงานที่ขอผ่านกฎหมายพระราชบัญญัติ บรรยากาศเช่นนี้คึกคักถึงขีดสุดในช่วง พ.ศ.2540 ในรัฐบาลถัดมา และทำให้ท้ายที่สุดเรื่องสุขภาพของประชาชนได้ถูกรับรองให้เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานโดยตรงในรัฐธรรมนูญ

ด้วยอำนาจของพระราชบัญญัติวิชาชีพทันตกรรม พ.ศ.2537 ข้อบังคับจรรยาบรรณแห่งวิชาชีพทันตกรรมจึงถูกประกาศใช้ในปี พ.ศ.2538 ให้เป็นแนวทางความประพฤติเพื่อบรรลุถึงสภาพชีวิตอันทรงคุณค่า และเป็นลักษณะสำคัญที่ทำให้วิชาชีพทันตกรรมมีลักษณะเป็นวิชาชีพชั้นสูง กล่าวคือ เป็นวิชาชีพที่มีกฎหมายรับรอง มีมาตรฐานวิชาชีพที่ชัดเจนตามหลักการแพทย์ มีการศึกษาอบรมที่ใช้ระยะเวลายาวนานพอสมควร มีสถาบันวิชาชีพที่คอยควบคุม และมีจรรยาบรรณแห่งวิชาชีพเป็นแนวทางในการประพฤติตน (พิศาล เทพสิทธิธา, 2535) การบริการทางทันตกรรมแก่สังคมจึงมีลักษณะเฉพาะตัว นั่นคือไม่ใช่ใครที่ไหนจะประกอบวิชาชีพทันตกรรมได้ ดังเช่นในช่วงที่มีหมอจีน หมอแขก หรือช่างตัดผมทำฟันในร้านตัดผมได้ แต่ต้องฝึกอบรมหลักสูตรทันตแพทยศาสตรบัณฑิต ต้อง

สอบขึ้นทะเบียนเป็นผู้ประกอบวิชาชีพทันตกรรมขั้นที่ 1 ไปจนถึงเมื่อประกอบวิชาชีพแล้วต้องอยู่ภายใต้การตรวจสอบควบคุมให้เป็นไปตามมาตรฐานเดียวกันทั้งวิชาชีพ โดยมีจรรยาบรรณแห่งวิชาชีพเป็นแนวทางในการปฏิบัติตนต่อผู้ป่วยและรักษาไว้ซึ่งเกียรติแห่งวิชาชีพ แต่ลักษณะเฉพาะตัวของการประกอบวิชาชีพในลักษณะดังที่กล่าวมานี้ กว่าจะถูกจัดระเบียบให้กลายเป็นระบบได้อย่างไรในปัจจุบัน ได้ผ่านขั้นตอนทางประวัติศาสตร์มาอย่างยาวนาน การจัดระเบียบครั้งใหญ่ที่สุดคือกลไกทางกฎหมายที่อาศัยอำนาจจากพระราชบัญญัติในการควบคุมกิจการทางการแพทย์ การเกิดขึ้นมาของสภาวิชาชีพ และการร่างระเบียบต่างๆ ทำให้เกิดการควบคุมตลาดของบริการสุขภาพช่องปาก (market structure) ด้วยกฎหมายผูกขาดอำนาจการประกอบวิชาชีพให้เฉพาะผู้ที่ได้รับใบอนุญาตเท่านั้น หากผู้ใดที่ไม่ได้รับอนุญาตให้ประกอบวิชาชีพละเมิดจะมีโทษทางอาญา อีกทั้งลักษณะที่สำคัญอีกประการคือการควบคุมการแก่งแย่งแข่งขันในการประกอบวิชาชีพ (control over competitive practice) ด้วยการออกข้อบังคับจรรยาบรรณแห่งวิชาชีพทันตกรรมขึ้น ห้ามไม่ให้โฆษณาความรู้ความสามารถตนเอง ดังจะเห็นในหมวดที่ 3 ของจรรยาบรรณ และไม่ห้ามมิให้ร้ายทันตแพทย์ท่านอื่น ไม่ชักจูงผู้ป่วยของคนอื่นมาเป็นของตน ในหมวดที่ 4 ของจรรยาบรรณวิชาชีพ (วิฑูรย์ อังประพันธ์, 2548)

ความจำเป็นในการออกข้อบังคับจรรยาบรรณแห่งวิชาชีพทันตกรรม พ.ศ. 2538 จึงไม่ใช่แค่ต้องออกข้อบังคับเนื่องจากมีอำนาจคำสั่งตามพระราชบัญญัติวิชาชีพทันตกรรม พ.ศ.2537 แต่เนื่องจากระบบการแพทย์ได้เปลี่ยนแปลงไป ระบบการแพทย์ดั้งเดิมถูกทำให้อยู่ภายใต้ระบบแบบแผนเดียวกัน ภายใต้ระบบการแพทย์สากลที่ใช้กันทั่วโลก ความรู้การแพทย์แบบวิทยาศาสตร์กลายเป็นวาทกรรมหลักที่กำกับให้ผู้ป่วยต้องเข้าพบทันตแพทย์เมื่อเจ็บป่วยในช่องปาก มีระบบโรงเรียนแพทย์ที่อบรมสั่งสอนและสร้างองค์ความรู้ทางการแพทย์ขึ้นมาใหม่อยู่ตลอดเวลา พร้อมทั้งมีระบบจริยธรรมที่สร้างข้อกำหนดจรรยาบรรณขึ้นมาอย่าง

ชัดเจน อย่างไรก็ตามถึงแม้ระบบจริยธรรมการแพทย์แบบสมัยใหม่จะมีงานวิจัยทางการแพทย์ (evidence based medicine) และแขนงวิชาจริยศาสตร์ชีวการแพทย์ (biomedical ethics) ที่คอยผลิตป้อนองค์ความรู้กำกับให้แพทย์ต้องประพฤติปฏิบัติตาม แต่องค์ความรู้เหล่านี้ก็ให้เพียงแนวทางปฏิบัติในเชิงวิชาชีพ (professional ethics) ยังไม่เพียงพอที่จะเป็นแนวปฏิบัติที่สมบูรณ์ เนื่องจากยังมีปัญหาทางจริยธรรมการแพทย์ในอดีตที่สังคมไทยเคยเผชิญมา ซึ่งเป็นปัญหาปฏิบัติในเชิงประเพณี (traditional ethics) ได้แก่การตรวจรักษาโดย “หมोजอมปลอม” ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันที่แอบหยิบยืมนำเครื่องมือทางการแพทย์ไปให้การตรวจรักษาโดยที่ตนไม่ได้รับใบอนุญาตให้ประกอบวิชาชีพ ทำให้จรรยาบรรณวิชาชีพที่ผ่านมาถูกใช้งานร่วมกับการสร้างข้อจำกัดหรือเงื่อนไขทางกฎหมายต่างๆ เพื่อไม่ให้ผู้ประกอบโรคศิลป์แขนงอื่นที่ไม่ใช่แพทย์แผนปัจจุบันขั้นที่ 1 ลักลอบนำเครื่องมือหรือวิธีการทางการแพทย์มาใช้ตรวจรักษา หากผู้ใดละเมิดจะมีความผิดทั้งทางจรรยาบรรณและทางอาญา พร้อมทั้งกำหนดจรรยาบรรณวิชาชีพขึ้นโดยเฉพาะหมวดที่ 3 การโฆษณาการประกอบวิชาชีพทันตกรรม และหมวดที่ 4 การปฏิบัติต่อผู้ร่วมวิชาชีพ ซึ่งเป็นกลไกทางกฎหมายของสภาวิชาชีพในการสร้างภาพลักษณ์ของวิชาชีพให้เป็นไปในรูปแบบเดียวกัน เพื่อควบคุมตลาดบริการสุขภาพช่องปากไม่ให้มีการแก่งแย่งแข่งขันระหว่างทันตแพทย์ด้วยกันเอง

3. จรรยาบรรณวิชาชีพกับความสัมพันธ์

เชิงอำนาจแบบพ่อปกครองลูก

จากการศึกษาพบว่าข้อบังคับจรรยาบรรณวิชาชีพมีบริบทการถูกใช้งานตามรายละเอียดดังนี้

3.1 ขอบเขตอำนาจของข้อบังคับจรรยาบรรณแห่งวิชาชีพทันตกรรม

ผู้ประกอบวิชาชีพทันตกรรมต้องรักษาจรรยาบรรณแห่งวิชาชีพทันตกรรมตามที่คณะกรรมการกำหนดไว้ หากผู้ประกอบวิชาชีพทันตกรรมถูกร้องเรียนต่อ

ทันตแพทยสภาว่าประพฤติดีผิดไปจากข้อบังคับ ทันตแพทยสภาจะแต่งตั้งคณะกรรมการจรรยาบรรณเพื่อสอบสวนข้อเท็จจริง โดยมีอำนาจวินิจฉัยชี้ขาดอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังต่อไปนี้ 1) ยกข้อกล่าวหาหรือข้อกล่าวโทษ 2) ว่ากล่าวตักเตือน 3) ภาคทัณฑ์ 4) พักใช้ใบอนุญาตมีกำหนดเวลาตามที่เห็นสมควรแต่ไม่เกินสองปี 5) เพิกถอนใบอนุญาต (ข้อบังคับทันตแพทยสภาว่าด้วยจรรยาบรรณแห่งวิชาชีพ พุทธศักราช 2538, 2538) ดังนั้นโทษสูงสุดหากทันตแพทย์ถูกร้องเรียนเรื่องจรรยาบรรณและถูกตัดสินว่ามีความผิดคือการเพิกถอนใบอนุญาต นั่นหมายถึงการถูกสั่งห้ามไม่ให้เข้ามาตรวจรักษาในตลาดการบริการสุขภาพช่องปากตลอดชีวิต แต่หากฝ่าฝืนจะมีโทษทางอาญาตามกฎหมายอาญา ซึ่งโทษทางอาญานี้จะอยู่นอกเหนืออำนาจของคณะกรรมการแห่งทันตแพทยสภา สภาวิชาชีพมีอำนาจเพียงในส่วนของใบอนุญาตเท่านั้น

ส่วนเนื้อหาของข้อบังคับจรรยาบรรณฉบับนี้ประกอบไปด้วย 6 หมวด โดยผู้วิจัยได้แบ่งลักษณะทางจริยธรรมออกได้เป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ “จริยธรรมในเชิงวิชาชีพ” (professional ethics) เป็นจริยธรรมในลักษณะที่เป็นสากลทั่วโลก แผงผังอยู่ในองค์ความรู้วิทยาศาสตร์การแพทย์ที่กำกับว่าหากผู้ป่วยมีอาการอะไร จะต้องตรวจอย่างไร และมีการรักษาไต่บ้างที่เหมาะสมแก่ผู้ป่วยรายนั้น ซึ่งเป็นองค์ความรู้ทางการแพทย์ที่ใช้กันอย่างสากล พร้อมทั้งมีงานวิจัยทางการแพทย์ผลิตบ่อน้องค์ความรู้ใหม่ๆ ออกมาอยู่เสมอ หากทันตแพทย์ทำผิดไปจากหลักวิชาการแพทย์นี้ก็เท่ากับทำผิดจรรยาบรรณด้วย นอกจากนี้ยังมีจริยธรรมการแพทย์ที่เป็นสากลอย่างสาขาวิชาจริยศาสตร์ชีวภาพ (bioethics) ที่ปูแนวทางจริยธรรมทางการแพทย์ตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สองว่าด้วยการปฏิบัติต่อมนุษย์และสิ่งมีชีวิต (Degrazia, 1992) ซึ่งลักษณะที่เป็นจริยธรรมในเชิงวิชาชีพเหล่านี้ถูกร่างเป็นเนื้อหาในข้อบังคับจรรยาบรรณแห่งวิชาชีพปรากฏอยู่ในหมวดที่ 2 ว่าด้วยการประกอบวิชาชีพทันตกรรมที่เกือบทุกข้อเป็นจริยธรรมในเชิงวิชาชีพ ตั้งแต่ข้อ 5 - 21 เนื้อหาโดยรวมกล่าวถึงการต้องประกอบวิชาชีพโดย

ไม่คำนึงถึงเชื้อชาติ ศาสนา สังคม หรือลัทธิการเมือง ต้องรักษามาตรฐานของการประกอบวิชาชีพให้ดีที่สุด คำนึงถึงความปลอดภัยและความสิ้นเปลืองของผู้ป่วย ต้องไม่เปิดเผยความลับของผู้ป่วย ต้องคำนึงถึงประโยชน์ของผู้ป่วยเป็นสำคัญ เป็นต้น นอกจากนี้หมวดที่ 2 แล้วยังปรากฏอยู่ในหมวดที่ 6 ว่าด้วยการทดลองในมนุษย์

ส่วนจริยธรรมอีกลักษณะหนึ่งคือ “จริยธรรมในเชิงประเพณี” (traditional ethics) เป็นการจัดการกับปัญหาทางจริยธรรมที่พบเจอแตกต่างกันไปในแต่ละสังคม ผ่านการปะทะต่อสู้กันของชุดเหตุผลต่างๆ จนในที่สุดได้ผลลัพธ์ออกมาเป็นข้อบังคับจรรยาบรรณที่อาศัยอำนาจทางกฎหมายเป็นข้อยุติให้การปะทะกันของชุดเหตุผลทั้งหมดโดยการบังคับใช้จริยธรรมในเชิงประเพณีนี้เป็นลักษณะสำคัญที่ทำให้แต่ละประเทศมีข้อบังคับจรรยาบรรณที่มีเนื้อหาแตกต่างกันไปตามลักษณะทางสังคม อิงอยู่กับจารีตประเพณีที่ได้รับสืบทอดต่อกันมาของแต่ละประเทศทั้งในแง่ของจริยธรรมรวมไปถึงในแง่ของกฎหมาย (ethical & legislative tradition) (Macpherson Mayol, Roqué Sánchez, Gonzalvo-Cirac, & de Ribot, 2013) ซึ่งเป็นปัญหาที่วงการทันตกรรมสมัยใหม่ของแต่ละประเทศต้องพบเจอและต้องจัดการกับระบบการแพทย์ดั้งเดิมนั้นเพื่อสร้างระบบการแพทย์จากองค์ความรู้แบบวิทยาศาสตร์การแพทย์ขึ้นมาใหม่ให้เป็นรูปแบบเดียวกันทั้งประเทศ โดยลักษณะที่เป็นจริยธรรมในเชิงประเพณีนี้ปรากฏอยู่ในเนื้อหาข้อบังคับจรรยาบรรณวิชาชีพในหมวดต่างๆ ดังนี้

หมวดที่ 1 ว่าด้วยผู้ประกอบวิชาชีพทันตกรรมที่ต้องไม่กระทำการใดๆ เป็นเหตุให้เสื่อมเสียเกียรติศักดิ์แห่งวิชาชีพ

หมวดที่ 2 แม้ว่าเกือบทุกข้อจะเป็นลักษณะของจริยธรรมในเชิงวิชาชีพ แต่มีบางข้อที่สะท้อนลักษณะของจริยธรรมในเชิงประเพณี ได้แก่ ข้อ 10 ว่าด้วยผู้ประกอบวิชาชีพทันตกรรมต้องไม่ใช้หรือไม่ช่วยเหลือผู้ที่ไม่ได้ขึ้นทะเบียนรับใบอนุญาตเป็นผู้ประกอบวิชาชีพทันตกรรมให้ประกอบวิชาชีพทันตกรรม รวมทั้งต้องดูแลมิให้มีการประกอบวิชาชีพทันตกรรมของผู้ที่ไม่ได้ขึ้นทะเบียนประกอบ

วิชาชีพทันตกรรมในสถานพยาบาลที่ตนรับผิดชอบ ซึ่งเป็นความพยายามควบคุม “หมอมอมปลอม” ตั้งแต่ในอดีต จนปัจจุบันยังเป็นเรื่องของเจ้าของสถานพยาบาลที่ปล่อยปละละเลยให้มีผู้ที่ไม่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นผู้ประกอบวิชาชีพทันตกรรมให้บริการทางทันตกรรมแก่ผู้ป่วยในสถานพยาบาลของตน

หมวดที่ 3 และ หมวดที่ 4 เป็นเรื่องของการควบคุมการโฆษณาและการปฏิบัติตนต่อเพื่อนร่วมวิชาชีพ เพื่อสร้างภาพลักษณ์ของวิชาชีพให้เป็นรูปแบบเดียวกัน ไม่ให้อั้วอดว่าสถานพยาบาลของตนหรือฝีมือของตนดีกว่าทันตแพทย์ท่านอื่น เพื่อไม่ให้เกิดการแก่งแย่งแข่งขันในตลาดบริการทางทันตกรรม

หมวดสุดท้ายคือหมวดที่ 5 กล่าวถึงการปฏิบัติต่อเพื่อนร่วมงานที่เป็นผู้ช่วยเหลืองานต่างๆ ในคลินิกนอกเหนือจากการตรวจรักษาว่าให้เคารพศักดิ์ศรีของกันและกัน พร้อมทั้งสนับสนุนให้การทำงานในส่วนที่เพื่อนร่วมงานรับผิดชอบ

3.2 รูปแบบของการร้องเรียนจรรยาบรรณ และสถานภาพความเป็นทันตแพทย์

ในรอบ 20 ปีที่ผ่านมา ในปี พ.ศ. 2539-2559 จากสถิติแจ้งในข่าวสารทันตแพทย์สภาประจำเดือน กรกฎาคม - ตุลาคมปี พ.ศ.2559 มีทันตแพทย์ถูกร้องเรียนจรรยาบรรณต่อทันตแพทย์สภาทั้งหมด 258 คน แบ่งเป็นเพศชาย 136 คน เพศหญิง 122 คน (ทันตแพทย์สภา, 2559ข, น. 10) แต่จากข้อมูลการสัมภาษณ์ผู้ซึ่งทำงานเกี่ยวข้อง (key informant) พบว่าทันตแพทย์บางคนถูกร้องเรียนมากกว่า 1 ครั้ง ดังนั้นจำนวนทันตแพทย์ที่ถูกร้องเรียนจริงๆ มีจำนวนไม่ถึง 258 คน โดยร้อยละ 79 ถูกร้องเรียนเรื่องมาตรฐานวิชาชีพ ที่ผู้ร้องเรียนสงสัยว่าทันตแพทย์ให้บริการไม่เป็นไปตามหลักวิชาการแพทย์ ร้อยละ 8 ถูกร้องเรียนเรื่องความไม่สุภาพในการให้การตรวจรักษา ร้อยละ 7 ถูกร้องเรียนว่าทำผิดข้อบังคับหมวดควบคุมโฆษณาการประกอบวิชาชีพ อีกร้อยละ 6 ทำผิดข้อบังคับหมวดที่ 2 ข้อที่ 10 ว่าด้วยการช่วยเหลือหรือปล่อยปละละเลยให้ผู้ที่ไม่ได้ขึ้น

ทะเบียนรับใบอนุญาตประกอบวิชาชีพทันตกรรมทำการประกอบวิชาชีพทันตกรรมในสถานพยาบาลที่ตนเองรับผิดชอบ ซึ่งพบว่าการฟ้องร้องในหมวดที่ 2 ข้อที่ 10 นี้มีผู้ถูกฟ้องร้องจำนวนทั้งสิ้น 16 คน และมีอยู่ 12 คนที่ถูกตัดสินลงโทษให้พักใบอนุญาตประกอบวิชาชีพทันตกรรม (ทันตแพทย์สภา, 2559ข, น. 10)

เพื่อให้เห็นบริบทโดยรวมว่าการร้องเรียนมีลักษณะในรูปแบบใดบ้าง ขยายให้กว้างกว่าข้อมูลสถิติการถูกร้องเรียนที่อ้างในเบื้องต้น ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับการบังคับใช้ข้อบังคับจรรยาบรรณวิชาชีพ พร้อมทั้งยกกรณีตัวอย่างที่เกิดขึ้นจริงประกอบ เพื่อแยกประเภทการถูกร้องเรียนให้ชัดเจนว่าเป็นไปในรูปแบบใดบ้าง และมีกระบวนการตัดสินปัญหาทางจริยธรรมอย่างไร สามารถสรุปลักษณะการร้องเรียนออกมาให้เห็นบริบทของการร้องเรียนได้เป็นปัญหาจริยธรรม 6 รูปแบบดังนี้ 1) ปัญหาจริยธรรมเรื่องการไม่ให้การตรวจรักษาตามหลักวิชาการแพทย์ เป็นปัญหาจริยธรรมที่มีการร้องเรียนมากที่สุด เพื่อขอให้ตรวจสอบว่าได้รับการรักษาที่ได้มาตรฐานเหมาะสมหรือไม่ โดยการร้องเรียนมีข้อเท็จจริงตั้งแต่ทันตแพทย์ได้ละเลยมาตรฐานการรักษาตามที่ร้องเรียน ไปจนถึงทันตแพทย์ปฏิบัติตามมาตรฐานแต่ผู้ป่วยไม่มีความเข้าใจในการตรวจรักษาที่ตนได้รับ 2) ปัญหาจริยธรรมเรื่องการบริการที่ไม่สุภาพ เช่น การพูดจาดูหมิ่นถากถางผู้ป่วย การแสดงท่าที่ไม่สนใจความเจ็บป่วยของผู้ป่วย นำไปสู่ความรู้สึกที่ไม่ดีต่อทันตแพทย์ 3) ปัญหาจริยธรรมเรื่องการช่วยเหลือผู้ที่ไม่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นผู้ประกอบวิชาชีพทันตกรรมให้ประกอบวิชาชีพทันตกรรม มีกรณีตัวอย่างเช่นทันตแพทย์ฝึกเด็กรับชมหรือทันตภิบาลให้ทำงานทันตกรรมในคลินิกส่วนตัว ทำยที่สุดมีผู้แจ้งไปยังกองการประกอบโรคศิลป์ และได้ทำการล่อซื้อสืบสวน จนทำยที่สุดแจ้งในคดีอาญา พร้อมทั้งทันตแพทย์สภามีมติลงโทษพักใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ 1 ปี (สมชาย กิจสนาโยธิน, 2555, น. 108-109) 4) ปัญหาจริยธรรมเรื่อง การโฆษณาอวดอ้างความรู้ของตนรวมถึงอั้วอดสถานพยาบาลของตนว่าดีกว่าสถานพยาบาลอื่น เป็นการหลอกลวงผู้ป่วยเพื่อให้เข้าใจผิดในการประกอบวิชาชีพ

ทันตกรรม ซึ่งมีกรณีตัวอย่างตั้งแต่ การตั้งป้ายโฆษณาเกินจริง อย่างโฆษณาว่า ฟอกสีฟันด้วยเครื่องเลเซอร์ แต่ความจริงใช้เพียงเครื่องฉายแสงธรรมดา (สมชาย กิจสนาโยธิน, 2555, น. 100-102) ไปจนถึงโฆษณาจูงใจหรือชักชวนผู้ป่วยให้มารับบริการทางทันตกรรม อย่างการปิดป้ายโฆษณาว่า “สามารถจัดฟันได้เลย ไม่ต้องรอคิวให้เสียเวลา รับรองความพึงพอใจ” (สมชาย กิจสนาโยธิน, 2555, น. 92-93) ซึ่งการโฆษณาทั้งหมดก็เพื่อผลประโยชน์ของตนเอง 5) *ปัญหาจริยธรรม เรื่องการอวดอ้างตนเองในฐานะทันตแพทย์เพื่อรับรองสินค้าและบริการอื่นๆ อันเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว* มีตั้งแต่ยินยอมให้ผู้อื่นนำความรู้ความชำนาญในการประกอบวิชาชีพทันตกรรมของตนไปโฆษณา อย่างกรณีตัวอย่างที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องในการพิจารณาการร้องเรียนว่า มีโฆษณาแปงเด็กได้ว่าจ้างให้ทันตแพทย์โฆษณาผลิตภัณฑ์ให้ ด้วยรับรองว่าตนเองเป็นผู้เชี่ยวชาญในด้านทันตกรรมสำหรับเด็ก ทำยาสีฟันที่สุดุดกโรงเรียนและถูกลงโทษว่ามีมูลความผิดในคดีจรรยาบรรณทันตแพทย์ ไปจนถึงนำการประกอบวิชาชีพทันตกรรมของตนเผยแพร่ไปยังสื่อมวลชนในทำนองโฆษณาคุณวุฒิ ความรู้ความสามารถของตน กรณีตัวอย่างเช่น มีการโฆษณาในหนังสือพิมพ์บางฉบับว่า มีคลินิกแห่งหนึ่งเปิดเป็นสปาทันตกรรม มีจุดเด่นตรงที่ “นวดหน้าไปด้วย ทำฟันไปด้วย” และให้บริการนวดด้วยทันตแพทย์เอง ซึ่งจะสร้างบรรยากาศผ่อนคลาย และทำให้ผู้ป่วยพอใจ การให้ข้อมูลในลักษณะนี้เป็นการแสดงความรู้ความสามารถเฉพาะและใช้สถานภาพทันตแพทย์เข้าไปเกี่ยวข้อง และข้อมูลดังกล่าวเป็นการเผยแพร่สู่สาธารณชน จึงเข้าข่ายผิดข้อบังคับจรรยาบรรณวิชาชีพ (สมชาย กิจสนาโยธิน, 2555, น. 94-96) 6) *ปัญหาจริยธรรมเกี่ยวกับความประพฤติด้านอื่นๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับการประกอบวิชาชีพทันตกรรม* หากแต่เป็นเหตุทำให้ภาพลักษณ์วิชาชีพมีความเสื่อมเสีย การร้องเรียนในข้อนี้มีความน่าสนใจที่เป็นการร้องเรียนจากความคาดหวังของสังคม ที่คาดหวังจริยธรรมจากทันตแพทย์มากกว่าการตรวจรักษาโรคในช่องปาก แต่คาดหวังให้ทันตแพทย์ดำรงตนอยู่ในครรลอง

ของศีลธรรมจรรยา มีความประพฤติด้านอื่นๆที่ติงาม นอกเหนือไปจากการ ให้การตรวจรักษาแก่ผู้ป่วยด้วย ซึ่งจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพิจารณาการร้องเรียน พบว่ามีกรณีตัวอย่างเช่น ทันตแพทย์ขอทุนลาศึกษาต่อ แล้วไม่ยอมกลับมาใช้ทุนตามสัญญา เป็นผลให้ผู้ที่ค้าประกันให้กับทันตแพทย์ท่านนั้น ต้องสูญเสียทรัพย์ชดใช้หนี้แทน ซึ่งในกรณีนี้ทันตแพทย์สภาได้มีมติถอนใบประกอบวิชาชีพเนื่องจากทันตแพทย์ท่านนั้นประพฤติเสื่อมเสียเกียรติศักดิ์แห่งวิชาชีพ

ส่วนหลักเกณฑ์ในการตัดสินพิจารณานั้น จะดูจากข้อมูลนำเข้าทั้งหมดและแยกการพิจารณาเป็นประเด็นต่างๆออกไป ใช้หลักการคล้ายคลึงกับศาลที่ค่าให้การทุกอย่างเป็นข้อมูลนำเข้ามาประกอบการพิจารณาการร้องเรียน ด้วยการพิจารณาว่าการตรวจรักษาที่ทันตแพทย์ปฏิบัตินั้นผิดวิสัยไปจากวิจรรณญาณของคณะกรรมการสอบสวนจรรยาบรรณหรือไม่ โดยเกณฑ์ที่ใช้ไม่ได้อิงแค่ตำราการแพทย์ ไม่ได้อิงแค่แนวทางปฏิบัติที่แนะนำโดยองค์กรทันตแพทย์ในระดับนานาชาติ หากแต่พิจารณาจากสภาวะแวดล้อมทั้งหมด หลักวิชาการแพทย์เป็นเพียงข้อมูลส่วนหนึ่งในการนำเข้ามาพิจารณาเมื่อเกิดการร้องเรียนจริยธรรม

จากรูปแบบการร้องเรียนจริยธรรมทั้งหมด 6 รูปแบบ การร้องเรียนจรรยาบรรณ ในระดับข้อที่ 1 ถึงข้อที่ 5 มีลักษณะที่ร่วมกันคือเป็นการร้องเรียนด้วยการพิจารณาจากการสวมบทบาทการเป็นทันตแพทย์ว่า เมื่อสวมบทบาทเป็นทันตแพทย์แล้วบทบาทที่แสดงออกไปนี้สามารถทำได้หรือไม่ มีความเหมาะสมหรือไม่อย่างไร ตั้งแต่การให้บริการตรวจรักษา การสื่อสารกับผู้ป่วยเมื่อแสดงบทบาทเป็นทันตแพทย์ การช่วยเหลือผู้ไม่ได้รับอนุญาตประกอบวิชาชีพทันตกรรม ให้ประกอบวิชาชีพทันตกรรม การโฆษณาอวดอ้างความรู้ของตนรวมถึงโอ้อวดสถานพยาบาลของตนว่าดีกว่าสถานพยาบาลอื่น ไปจนถึงการอวดอ้างตนเองในฐานะทันตแพทย์เพื่อรับรองสินค้าและบริการอื่นๆอันเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว แต่สำหรับในระดับของข้อที่ 6 แตกต่างออกไปจากระดับอื่นๆตรงที่เป็นการร้องเรียนทั้งที่ไม่ได้อยู่ในสถานภาพที่บุคคลแสดงบทบาทของทันตแพทย์ แต่ถูก

ร้องเรียนเนื่องจากการมีสถานภาพเป็นทันตแพทย์ติดตัวอยู่ในสังคม จะเห็นว่า แม้จะไม่ได้สวมบทบาททันตแพทย์แต่เมื่อกระทำการอะไรจนเกิดเป็นเหตุให้คู่กรณี ร้องเรียนได้ สถานภาพความเป็นทันตแพทย์จะถูกร้องเรียนได้ด้วยเสมอ การร้องเรียนในลักษณะนี้เป็นผลมาจากความคาดหวังของสังคมต่อสถานภาพความเป็นทันตแพทย์ที่ต้องดำรงตนอยู่ในครรลองของศีลธรรมจรรยา มีความประพฤติด้านอื่นๆ ที่ดีงามนอกไปจากการให้การตรวจรักษาแก่ผู้ป่วย “สถานภาพความเป็นทันตแพทย์” จึงเป็นภาพลักษณ์ที่แบกรับความรับผิดชอบ ความเป็นมืออาชีพ และต้องเป็นที่ไว้วางใจให้กับสังคม

3.3 ภาพลักษณ์ของทันตแพทย์กับช่องทางทางความรู้ระหว่างทันตแพทย์กับผู้ป่วย

จากลักษณะการถูกร้องเรียนของข้อที่ 6 ที่ทันตแพทย์ถูกร้องเรียนจรรยาบรรณโดยเรื่องที่ถูกร้องเรียนนั้นไม่ได้เกี่ยวข้องกับการประกอบวิชาชีพเลยนั้น ทำให้เกิดคำถามขึ้นว่า ทำไมทันตแพทย์จึงต้องถูกคาดหวังว่าให้มีความประพฤติที่ดีงามในด้านอื่นๆ นอกเหนือไปจากการตรวจรักษาผู้ป่วย

ในประเด็นนี้มีงานวิจัยเรื่องภาพลักษณ์ทางการแพทย์ว่ามีความสำคัญอย่างมากต่อการรับรู้ของผู้ป่วยในการตัดสินใจเข้ารับบริการตรวจรักษา งานวิจัยส่วนใหญ่เป็นไปในทิศทางเดียวกันว่าปัจจัยที่จะทำให้ผู้ป่วยเลือกเข้ารับบริการเป็นเรื่องของการรับรู้เรื่องภาพลักษณ์ อาทิ พงศธร พึ่งเนตร์ (2557) พบว่าภาพลักษณ์ที่น่าเชื่อถือและน่าไว้วางใจมีผลต่อการเลือกเข้ารับบริการตรวจรักษา พรพิชชา ภัทรากร (2545) พบว่าผู้ป่วยที่รับรู้ถึงภาพลักษณ์ของโรงพยาบาลและบุคลากรทางการแพทย์ในด้านบวกจะนำมาสู่ความไว้วางใจ อธิพรรณ น่วมกระจำง (2554) อธิบายว่าปัจจัยที่จะทำให้ผู้ป่วยเลือกรับบริการในแต่ละคลินิกเอกชนนั้น นอกจากการเข้าถึงที่สะดวกใกล้บ้านแล้ว ภาพลักษณ์เรื่องความสะอาด ความเต็มใจให้บริการ ก็ส่งผลกระทบต่อตัดสินใจ ดังนั้นเจตนาธรรมณ์ของการบังคับใช้จรรยา

บรรณที่ช่วยปกป้องไม่ให้เกิดความเสื่อมเสียต่อความเป็นทันตแพทย์ รักษาไว้ซึ่งภาพลักษณ์ที่ดีของวิชาชีพ ได้สร้างความไว้วางใจแก่ผู้ป่วยจนกลายเป็นเกณฑ์ตัดสินใจในการเลือกรับบริการทางทันตกรรม พร้อมกันนี้ทำให้สถานภาพความเป็นทันตแพทย์ถูกคาดหวังให้ดำรงตนอยู่ในครรลองของศีลธรรม มีความประพฤติทั่วไปในสังคมที่ดีงามนอกเหนือไปจากการให้การตรวจรักษาแก่ผู้ป่วย

นอกจากนี้ พอล แลมป์เดน (2002) ได้สรุปว่า ความเชื่อถือในทันตแพทย์เป็นสิ่งสำคัญที่ผู้ป่วยต้องมีให้ทันตแพทย์ ทั้งนี้เนื่องมาจาก การไม่เท่ากันในความรู้ระหว่างทันตแพทย์กับผู้ป่วย (imbalance of information) ทักษะทางการแพทย์ที่ต้องฝึกฝนจนเชี่ยวชาญ (professional skill) ลักษณะงานที่กระทำต่อร่างกายมนุษย์โดยตรงและมีความเสี่ยงอันตรายถึงชีวิตได้ (life threatening) และข้อมูลความลับของผู้ป่วยที่ทันตแพทย์ต้องปกปิดไม่ทำให้ผู้ป่วยเสื่อมเสีย (confidentiality) ภาพลักษณ์ที่ดีของวิชาชีพจึงมีความสำคัญอย่างมากในการสร้างความมั่นใจ โดยความเชื่อถือในลักษณะนี้แตกต่างไปจากความเชื่อถือนระหว่างเพื่อนสนิทที่ต้องอาศัยระยะเวลา แต่กับทันตแพทย์เป็นการเชื่อถือในคุณธรรมแห่งวิชาชีพ (virtue of training) เชื่อถือในสถานภาพที่ต้องทำหน้าที่รับผิดชอบต่อสังคม (special role in society) สถานภาพของทันตแพทย์จึงกลายเป็นที่คาดหวังของคนในสังคม แต่ในขณะเดียวกันความสัมพันธ์ลักษณะนี้เป็นความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกัน (inequality relationship) เป็นความสัมพันธ์ในแบบ “พ่อปกครองลูก” หรือ “paternalism” ซึ่งเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ทันตแพทย์มีอำนาจทางการแพทย์ ส่วนผู้ป่วยนั้นอยู่ในภาวะที่ต้องพึ่งพิง ทำให้ความคาดหวังต่างๆ ของผู้ป่วย ไม่ว่าจะเป็นคุณภาพที่ดีจากการรักษา การเจ็บปวดที่น้อยที่สุด หรือค่ารักษาพยาบาลที่เป็นธรรม วางอยู่บนความสัมพันธ์ที่ผู้ป่วยต้องไว้วางใจเชื่อใจทันตแพทย์ (fiduciary relation) ดังนั้นสิ่งสำคัญที่ต้องระวังคือการเพิกเฉยต่อความเป็นบุคคล (autonomy) ของผู้ป่วย ที่บุคคลมีสิทธิตัดสินใจราวในชีวิตของตัวเอง โดยการตัดสินใจนั้นอาจมีความจำเป็นส่วนตัวต่างไปจาก

มุมมองของทันตแพทย์ แม้ว่าผู้ป่วยจะไม่รู้จักโรคที่เป็นอยู่ ไม่รู้จักเทคนิคในการรักษา แต่ผู้ป่วยเข้าใจปัญหาและตระหนักถึงความจำเป็นของตนเองดีที่สุด ดังนั้นการตัดสินใจในทางเลือกการรักษา (treatment decision) จึงไม่ใช่แค่กำหนดด้วยการตัดสินใจจากทันตแพทย์ ที่มองในมุมของการรักษาโรคเพียงอย่างเดียว แต่ต้องคำนึงถึงสิทธิในการเป็นเจ้าของตนเองของผู้ป่วยและต้องได้รับการยินยอมให้รักษาจากผู้ป่วยด้วย (Lambden, 2002, pp. 89-99)

การขอความยินยอมเพื่อให้การรักษา (inform consent) เป็นกระบวนการที่ปรับความสัมพันธ์ระหว่างทันตแพทย์กับผู้ป่วยให้เสมอภาคยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในแง่ของความรู้ที่ไม่เท่ากันเป็นการถ่วงดุลระหว่างความรู้ทางการแพทย์ที่ไม่เท่ากันระหว่างทันตแพทย์และผู้ป่วย ผู้ป่วยต้องได้รับข้อมูลทางการแพทย์ที่เป็นความจริง เข้าใจได้ และมากเพียงพอ สุดท้ายผู้ป่วยจะเป็นผู้กำหนดว่าตนเองจะเลือกรับการรักษาแบบใด (self-determination) ซึ่งจะเป็นการตอบสนองต่อปัญหาของผู้ป่วยได้ตรงที่สุดและเป็นประโยชน์แก่ผู้ป่วยสูงสุด ในขณะเดียวกันก็ลดความเสี่ยงในการฟ้องร้อง และหลีกเลี่ยงความระแวงของผู้ป่วยที่คาดว่าทันตแพทย์จะให้การรักษาที่เกินจำเป็น (Lambden, 2002, pp. 89-99) ในประเทศไทยจากการศึกษาของ ชนภัทร วินยวัฒน์ (2551) พบว่าหนังสือขอคำยินยอมในประเทศไทยส่วนใหญ่เป็นหนังสือแสดงเจตนาขอรับการตรวจรักษาพยาบาล มีไว้เพื่อเป็นหลักฐานว่าได้รับความยินยอมให้รักษาจากผู้ป่วย แต่ไม่สอดคล้องกับหลักกฎหมายที่เป็นสากลในเรื่องการขอคำยินยอม ไม่มีการระบุเงื่อนไขที่สำคัญและรายละเอียดที่แจ้งถึงความจำเป็นต่างๆที่ผู้ป่วยต้องใช้ประกอบการตัดสินใจในการยินยอมรับการรักษาหลายประการ ทำให้หลักการเรื่องการเคารพสิทธิมนุษยชนตามหลักเสรีนิยม (principle of autonomy) และหลักการกำหนดชะตาชีวิตของตนเอง (principle of self-determination) ที่ควรจะเป็นหลักการสำคัญของการขอคำยินยอมในการรักษาพยาบาลถูกละเลยไป นอกจากนี้ยังพบว่า ในข้อบังคับจรรยาบรรณแห่งวิชาชีพทันตกรรม หมวด 2 ข้อ 20 ได้

ระบุไว้ว่า “ผู้ประกอบการวิชาชีพทันตกรรมต้องอธิบายให้ผู้ป่วยเข้าใจถึงสาระสำคัญของการให้บริการทางวิชาชีพทันตกรรม เพื่อใช้ประกอบการตัดสินใจในการบำบัดรักษาของผู้ป่วย และต้องแจ้งค่าบริการให้ผู้ป่วยทราบเป็นรายการว่าแต่ละรายการเป็นจำนวนเงินเท่าใด รวมทั้งสิ้นเท่าใด เมื่อได้รับการร้องขอ” ดังนั้นเมื่อผู้ป่วยไม่ได้ร้องขอ ทันตแพทย์จึงไม่มีความเป็นที่ยอมรับที่ต้องทำหนังสือขอความยินยอมเพื่ออธิบายสาระสำคัญในการรักษา จึงไม่น่าแปลกใจที่การศึกษาของ ปรียานุช บทกลอน (2004) พบว่าพฤติกรรมการเสี่ยงต่อการถูกร้องเรียนของทันตแพทย์มากที่สุด เป็นเรื่องของการไม่ยึดผู้ป่วยเป็นศูนย์กลาง (the patient’s unrealized expectations regarding dental service provider’s behavior) (Botklon, 2004) นั่นเพราะวัฒนธรรมที่ผ่านมา การให้บริการตรวจรักษาของทันตแพทย์ดำเนินอยู่บนความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ผู้ป่วยเชื่อใจในภาพลักษณ์ของทันตแพทย์ ทำให้ช่องว่างของความรู้ทางการแพทย์และการตัดสินใจทุกอย่างในการตรวจรักษาแทนที่จะถูกนำมาอธิบายต่อผู้ป่วยอย่างชัดเจนและยกอำนาจในการตัดสินใจให้กับผู้ป่วย กลับถูกรองรับด้วยภาพลักษณ์ของจริยธรรมแห่งวิชาชีพที่มีเกียรติและเชื่อถือไว้ใจได้ จึงไม่น่าแปลกใจว่าทำไมทันตแพทย์ในประเทศจึงถูกสังคมคาดหวังว่าต้องมีความประพฤติที่ดีงามในทุกๆ ด้าน

● สรุปและอภิปรายผล

การศึกษาข้อบังคับจรรยาบรรณแห่งวิชาชีพทันตกรรมในงานวิจัยชิ้นนี้เป็นการศึกษาอำนาจผ่านแนวคิดการวิเคราะห์ทฤษฎีที่ศึกษาว่ามนุษย์กลายมาเป็นวัตถุของอำนาจได้อย่างไร ถูกอำนาจจัดการจนกลายเป็นแบบที่เป็นอย่างใด อย่างไร การเดินทางผ่านของอำนาจเป็นมาอย่างไร อำนาจในความหมายนี้จึงไม่ใช่เรื่องของการบังคับข่มขู่จากกลุ่มผู้มีอำนาจ แต่เป็นอำนาจที่แฝงอยู่ในชีวิตประจำวัน เป็นอำนาจของความรู้ในการจัดระบบ ทำให้กลายเป็นระเบียบวินัย

ตั้งแต่ในระดับอุดมการณ์ (ideology) ไปจนถึงกลายมาเป็นวิถีปฏิบัติ ซึ่งพบว่า การก่อตัวขึ้นมาของข้อบังคับจรรยาบรรณทันตแพทย์มีวิถีโคจรของอำนาจเป็นลักษณะเฉพาะ (trajectory) มีเทคนิคและประวัติศาสตร์ของตัวเอง ทำให้แต่ละประเทศมีข้อบังคับจรรยาบรรณที่แตกต่างกันออกไป ทั้งที่ทันตแพทย์ทั่วโลกมีองค์ความรู้วิทยาศาสตร์การแพทย์ที่เป็นสากล มีแขนงวิชาจริยศาสตร์ชีวภาพ ที่เป็นประเด็นถกเถียงร่วมกัน มีงานวิจัยทางแพทย์ที่ปรับปรุงร่วมกันใช้อ้างอิงร่วมกันทั่วโลก แต่ลักษณะของจริยธรรมที่ทำให้ข้อบังคับจรรยาบรรณเกิดความแตกต่างกันออกไปคือ การเข้ามาของการแพทย์สมัยใหม่ที่ต้องปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมการแพทย์เดิมของประชาชนให้อยู่ภายใต้วาทกรรมการแพทย์สมัยใหม่ การที่ต้องสร้างรูปแบบทางการแพทย์ให้เป็นระบบเดียวจึงเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องกำหนดกฎเกณฑ์และใช้กระบวนการทางกฎหมายขับเคลื่อนให้การแพทย์สมัยใหม่กลายเป็นการแพทย์กระแสหลัก ลักษณะของจริยธรรมในเชิงประเพณี (traditional ethics) ถูกสร้างขึ้นเพื่อสร้างมาตรฐานการรักษาทางการแพทย์ให้เป็นรูปแบบเดียวในสังคม ในประเทศไทยจริยธรรมเป็นเรื่องของการไม่นำการแพทย์มาประกอบการค้าทำธุรกิจหวังผลกำไร ที่เกิดจาก “หมอมอมปลอม” ที่นำเครื่องมือทางการแพทย์มาให้บริการโดยไม่คำนึงถึงสุขภาพของประชาชนหวังเพียงทำผลกำไร ทำಯที่สุดจึงเกิดเป็นระบบจริยธรรมที่ควบคุมตลาดทางการแพทย์ขึ้นเพื่อไม่ให้ประชาชนต้องเจอกับการรักษาที่ไม่ได้มาตรฐาน ตั้งแต่การควบคุมการเข้าสู่วิชาชีพ (control over entry) ด้วยการกำหนดคุณสมบัติของผู้ที่จะลงทะเบียนเป็นผู้ประกอบวิชาชีพ ควบคุมตลาดของการบริการ (market structure) ด้วยการควบคุมกฎหมายให้ผูกขาดอำนาจการประกอบวิชาชีพ ไว้เฉพาะผู้ที่ขึ้นทะเบียนได้รับอนุญาตเท่านั้น จนมาถึงการควบคุมการแก่งแย่งแข่งขันในการประกอบวิชาชีพ (control over competitive practice) ด้วยการห้ามผู้ประกอบวิชาชีพโฆษณาความรู้ความสามารถตน ตลอดจนไม่แย่งผู้ป่วยและทับถมว่าร้ายผู้ร่วมวิชาชีพ (วิศุรีย์ อิงประพันธ์, 2548, น. 45)

ดังนั้นข้อบังคับจรรยาบรรณวิชาชีพนอกจากจะถูกใช้ควบคุมมาตรฐานในการให้การตรวจรักษาที่ควรจะต้องเป็นไปตามหลักการแพทย์สากลแล้ว (professional ethics) ยังมีลักษณะของจริยธรรมในเชิงประเพณี (traditional ethics) ที่ถูกใช้จัดระเบียบระบบการแพทย์เดิมเพื่อสร้างระบบการแพทย์แบบสากลขึ้นมาใหม่ให้เป็นรูปแบบเดียวกันทั้งประเทศ ซึ่งท่ามกลางการจัดระเบียบนั้นยังพบลักษณะการถูกใช้งานของข้อบังคับจรรยาบรรณวิชาชีพในด้านอื่นๆ เป็นลักษณะเฉพาะอยู่ 3 ลักษณะได้แก่

1. ข้อบังคับจรรยาบรรณวิชาชีพถูกใช้เป็นข้อยุติให้กับการปะทะกันของชุดเหตุผลทางศีลธรรมทั้งหมด

การแพทย์แผนปัจจุบันได้ผ่านกระบวนการทางสังคมและบ่มเพาะทางกฎหมายมากมายที่จะกลายมาเป็นสถาบันการแพทย์กระแสหลัก เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญคือการปะทะกันของอำนาจต่างๆในวงการแพทย์จนเกิดเป็นผลบังคับใช้ทางกฎหมาย เริ่มตั้งแต่ การจัดตั้งสภาการแพทย์ขึ้นตามอำนาจพระราชบัญญัติการแพทย์ พ.ศ.2466 การขึ้นทะเบียนแพทย์และออกใบอนุญาตให้บุคคลประกอบโรคศิลปะในปี พ.ศ.2472 จนมาถึงพระราชบัญญัติควบคุมการประกอบโรคศิลปะ พ.ศ.2479 หมายความว่าเวลานี้ล้วนแล้วแต่มีการปะทะกันของอำนาจในเชิงที่อ้างศีลธรรมแบบของตัวเองแทบทั้งสิ้น แต่แม้ว่าฉากหน้าจะเป็นการถกเถียงในเชิงศีลธรรมว่าสถาบันการแพทย์ควรวางตนเองไว้ตำแหน่งใด มีบทบาทและภาพลักษณ์อย่างไร แต่ฉากหลังแท้จริงคือการปะทะกันของฝ่ายอำนาจต่างๆที่ต้องการขึ้นมามีบทบาทในการขับเคลื่อนสถาบันการแพทย์ในประเทศ ซึ่งผลลัพธ์จากการปะทะต่อรองนั้นจะถูกยุติด้วยกระบวนการทางกฎหมายและแปรรูปข้ออ้างศีลธรรมนั้นให้กลายเป็นข้อตกลงทางกฎหมาย

2. ข้อบังคับจรรยาบรรณวิชาชีพถูกใช้เพื่อขยายอำนาจของการแพทย์ให้เข้ามาในพื้นที่ทางวัฒนธรรม

ข้ออ้างเรื่องการต้องไม่นำการแพทย์ไปประกอบการพาณิชย์เพื่อค้ำกำไรกลายเป็นประเด็นทางจริยธรรมที่จับต้องได้ เนื่องจากมีแพทย์แขนงอื่นๆ ที่ไม่ได้เรียนตำราทางการแพทย์ปัจจุบันนำเครื่องมือแพทย์แผนปัจจุบันไปให้การรักษาเพื่อค้ำกำไร ในแง่ที่ทางคณะกรรมการแพทย์เห็นว่าเป็นการทำผิดศีลธรรมอันดีเป็นการหลอกลวงประชาชนเพื่อการพาณิชย์ จรรยาบรรณในลักษณะนี้ได้ขยายความหมายของคำว่า “ความบกพร่องในการตรวจรักษา” (Mal-practice) จากเดิมที่กินความหมายแค่พื้นที่ทางการแพทย์ว่าการตรวจรักษาที่เหมาะสมต้องเป็นไปตามความรู้วิทยาศาสตร์การแพทย์ ยังได้ขยายพื้นที่ความหมายเกินขอบเขตการแพทย์ออกมาว่าการแพทย์ต้องไม่ปนเปื้อนการพาณิชย์ที่มุ่งค้ำกำไรด้วย ด้วยอ้างเรื่องการไม่ทำให้เสื่อมเสียเกียรติวิชาชีพควบคู่ไปกับการควบคุมการโฆษณาสถานพยาบาลของแพทย์และทันตแพทย์ แต่ทว่าภายใต้ข้อบังคับเหล่านี้ แท้จริงคือการตอกย้ำเส้นแบ่งที่กีดกันองค์ความรู้แพทย์แขนงอื่นๆ ที่ไม่ใช่วิทยาศาสตร์การแพทย์ไว้และสร้างเสถียรภาพให้กับองค์กรวิชาชีพแพทย์แผนปัจจุบัน ด้วยการกำหนดขอบเขตหน้าที่ที่ให้สิทธิมากที่สุดกับแพทย์แผนปัจจุบัน ในขณะที่การแพทย์พื้นบ้านกลับเต็มไปด้วยข้อจำกัดและเงื่อนไขในการประกอบโรคศิลปะ ข้ำร้ายเมื่อไปหยิบจับอุปกรณ์การแพทย์แผนปัจจุบันมาใช้ประกอบการตรวจรักษาก็จะถูกตีตราตราหน้าว่าเป็น “หมอมอมปลอม”

3. จรรยาบรรณวิชาชีพเป็นส่วนเสริม (supplement) ที่สำคัญมากที่ทำงานร่วมกับองค์ความรู้วิทยาศาสตร์การแพทย์และสถาบันทางการแพทย์อื่นๆ ในการสถาปนาการแพทย์สมัยใหม่ขึ้นมาเป็นการแพทย์ระบบหลักในสังคม

การเข้ามาของการแพทย์สมัยใหม่ในประเทศสยามไม่ได้อาศัยแค่ความรู้ที่เป็นวิทยาศาสตร์ที่ให้สัมฤทธิ์ผลในการรักษาโรค แต่ก่อปรด้วยสถาบันต่างๆ ที่เข้า

มาปะทะต่อรองอำนาจกัน ต่างอ้างความชอบธรรมและประดิษฐ์สร้างเงื่อนไขต่างๆ ขึ้นมา เริ่มตั้งแต่กระทรวงธรรมการสร้างโรงเรียนแพทย์โดยเน้นวิทยาศาสตร์การแพทย์แบบตะวันตกแทนการแพทย์แบบจารีตของไทย การเข้ามาช่วยเหลือของมูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์ในการปรับปรุงหลักสูตรการเรียนการสอนให้ได้มาตรฐานสากล ตลอดจนการจัดตั้งสภาการแพทย์ของกรมสาธารณสุข การร่วมปฏิสังสรรค์ของสถาบันต่างๆ เหล่านี้นับเป็นจุดเริ่มต้นในการสถาปนาองค์ความรู้วิทยาศาสตร์การแพทย์จนในปัจจุบันโรงเรียนแพทย์เปลี่ยนเป็นคณะทันตแพทย์ที่มีการอบรมสั่งสอนที่เป็นระบบ มีงานวิจัยและความรู้ใหม่ผลิตป้อนอยู่เสมอ มีสภาวิชาชีพที่คอยควบคุมตั้งกระบวนการผลิตทันตแพทย์ ดูแลหลักสูตรตลอดจนควบคุมความประพฤติเมื่อสำเร็จการศึกษาไปแล้ว ในแง่ที่ข้อบังคับจรรยาบรรณจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งโดยเฉพาะเมื่อถูกใช้ในลักษณะที่เป็นจริยธรรมในเชิงประเพณีในการจัดการกับการแพทย์ดั้งเดิมเพื่อสถาปนากการแพทย์สมัยใหม่ให้กลายเป็นการแพทย์สถาบันหลัก

ดังนั้นจนถึงปัจจุบันนี้ จรรยาบรรณวิชาชีพจึงถูกใช้ในลักษณะที่อิงอยู่กับการจัดการปัญหาทางจริยธรรมแบบจารีต (traditional ethics) ที่มุ่งสร้างเสถียรภาพขององค์กรวิชาชีพ ให้ระบบการแพทย์ในประเทศอยู่ภายใต้ระบบการแพทย์สมัยใหม่เพียงระบบเดียว ทำให้เมื่อผู้ป่วยต้องเลือกเข้ารับบริการ สิ่งที่จะใช้เป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจว่าจะรับการตรวจรักษาจากทันตแพทย์ท่านใด และรักษาด้วยวิธีใด จึงกลับวางอยู่บนความไว้นิ่งเชื่อใจในภาพลักษณ์ของวิชาชีพ ทำให้เรื่องของความรู้ที่ไม่เท่ากันระหว่างทันตแพทย์กับผู้ป่วย (imbalance of information) เรื่องของงานทันตกรรมที่ต้องใช้ทักษะทางวิชาชีพขั้นสูงซึ่งเป็นงานหัตถการที่ต้องการการฝึกฝนให้เชี่ยวชาญ (professional skill/ high skill) เรื่องของลักษณะของงานที่กระทำต่อร่างกายมนุษย์โดยตรงและมีความเสี่ยงอันตรายถึงชีวิตได้ (life-threatening) ถูกทำให้พราวเลื่อนไปและเป็นประเด็นที่ไม่ถูกทำให้งามองเห็นในการเป็นเกณฑ์ตัดสินใจเลือกเข้ารับบริการของผู้ป่วย ความสัมพันธ์

ระหว่างทันตแพทย์กับผู้ป่วยจึงมีความไม่เท่าเทียม เป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ในลักษณะพ่อปกครองลูก (paternalism) ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่เพิกเฉยต่อความเป็นบุคคลที่มีสิทธิตัดสินใจเรื่องราวในชีวิตตัวเองของผู้ป่วย (self-autonomy)

แม้ผู้ป่วยจะมั่นใจได้ว่าจะรับการตรวจรักษาที่ได้มาตรฐาน เนื่องจากมีองค์กรวิชาชีพคอยช่วยตรวจสอบจรรยาบรรณของทันตแพทย์ แต่การใช้งานข้อบังคับจรรยาบรรณวิชาชีพแท้จริงแล้วกลับให้น้ำหนักไปที่เสถียรภาพขององค์กรวิชาชีพมากกว่า สังเกตได้จาก ผู้ป่วยจะได้รับการตรวจสอบช่วยเหลือก็ต่อเมื่อมีการร้องเรียนจรรยาบรรณเกิดขึ้น มิหนำซ้ำการตรวจสอบลงโทษก็ดำเนินไปภายในองค์กรวิชาชีพกันเอง หากกล่าวให้ถึงที่สุดการควบคุมกันเองของวิชาชีพ แท้จริงเริ่มตั้งแต่กระบวนการผลิตทันตแพทย์ การกำหนดหลักสูตร การสอบขึ้นทะเบียน กำหนดมาตรฐานและจรรยาบรรณในการทำงาน ไปจนถึงตรวจสอบลงโทษผู้ที่ละเมิดมาตรฐานและข้อบังคับจรรยาบรรณที่กำหนดไว้ ทั้งหมดนี้สภาวิชาชีพมีอิสระในการกำหนด ควบคุม ตรวจสอบ และลงโทษภายในวิชาชีพกันเอง ความอิสระในการควบคุมการทำงานในลักษณะนี้ นำมาสู่ “การครอบงำของอำนาจทางการแพทย์” ไม่ว่าจะเป็น อำนาจทางเศรษฐกิจ (economic autonomy) ที่มีอำนาจในกำหนดราคาค่ารักษาพยาบาล ไม่มีพื้นที่ต่อรองอัตราค่ารักษาพยาบาล มีอำนาจที่จะไม่คิดค่ารักษาพยาบาลหากพึงพอใจ อำนาจทางการเมือง (political autonomy) ที่มีอำนาจในการแสดงความคิดเห็น ชี้นำ ไปจนถึงตัดสินใจในนโยบายที่เกี่ยวข้องสุขภาพในฐานะผู้เชี่ยวชาญทางสุขภาพ อำนาจในการตรวจรักษา (clinical autonomy) คืออำนาจในการกำหนดมาตรฐานวิชาชีพในการให้บริการทันตกรรม เป็นอำนาจที่สามารถควบคุมการทำงานของผู้ร่วมงาน ควบคุมผู้ป่วย ในขณะที่เดียวกันก็มีอิสระในการทำงานของตนเอง

ท้ายที่สุดการขับเคลื่อนให้วิชาชีพมีระบบจริยธรรมที่ดีขึ้นต้องอาศัยความเสียสละจากวิชาชีพและทันตแพทย์ในหลายๆอย่าง ไม่ว่าจะเป็น การลดอำนาจทางการแพทย์ลง การสร้างเกณฑ์ตัดสินใจที่หลากหลายมากขึ้นนอกจากตัดสินใจ

จากภาพลักษณ์ การส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างแพทย์และผู้ป่วยให้เท่าเทียม ตลอดจนเปิดโอกาสให้องค์กรนอกวิชาชีพมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและตรวจสอบ เพื่อไปถึงระบบจริยธรรมและการสร้างข้อบังคับจรรยาบรรณวิชาชีพที่ดีกว่า และแม้ว่าการขับเคลื่อนจะต้องอาศัยจากหลายภาคส่วน แต่อย่างน้อยวิชาชีพต้องเริ่มตั้งคำถามในเชิงจริยธรรมด้วยตัวเองแล้วว่า ทันตแพทย์ในฐานะวิชาชีพแพทย์ อะไรคือสิ่งที่ดีที่วิชาชีพควรจะทำ (What is the right thing to do?) วิชาชีพจะเป็นวิชาชีพเพื่ออะไร เป็นวิชาชีพที่มุ่งเน้นเพื่อประชาชน เป็นวิชาชีพเพื่อรัฐ หรือเป็นวิชาชีพเพื่อปกป้องวิชาชีพและส่งเสริมวิชาชีพเท่านั้นพอ

เอกสารอ้างอิง

- กฎกระทรวงมหาดไทยออกตามความในพระราชบัญญัติควบคุมการประกอบโรคศิลปะ พุทธศักราช 2479. (2480, 27 กันยายน). *ราชกิจจานุเบกษา*, เล่ม 54, 1184-1202.
- โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ และ ยงศักดิ์ ตันติปิฎก.(2550). *สุขภาพไทย วัฒนธรรมไทย*. นนทบุรี : สำนักงานวิจัยสังคมและสุขภาพ.
- ข้อบังคับทันตแพทยสภาว่าด้วยจรรยาบรรณแห่งวิชาชีพพุทธศักราช 2538. (2539, 27 กุมภาพันธ์). *ราชกิจจานุเบกษา*, เล่ม 113 ตอนที่ 17 ง, 40-47.
- คณะทันตแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. (2532). *การสัมมนาวิชาการเรื่องจริยศาสตร์และจรรยาบรรณในวิชาชีพทันตแพทย์*. กรุงเทพฯ : ผู้แต่ง.
- คณะทันตแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. (2533). *การทันตแพทย์ไทยในศตวรรษหน้า*. สงขลา : ผู้แต่ง.
- ชนภัทร วินยวัฒน์. (2551). ความยินยอมในการรักษาพยาบาล: สิทธิของผู้ป่วย. *วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*, 1(1), 95-117, เข้าถึงเมื่อ 5 มิถุนายน 2558. สืบค้นจาก <http://www.law.nu.ac.th/lawnujournal11/index.php/journals/article/view/9>
- ชิกาทารุ ทานาเบ. (2551). *ชุมชนกับการปกครองชีวญาณ: กลุ่มผู้ติดเชื่อเอชไอวีในภาคเหนือของไทย*. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร.(2554). *วาทกรรมการพัฒนา: อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณะ และความเป็นอื่น*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : วิชาษา.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2555). *สัญญาวิทยาโครงสร้างนิยม หลังโครงสร้างนิยม กับการศึกษารัฐศาสตร์*, พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : วิชาษา.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2558). *อัตวิสัย/วัตถุวิสัยในสังคมศาสตร์/มนุษยศาสตร์*. กรุงเทพฯ : ธรรมศาสตร์.

- ทรงวุฒิ ดวงรัตน์พันธ์. (2559). *เส้นทางพัฒนาการศึกษาเรียนรู้ของทันตแพทยสภา, ข่าวสารทันตแพทยสภาประจำเดือน มกราคม-มีนาคม, นนทบุรี : ผู้แต่ง*
- ทวีศักดิ์ เผือกสม. (2550). *เชื้อโรค ร่างกาย และรัฐเวชกรรม : ประวัติศาสตร์การแพทย์สมัยใหม่ในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทันตแพทยสภา. (2559ก). *ข่าวสารทันตแพทยสภาประจำเดือน มกราคม-มีนาคม, นนทบุรี : ผู้แต่ง*
- ทันตแพทยสภา. (2559ข). *ข่าวสารทันตแพทยสภาประจำเดือน กรกฎาคม-กันยายน, นนทบุรี : ผู้แต่ง*.
- ธเนศ วงศ์ยานนาวา.(2559). *ความสมเหตุสมผลของความชอบธรรม*. กรุงเทพฯ : สมมติ.
- นพพร ประชากุล. (2552). *ยกอักษร ย้อนความคิด : เล่ม 2 ว่าด้วยสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์*. กรุงเทพฯ : อ่านร่วมกับวิชาษา.
- พงศธร พึ่งเนตร. (2557). *ภาพลักษณ์การบริการที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการโรงพยาบาลเอกชน ในจังหวัดกรุงเทพมหานคร 2557*. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยกรุงเทพ.
- พรพิชชา ภัทรากร. (2545). *การรับรู้ภาพลักษณ์โรงพยาบาลรัฐในกรุงเทพมหานครของผู้ใช้บริการ*. (วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิเทศศาสตร์ธุรกิจ, คณะนิเทศศาสตร์, มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต).
- พระราชบัญญัติการประกอบโรคศิลปะพุทธศักราช 2542. (2542, 10 พฤษภาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เข้าถึงเมื่อ 22 ธันวาคม 2560. สืบค้นจาก https://www.tmc.or.th/psb_doc/psb17.pdf
- พระราชบัญญัติการแพทย์พุทธศักราช 2466. (2466, 16 พฤศจิกายน). *ราชกิจจานุเบกษา*, เล่ม 40, 136-152.
- พระราชบัญญัติควบคุมการประกอบโรคศิลปะพุทธศักราช 2479. (2480, 26 เมษายน). *ราชกิจจานุเบกษา*, เล่ม 54, 160-176.
- พระราชบัญญัติวิชาชีพทันตกรรมพุทธศักราช 2537. (2537, 19 กันยายน). *ราชกิจจานุเบกษา*, เล่ม 54 ตอนที่ 40 ก, 1-19.

- พิศาล เทพสิทธิธา. (2535). *กฎหมายและจริยธรรมแห่งวิชาชีพทันตแพทย์*. กรุงเทพฯ : พชรการพิมพ์.
- พิศาล เทพสิทธิธา. (2558). *เอกสารประกอบการเรียนการสอนรายวิชา “กฎหมายและทันตนิติเวช” (Jurisprudence and Forensic Dentistry)*. คณะทันตแพทยศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหิดล.
- วิฑูรย์ อึ้งประพันธ์. (2548). *นิติเวชศาสตร์*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- เศวต ทศนบรรจง. (2534). *ประวัติทันตแพทยศาสตร์ (ยุคโบราณ ถึง ปัจจุบัน)*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สมชาย กิจสนาโยธิน. (2555). *คิดไม่ถึง 2*. นนทบุรี : สำนักงานเลขาธิการทันตแพทยสภา.
- อิทธิพรณ น่วมกระจ่าง. (2554). *ปัจจัยที่มีผลต่อการใช้บริการคลินิกแพทย์ของประชาชนในจังหวัดปทุมธานี, (การค้นคว้าอิสระตามหลักสูตรปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต วิชาเอกระบบสารสนเทศ, คณะบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี)*.
- อำไพ ลำน้อย. (2558, มิถุนายน). *ความเชื่อเกี่ยวกับสุขภาพฟัน และการทำฟันปลอมในฐานะระบบทันตกรรมเพื่อสุขภาพในพื้นที่จังหวัดสงขลา*. การประชุมหาดใหญ่วิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 6, สงขลา. เข้าถึงเมื่อ 17 กรกฎาคม 2559. สืบค้นจาก [http://www.hu.ac.th/conference/conference2015/proceedings/data/ภาคบรรยาย/H-O-มนุษย์ฯ/714-132H-O\(อำไพ%20%20%20ลำน้อย\).pdf](http://www.hu.ac.th/conference/conference2015/proceedings/data/ภาคบรรยาย/H-O-มนุษย์ฯ/714-132H-O(อำไพ%20%20%20ลำน้อย).pdf)

ภาษาอังกฤษ

- American College of dentists. (2012). *Ethics handbook for dentists*. Maryland: Author.
- American Dental Association. (2009). *Principles of Ethics and Code of Professional Conduct*. Chicago : Author.
- Arribas-Ayllon, M., & Walkerdine, V. (2008). Foucauldian discourse analysis. *Willig C and Stainton-Rogers W (eds) The SAGE Handbook of Qualitative Research in Psychology*. London: SAGE. 91–108.
- Australian Dental Association. (2012). *Code of ethics for dentists*. New South Wales : Author.
- Barker, C. (2012). *Cultural studies*. London: SAGE.
- Bauman, Z. (1993). *Postmodern ethics*. Oxford, UK: Blackwell.
- Bauman, Z. (1995). *Life in fragments*. Oxford: Blackwell.
- Bauman, Z., & Donskis, L. (2013). *Moral blindness*. Cambridge, UK: Polity Press.
- Beauchamp, T., & Childress, J. (2012). *Principles of biomedical ethics*, 7th ed. NY: Oxford University Press.
- Botklon, P. (2004). *The risk of dental service behavior for the grievance among Thai dentists*. (Master's thesis, Mahidol University, Thailand).
- Burt, B., & Eklund, S. (2005). *Dentistry, dental practice, and the community*. Edinburgh: Elsevier Saunders.
- Council of European Dentists. (2007). *Code of ethics for dentists in the European union*. Bruxelles: Author.

- Degrazia, D. (1992). Moving Forward in Bioethical Theory: Theories, Cases, and Specified Principlism. *Journal of Medicine and Philosophy*, 17(5), 511-539. Retrieved October 14, 2015, from <http://dx.doi.org/10.1093/jmp/17.5.511>
- Deolia, S. G. (2014). An Insight Into Research Ethics among Dental Professionals in A Dental Institute, India- A Pilot Study. *JOURNAL OF CLINICAL AND DIAGNOSTIC RESEARCH*. Retrieved December 28, 2015, from <http://dx.doi.org/10.7860/jcdr/2014/10118.4794>
- Elliott, A. (2009). *Contemporary social theory: an introduction*. Routledge: Newyork.
- Ferlie, E., Mcgovern, G., & FitzGerald, L. (2012). A new mode of organizing in health care? Governmentality and managed networks in cancer services in England. *Social Science & Medicine*, 74(3), 340-347. Retrieved January 5, 2015, from <http://dx.doi.org/10.1016/j.socscimed.2011.03.021>
- Foucault, M. (1965). *Madness and civilization*. New York: Pantheon Books.
- Foucault, M. (1973). *The birth of the clinic*. New York: Pantheon Books.
- Foucault, M. (1995). *Discipline and punish*. New York: Vintage Books.
- Lambden, P. (2002). *Dental law and Ethics*. Abingdon: Rasdcliffe Medical Press.
- Lertmanorut, S. (2005). *Street denturists: The state, the dental profession and illegalization. Case study of a group of street denturist in Bangkok*. (Master's thesis, Mahidol University, Thailand).
- Macpherson Mayol, I., Roqué Sánchez, M.V., Gonzalvo-Cirac M., de Ribot E. (2013). Comparative study of three Western models of deontological codes for dentists. *Cuad Bioet*, 24(82), 367-376.

- Retrieved September 22, 2015, from <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/24483313>
- Maio, G. (2009). The dentist between medicine and cosmetology: Ethical shortcomings of the esthetics boom in dentistry. *Schweiz Monatsschr Zahnmed*, 119(1), 47-56. Retrieved September 22, 2015, from <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/19227803>
- McKinlay, A. & Starkey, K. (1998). *Foucault, management and organization theory*. London: Sage Publications.
- Nadesan, M. (2008). *Governmentality, biopower, and everyday life*. New York: Routledge.
- Oster, C., Henderson, J., Lawn, S., Reed, R., Dawson, S., Muir-Cochrane, E., & Fuller, J. (2016). Fragmentation in Australian Commonwealth and South Australian State policy on mental health and older people: A governmentality analysis. *Health: An Interdisciplinary Journal for the Social Study of Health, Illness and Medicine*, 20(6), 541-558. Retrieved January 23, 2017, from <http://dx.doi.org/10.1177/1363459316644490>
- Pyrro, M., do Prado, M.M., Cordon, J., Garrafa, V. (2009). Bioethical analysis of the Brazilian Dentistry Code of Ethics. *Cien Saude Colet*, 14(5), 1911-1918. Retrieved December 22, 2015, from <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/19851604>
- Ravishankar, T.L., Tasneem, S. A., Tandon, V., Gowhar, O. (2014). Attitude of Dental Practitioners Towards their Colleagues: A Justifiable Criticism. *JCDR*. Retrieved September 22, 2015, from <http://dx.doi.org/10.7860/jcdr/2014/7873.4392>

- Rule, J., & Veatch, R. (2004). *Ethical Question in Dentistry*. Illinois: Quintessence Publishing.
- Seising, R., & Tabacchi, M. (2013). *Fuzziness and medicine*. Berlin: Springer.
- Singapore Dental Council. (2006). *Ethical code and Guidelines*. College of medicine building, Singapore : Author.
- Smith Iltis, A. (2000). Bioethics as Methodological Case Resolution: Specification, Specified Principlism and Casuistry. *The Journal Of Medicine And Philosophy*, 25(3), 271-284. Retrieved December 22, 2015, from [http://dx.doi.org/10.1076/0360-5310\(200006\)25:3;1-h;ft271](http://dx.doi.org/10.1076/0360-5310(200006)25:3;1-h;ft271)
- Thompson, M. (2010). *Understand ethics*. London: Hodder Educational.
- Yang, J. (2009). Serve the People: Understanding Ideology and Professional Ethics of Medicine in China. *Health Care Anal*, 18(3), 294-309. Retrieved May 3, 2015, from <http://dx.doi.org/10.1007/s10728-009-0127-y>

